

**Paul
Anghel**

**ZĂPEZILE DE
ACUM UN VEAC**
roman

V

Scrisoare de la Rahov
a,, Cu vremea toate se află, chiar și

lucrurile bune... “

N. Iorg

a Prințul s-a trezit târziu și cu dificultate. A resimțit cu spaimă că s-a trezit târziu, după somnul abrupt și încordat în care se zbatuse, dar s-a limpezit curînd, ca sub duș, în răstimpul cît a bîjbîit cu mîna, căutînd pe scaunul de fier, de lîngă pat, ceasul de voiaj. În somn, trăise tot timpul senzația acută că cineva îl privește, că doarme cu martori.

Paul Anghel

O lumină indiscretă, aproape impudică, făcuse transparente păturile și așternutul, iar efortul de a se acoperi era zadarnic. Nu se putea smulge nici din somn, nici de sub focarul acelor priviri albe, ireale, chinuitoare, care veneau de peste tot. S-a întors cu fața în jos, dar și salteaua era transparentă, și perna. A căutat un punct de sprijin cu mîna. A nimerit ceasornicul. Atingerea cutiei minuscule, cu fețe drepte de cristal, i-a

redat prima clipă de siguranță. A urmat spasmul sonor dezlănțuit în mașinărie, pe care l-a asurzit în palmă, apoi prințul, pe deplin înstăpînit asupra-și, a resimțit, ridicîndu-se, cum tic-tacul regulat și fin îi propagă în sînge stropi mari de liniște. Era întuneric, dar cele cincisprezece mișcări ale bărbatului — precis cincisprezece ! — s-au articulat prin beznă riguros, de la sine, una din cealaltă: cizmele, mundirul, centura,

Paul Anghel

**mantaua între umeri, cei trei pași pe
lîngă aparatul Morse, mina pe clanță.
Apoi pasul, în boltă, peste trupul inert al
soldatului garde-corp, adormit cu gura
cască pe prag, cu lemnul puștii în
brațe, apoi cealaltă ușă, care dădea de-a
dreptul în cer.**

**Ieșirea din bordei în cer, ca dintr-o
mare de întuneric pe uscat, îl făcea să
respire adînc, să rețină mult aerul în
piept, ca pentru a-1 medita. Rămînea
așa, nemișcat, pînă își simțea venele**

străvezii de pe tîmple pulsîndu-i calm,
pînă ce capilarele degetelor i se înfiorau
de răcoare, pînă ce aerul expirat,
înghețat din nou, în ace de brumă, își
lăsa greutatea materială pe barbă și
mustăți. Își masa apoi tîmplele și fața,
întîrziind cu degetele subțiri pe pleoape,
ca pentru a le obișnui cu lumina. Aerul
din jur devenea între timp străveziu.
Simțea cu trupul cum se lărgeste cerul
din jur, cum se abstrage lumina siderală
pînă la dispariție, lăsînd bătătura

Paul Anghel

bordeiului și împrejurimile într-un fel de penumbră. Creșteau din această penumbră dăile de coceni ale bulgarului care-i închiriasse bordeiul, grămada conică de întuneric a cortului-sufragerie, grajdul cailor lângă care se aflau două chesoane, iar la drum, abia legănându-se, siluetele mă- tăhăloase ale sentinelelor de noapte. Prințul știa că soldații îl simt. Aceștia tușeau ușor, cât să-și anunțe discret prezența, rămânând la locul lor în revărsatul de zori, așa cum și caii din

grajd, care îl simțeau, nechezau lin, ca prin somn, izbind înfundat cu copitele în iătunoa- iele ieslei. Acest mod inocent de prezență, blîndă, vie, neprotocolară, îi făcea bine prințului, care o primea ca pe o prelungire a odihnei, ca pe un interludiu între noapte și zori, în care el însuși se includea firesc.

Viața de zori a bivuacului începea dealtfel după trezirea sa, într-un fel de ordine difuză : garde-corpul dispărea să se spele, sergentul de ordonanță mătura

Paul Anghel

bordeiul, încercînd să evacueze mirosul de tizic, telegrafistul se așeza pe scaunul său la post, colonelul Văcărescu clasa mesajele primite în cursul nopții, afară în bătătură se deschidea ușa grajdului, răzbeau de acolo valuri de aburi calzi, un iz de bălegar fierbinte și urină ; se dădea la o parte prelata laterală a cortului, se schimbau paiele întinse ca un covor sub masa lungă de campanie și sub scaunele pliante, se puneă la fiert cazanul mare de

**ceai pentru ofițerii din suită, între timp,
se amplificau și se lărgeau zgomotele din
împrejurimi. La bariera de sud a
cătunului se schimba garda rusă. Se
auzeau clar încrucișările de parole,
pocnetul cizmelor, apoi răpăitul copitelor
patrului de cazaci călare care își continua
rondul jur-împrejurul așezării, se
aproția, se depărta, făcea popasuri,
aruncînd în aer cuvinte străni**

.între timp, prințul își urma preumblarea, sub coroanele celor șase salcîmi din fundul bătăturii, ca pe o alee abstractă de parc. Evita mașinal iregularitatea terenului, distanțele arbitrare dintre copaci, unificînd cu voință un traseu care va deveni pînă la urmă geometric, o linie pe care cizmele o măsurau egal, sigur, calm. Cînd ajungea la al treisutelea pas, lîngă un salcîm rămuros, încărcat de cuiburi de ciori, se răsucea și pornea într-un alt tempo spre bordei.

Mica lui curte îl aștepta pregătită. Pentru a impune ceea ce se cuvine, prințul lucrase vreme de zece ani cu o neînduplecare de anahoret, cu o rigoare de geometru, cu o migală de ceasornicar. Exclusese de la început ideea unui protocol feeric, la care băștinașii erau ispitiți, după modelul curților vecine, mai ales otomană, dar și rusă. Respinsese însă la fel de net și imboldul unor raporturi liberale, pe care o anume faună politică — tot locală — îl agita, „lumea simpatcă” a foștilor revoluționari, animați de un gregarism republican care îi repugna prințului din toată ființa. Reținuse, tocmai de aceea, un minimum protocolar, adaptabil oriunde, deci și în spațiul acestui bordei, pe care nu ezitase să-l aleagă, din clipa cînd oferise împăratului Rusiei singura

casă ce se putea locui la Poradim.

Aici îi găzduise pe Arnulf de Bavaria, la întoarcerea sa dintre zăpezile Balcanilor, din tabăra lui Gurko, pe exilatul Don Carlos al Spaniei, în voiajul său de prinț vagantes la Plevna, pe cei doi prinți Constantin și Alexandru de Oldenburg, pereche severă, bleaga și sumbră, pe generalul prinț Iremetinski, un polonez guraliv, dar foarte exact în raporturi, pe bietul prinț Serge de Leuchtemberg, nepotul țarului, „aproape un copil*, a cărui moarte avea să producă „un cutremur de jale în Rusia", pe Albert de Altenburg, un artilerist plin de vervă, care primise „o mică contuziune făcută de un glonte care i-a nimerit tabache- rea", cum notase prințul în jurnalul său, în dreptul fiecăruia.

Aici, în fața pragului, sub streășina de paie, prințul a primit raportul comandantului gărzii, salutul șefului suitei sale, salutul șefului de stat major, căruia i-a întins două degete, după care s-a retras în bordei unde urma a-i primi pe mareșalul curții și pe secretarul său particular. Colonelul Văcărescu, cu funcția de mareșal al curții, îl aștepta în picioare. I-a prezentat prințului depeșele telegrafice. În prima, Brătianu îl prevenea pe prinț că sesiunea de toamnă a corpurilor legiuitoare *nu se mai poate amina*. îi

solicita prințului, cu insistență, mesajul către cameră și senat, dar acest mesaj *trebuia* să aducă, *ar fi fost bine* să aducă vestea unei victorii. Deci Rahova!... într-o altă depeșă, ceremonioasă, un fel de *faire-part* prințul era prevenit că M. S. împăratul va lua parte, în această zi, la orele 11, la un Te Deum consacrat căderii Karsului. Cea mai importantă victorie rusă pe frontul din Asia suna ca o muștrare pentru comandantii de pe frontul balcanic. Așa o resimțea și marele duce, care îl prevenea — al treilea mesaj — că nu va părăsi în acea zi comandamentul său de la Bogot, acuzînd o indispoziție, cu frisoane de gripă.

— Vom merge la Te Deum ! a hotărît prințul.

Văcărescu a înțeles că va trebui să se ocupe de pregătirea participării prințului la Te Deum. Dar prințul aștepta. A așteptat și Văcărescu. Pauza, în care colonelul a închis mapa cu hîrtii, semnifica discret că de la Rahova nu se primise nici un mesaj.

Era luni, 7 noiembrie. La Rahova ultimele mișcări de apropiere se încheiaseră în cursul nopții. Grosul coloanei române de atac întinsese corturile la sud- est de așezarea fortificată de pe Dunăre, pe un platou gol, în preajma unui sat abandonat,

Selanovcea, la numai patru kilometri de primele tranșee turcești. O mișcare promptă de apropiere desfășuraseră, la vest, pe râul Skit, cavaleriștii ruși. Colonelul Slăniceanu, comandantul operațiunii, era convins că acoperise cu trupele sale toate punctele de acces către poziția inamică, închizând totodată și toate căile de retragere ale celor încercuiți. Determinase precis, după hărțile austriacă și rusă, fiecare amănunt al terenului. Examinase apoi din nou aceste hărți, împreună cu generalul rus Me-yendorf, cu care urma să coopereze, hașurînd punctele nevralgice cu creionul, sub ochii acestuia. Rusul, de fapt un baltic de sînge german, un militar cu experiența, îl urmărea cu calm, aproape impasibil, ușor profesoral. Situația era curioasă : un general imperial, trecut prin focul cîtorva războaie — Crimeea, cîteva campanii în Asia — se vedea pus în postura de a accepta comanda unui tînăr ofițer străin, care nu ieșise pînă atunci cu calul de manej sau cu soldații din cîmpul de instrucție. Slăniceanu, om cu intuiție fină, realiza postura delicată, în care fusese pus la timpul său și prințul, înconjurîndu-l tocmai de aceea pe militarul imperial cu toate prevenirile. Se arăta curtenitor, plin de atenție, cu grija ca

totuși rolurile să nu se inverseze, de unde abundența explicațiilor din care rezulta că el, un tânăr colonel, stăpânește premisele luptei. Meyendorf, care nu înceta la rîndu-i să-i indice că primește să-l examineze, confirma cu capul sau cu umerii, sau cu palma, supozițiile tactice ale colonelului român, întărindu-le cu cîte un „voilà” bonom, care sublinia evidența, imposibilitatea de a se proceda altfel, certitudinea că totul va decurge simplu, neted, definitiv.

— în fond, lupta îți aparține, mon colonel ! a încheiat în cele din urmă generalul, ridicîndu-se și ieșind din cortul lui Slăniceanu, cu aerul că examenul s-a isprăvit cu bine. Totul este mai simplu decît îți imaginezi. Strategic, Rahova este pentru dumneata un cadou. Tactic, ai toate elementele în mînă. Nu-mi rămîne decît să-ți urez succes...

I-a strîns mîna, avea o mînă moale și nede- cisă, a încălecat lăsîndu-se confortabil în șa ca într-un fotoliu, apoi s-a îndepărtat în noapte, urmat de ofițerul român de legătură și de grupa de roșiori de escortă, care părea că însoțește o caleașcă. Dar dialogul între cei doi a continuat. Meyendorf a plecat cu sentimentul că n-are suficientă autonomie pe frontul care îi revine, Slăniceanu a rămas cu neli-

niștea că nu controlează suficient de ferm tocmai această poziție de vest, care îi revenea generalului. În cort Slăniceanu îi ceruse generalului ca brigada de roșiori români, aflată sub comanda ba'ltului, să primească o poziție mai activă în luptă. Meyendorf acceptase blajin. Apoi Slăniceanu, examinînd încă o dată harta, i-a cerut generalului ca și poziția de pe râul Ogost, podul de lemn așezat pe drumul Vidinului, să revină tot luptătorilor români. A desemnat pentru aceasta un batalion de do-robanți din regimentul 1, sub comanda colonelului Mateescu, plus două escadroane de călărași, plus patru tunuri Lahitte, care urmau să fie ambuscate la capul de pod. Baltul n-a obiectat, dar a pus întrebarea :

— Nu crezi că mă împingi, fără menajamente, \$ntr-o poziție de spectator ?

— Nicidecum, s-a apărat Slăniceanu. Comanda generală a liniei de vest vă revine.

— îmi revine un fragment, a observat Meyendorf. Practic, tocmai poziția neutră !

— Dar nu-i deloc așa ! a pledat Slăniceanu, fără a apăsa, fără aerul că ordonă. Practic, dispozitivul nostru îi silește pe turci fie să capituleze, fie să încerce o retragere disperată spre vest. În acest caz vor debușa spre

Vidin, peste poziția pe care o stăpîniți cu ulanii dumneavoastră și cu roșiorii mei. Aveți șansa să-i zdrobiți.

— Știi bine că nu se va întîmpla așa ! au spus ochii generalului, care a tăcut și a zîm- bit, înțelegînd să consimtă ordinului.

Îi plăcea aceasta lăcomie de victorie a ofițerului român, aceasta febră de novice, pe care o trăise în tinerețe, boală pe care nici un militar de carieră n-o poate ocoli. Era ceva asemănător cu lăcomia de a pune totul pe-o figură în debutul de pasiune al jocului de cărți. Mulți ofițeri, mai ales cei scutiți de greul campaniilor, eșuaseră în asta, devenind cartofori faimoși. L-a și întreat pe Slăniceanu, cu un aer de îngăduință paternă, părăind că trece la cu totul altceva :

— Ce jocuri de cărți știi să faci ?

— Nu joc cărți, a respins colonelul, roșin- du-se.

— Nu, nu, l-a calmat Meyendorf, ăsta nu-i un păcat capital. Jocul de cărți, dacă știi să-l depășești ca viciu, te învață să te domini.

— Credeți că nu mă domin ?

Meyendorf n-a răspuns. Tînărul său comandant, care abia depășise patruzeci de ani, care fusese între timp ministru de război și șef de stat major al armatei din țara sa, profesor de tactică și autor de cărți militare, ar fi

fost jignit. Generalul imperial știa bine că infirmitatea de a nu angaja încă nici o luptă, mai mult chiar, handicapul de a angaja prima luptă sub ochii unui militar versat, pus sub comanda ta de novice, era greu de suportat. Om de

lume, n-a apăsător asupra acestor puncte dureroase, menajându-și partenerul, pe care l-a liniștit cu același aer împăcat și bonom :

— Dealtfel partida e făcută.

Apoi, tacticos, sugîndu-și pipa :

— Te rog doar s-o începi cu calm, fără lăcomia sau spaima aceea de la jocul de cărți !

S-a ridicat, s-a lăsat condus afară cu toată ceremonia, în cort a rămas un miros pătrunzător de colonie nemțească, de tabac olandez și de săpun scump, pe care Slăniceanu l-a regăsit la întoarcere, desemnînd prezența generalului pe care n-a mai putut-o ocoli toată noaptea.

A recapitulat apoi pentru sine, de unul singur, toată desfășurarea strategică și tactică pe care o chibzuise, ca la școala de război : fixase strîns semicercul trupelor în jurul poziției, masînd în fața redutelor regimentele de dorobanți, peste 3 700 de oameni, amplasase corect artileria, 22 de guri de foc, concepute o bună legătură între flancuri, pe care o controlau trei regimente de călărași, nu mai puțin de 1 160 de oameni cu cai odihniți. La vest, Meyendorf, cu regimentul său de ulani, ocupa linia de pe rîul Skit, între satele Bucovina, Seraevo și Hîrleț, închizînd capcana. Bal- tul avea sub mîna sa și brigada de

roșiori a colonelului Cretzianu — șapte escadroane — plus o baterie călăreață română — un total de peste 1 200 de oameni, la care se adăuga, prin ultimă decizie, și un batalion de dorobanți. Încercuirea era pecetluită. Între grupurile de comandă se întinseseră liniile telegrafice. De la cartierul general de la Verbița, într-un prim mesaj, generalul Cernat îl chestionase asupra pregătirilor, la care Slăniceanu raportase scurt, englezește, că totul e în ordine, întrebările lui Cernat, minuția cu care acesta le formula, contrară felului său spontan de a fi, îl făceau pe Slăniceanu să înțeleagă că peste umărul generalului român privea de fapt altcineva, prințul. Acesta nu comunica niciodată direct cu subalternii din a doua sau a treia ierarhie, chiar când îi avea în față. Slăniceanu știa deci că răspunsurile sale vor fi depeșate de la Verbița la Poradim, la cartierul prințului, că acolo se vor formula noi întrebări, care vor fi depeșate lui Cernat, care le va trece mai departe, de la Verbița la Rahova, în jos, la comandantul său activ. Slăniceanu se simțea prins între ochii bonomi dar enigmatici ai baltului, aflat în preajma sa, de unde-1 urmărea mișcare cu mișcare, și între ochii severi ai lui Cernat, dublați de ochii și mai severi ai prințului, acum

periculos de albaștri, care îl urmăreau de la distanță, de sus. Acolo sus, iar Slăniceanu știa bine aceasta, ca fost ministru și fost șef de stat major, se înlănțuiau marile compoziții strategice din care el, ca simplu comandant de operațiune, răspundea acum doar de un fragment. Rahova era cel mai apropiat cap de pod al Plevnei la Dunăre, amplasat în spatele frontului de încercuire ruso-român. Rahova putea să fie repetiția generală pentru căderea Plevnei. Rahova trebuia să fie examenul matur și pilduitor al armatei române. Rahova trebuia să cadă. Se făcuse totul pentru aceasta, nu numai pe teren, dar și în planul mai vast al operațiunii în care Slăniceanu era cuprins ca un simplu pion : de peste Dunăre, de la Bechet, urma să intervină împotriva Rahovei artileria generalului Lupu. Cîteva companii de dorobanți așteptau pregătite să treacă fluviul în bărci și cu pontoanele. În susul fluviului, la Calafat, artileria română începuse bombardarea Vidinului, ținînd în alertă garnizoana turcă de acolo, împiedicînd-o să intervină în ajutorul celor încercuiți. Dinspre Plevna, nici o nădejde. Mase mari de trupe ruse și române izolau Rahova printr-un adevărat continent militar de foarte apropiata Plevnă. Meyendorf avea dreptate, partida era

făcută. Ca o confirmare , la mai puțin de un ceas de la despărțire, Meyendorf îi depeșează lui Slăniceanu că roșiorii colonelului Cretzianu și ulanii săi au tăiat legătura telegrafică a Rahovei cu Plevna. Cei din încercuire știau la acea oră că sînt încercuiți. „Somn ușor, colonele" ! i-a urât generalul lui Slăniceanu, în încheierea telegramei, apoi într-un nou mesaj, după ora 11 : „Nu urmează decît să scuturi pomul".

O undă de satisfacție, ca un val cald, l-a înmuiat pe colonel, care a părăsit scaunul pliant și s-a întins alături, jos, pe salteaua umplută cu paie. A resimțit osteneala instantaneu. N-avea deprinderea să se odihnească pe cal, știința baltului de a se lăsa în șa ca într-un fotoliu. Călărise mult în cursul zilei, urmărind trupele, inspectând pozițiile cu harta în mână, aruncând ordinele ca pe niște explozive, chinuind calul, pe care l-a condus cu genunchii, cu cravașa, cu brațul, care i-a preluat întreaga tensiune, care a isprăvit prin a tremura din toate încheieturile, ca o piftie, când l-a descălecat. Animalul a rămas umil, cu capul în jos, cu botul în pământ, learcă de apă. Ordonanța l-a tras violent de căpăstru, silindu-se să-l miște, să-l învie, fără rezultat. Slăniceanu a urlat la soldat:

— Ce stai, buciumează-1 cu-n șomoilog de paie, aruncă o pătură pe el!

Animalul a rămas inert, aburind ca o formă moartă de relief în lumina amurgului. între timp se apropia de cort Meyendorf, cu suita sa. Calul n-a tresărit la apropierea celui alt cal, al generalului, care l-a salutat amical, cu un nechezat scurt, un fel de „voilà”, copiat parcă după expresia preferată a stăpînului. A trimis doar spre

pintenogul baltului niște ochi stinși,
șoptindu-i parcă:

— Eu sînt scos din luptă.

Slăniceanu a intrat în somn ca în lapte, alu- necînd fără putință de împotrivire, pînă peste cap. Cînd a deschis ochii, după foarte scurt timp, s-a trezit într-o lume albă, fantomatică, lumea ceții de la Rahova.

O ra cafelei cu lapte, în casa Rășcanu, nu se amînase după plecarea copiilor pe front. Erau pe masă doar cu două cești de Saxa mai puțin, absente de lîngă celelalte trei — obligatorii!, care erau aliniate radiar în jurul cafetierei albe, pîntecoase, alături de care strălucea, și mai albă și mai pîntecoasă, ca o lampă iradiind lumină matinală, cana cu laptele aburind. Răz- bătea același miros de briouși fierbinți, de cozonac abia despărțit în felii, cu stafide încă umede, același iz dulceag-acrișor de unt cu tenul proaspăt, atunci desfăcut din tifon, pă- strînd încă lacrimile de zer, același gust de afu- mături fine, înflorite în rozete pe tipsia de porțelan, aceeași aromă de portocale și mere cre- țești, iradiind din balcoanele fructierei cu trei etaje, din argint masiv. Mierea aștepta umilă în bolurile de cristal. La fel dulceața de-agrișe, în chesea. La fel magiunul, în bolul său de lut.

La fel ouăle cu coaja mată, cuminte, care păstrau încă discreția cuibarului.

Mîinile doamnei Rășcanu oficiau ca niște păsări blajine peste întinsul alb, distribuind oportun bunătățile, culegînd o solniță, depla- sînd zahamița, făcînd să se aplece gîtul cafe- tierii sau al căinii de lapte spre ceștile în așteptare, consemnînd fiecare mersi, revenind din cînd în cînd la stăpîna lor, cît să-și resoarbă niște amprente iluzorii pe șervetul de olandă, ca să tresară din nou, la prima bănuită chemare, spre fructe, spre sosuri, spre dulciuri, spre carafa de apă.

După plecarea copiilor, soții Rășcanu îmbă- trîniseră subit, aveau sentimentul că și-au re- strîns existența, că sînt izolați, vitregiți sau orfani, că de fapt esențialul vieții lor se petrece în altă parte, în afara mașinăriei diurne, undeva, într-un necunoscut cețos, de unde aduceau știri contradictorii doar gazetele sau cei picați întîmplător de pe front, din infernul de acolo. Avocatul devenise morocănos, întors în sine, afabil cu zgîrcenie, cît să nu lase umbră asupra bunei sale educațiuni, doamna Rășcanu se spiritualizase, căpătase o transparență facială aparte, aproape maladivă, o fragilitate nervoasă, care o făcea victima oricărui gest brusc —

soneria, uşile trântite de curenţi, trăsurile oprite la peron, toate anunţându-i o catastrofă. Tante Clotilde în schimb dobândise o energie specială, preluând pe cont propriu iniţiativa domestică, mondenă, filantropică, restabilind echilibrul prea compromis al casei. Ea aducea cele mai proaspete ştiri, frecventînd familiile bune cu rubedenii pe front, făcea rondul spitalelor care primeau răniţi din zonă, ţinea socoteala parastaselor pentru cei căzuţi, dar şi a dineurilor diplomatice, de unde se ebruiau ipoteze despre mersul campaniei sud-dunărene. O verişoară a lui Bălăceanu, agentul diplomatic român la Viena, ţinea five o'clock-ul ştirilor, spre exasperarea avocatului deputat care respingea uneori violent depeşele orale provenind din acest salon :

— De unde să ştie Viena, onorabilă doamnă, ce se petrece acum la Plevna ?

— Bine, dar Bălăceanu e în post la Viena ! protesta tante Clotilde scandalizată. Dacă el, în capitala imperiului, nu ştie...

— Ar şti dacă ar fi în post la Plevna, încheia Răşcanu, aruncînd şervetul pe masă şi ridicîndu-se.

De obicei schimbul de informaţii se desfăşura dimineaţa, la micul dejun, la amiază deputatul prînzind la club,

seara suspendându-se cina, din voința domnului Rășcanu de a evita societatea feminină.

Acum din nou urma calvarul știrilor, resuscitat de astă dată de prezența unui rănit în casa lor, un rănit de la Grivița, voluntarul transilvănean Toma Nicoară. Era cea mai importantă captură a lui tante Glotilde.

Mîinile doamnei Rășcanu i-au trecut tîna- rului cu capul înfășurat în pînzeturi albe ceașca cu lapte. Mai apăruse deci o ceașcă și un tacîm, pe locul ocupat odinioară de Theo. Apoi zaharnița. Apoi mîna cu inel de rubin a împins mai aproape de tacîmul lui Toma bolul de cristal cu miere și bolul de lut cu magiun. Și cornurile. Și pîinea prăjită. Apoi ochii doamnei Rășcanu au fixat-o insistent și semnificativ pe tante Clotilde. Dorea și ea liniște.

Domnul Rășcanu, închis în sine, nu catadi- xea să întrebe nimic. În cursul zilei precedente, pînă noaptea tîrziu, situația frontului fusese discutată aprins, știrile aduse de tînărul transilvănean fiind întoarse pe toate fețele, răsucite, confruntate cu stocul ultim de noutăți a- runcat în fiecare casă de gazetele cotidiene românești și mai ales străine, astfel încît astăzi, la micul dejun, nu mai era practic nimic de spus. La fel ca toată lumea rămasă

fizic în afara războiului, familia Rășcanu știa tot ce se poate ști despre front. În discuții se citau nume de localități, divizii, regimente, se invocau ordine de zi și dispoziții de luptă, se reconstituiseră până și o imagine a bătăliilor angajate în care pregnantă amănuntelor, tăria faptelor, cronologia pe zile și ore presupuneau prezența martorului ocular. Când martorul ocular sosea, în acest caz Toma Nicoară, acesta trăia deziluzia că nu mai avea ce spune, surpriza de a se vedea abia confirmat sau de cele mai multe ori contrazis, realizând evidența absurdă că știe prea puțin, aproape nimic despre evenimentul sîngeros în care fusese implicat, un eveniment care nu-i mai aparținea, în care juca, dacă mai putea să joace, rolul de argument abstract și minim. De obicei, de la un anume moment înainte, discuțiile se purtau peste capul martorului, care era citat în măsura în care cele povestite confirmau o teză anterioară. „Așa cum spunea și domnul**”, sau infirmat prin „îmi este cu neputință să cred, știu sigur că nu-i așa !” Rămînea vie mirarea față de el, apoi curiozitatea, o curiozitate aproape jenantă, care lăsa în jurul martorului un vid, vidul în care rămînea orice lucru utilizat abuziv și devenit între timp inutil.

Vidul acesta îl resimțea acum Toma Ni- coară, care învîrtea discret lingurița în ceașcă, cu gîndurile împrăștiate aiurea.

— Și cum e, domnule Nicoară, la Plevna ? a întrebat în cele din urmă stăpînul casei.

— Chiar, cum e la Plevna ? a intervenit și tante Clotilde, încîntată că va reîncepe colocviul matinal.

— îl întrebi asta de cînd a venit ! a observat, în franțuzește, doamna Rășcanu. Domnul Nicoară trebuie să se odihnească, trebuie să-și revină...

Toma se simțea stîmjenit față de atențiile cu care era înconjurat de către cele două femei, atenții evident aplicate nu unui rănit, ci unui bolnav. Rana lui de onoare ajunsese aici o rană, obiect al compasiunii pentru ființa lui suferindă care-1 făcea să fie privit altfel decît toți ceilalți, dar în minor. Fusese de zeci de ori întrebat dacă se simte bine și de zeci de ori îi asigurase că da, în franțuzește, în nemțește, de fiecare dată întrebarea aducînd o undă mai proaspătă de compasiune și de interes insistent, care implica drept răspuns o consolare adresată doamnelor.

— De ce te superi, Anne ? s-a apărat bă- trîna. îl întreb și eu ca să știu. Copiii noștri sînt acolo.

— Copiii noștri sînt ca și cum n-ar mai fi, a murmurat ca pentru sine doamna Rășcanu, nedisimulînd o imputare adresată soțului. Helene n-a mai scris de trei săptămîni, Theo nu ne-a trimis un singur rînd de cînd a plecat pe front.

— Pe Theo l-a întîlnit domnul Nicoară la Muselin Selo, a reamintit tante Clotilde veștile aduse de Toma Nicoară. Chiar Theo s-a ocupat de operația domnului.

— Dar n-a scris un rînd, a insistat doamna. Nici el, nici Helene.

— Voi sînteți de vină ! a aruncat tante Clotilde. Aproape i-ați alungat din casă.

— Cum ?! a explodat domnul Rășcanu, descotorosindu-se de șervet.

Apoi, revenind la umoarea lui posacă, disculpîndu-se și disculpîndu-i pe cei doi absenți:

— Copiii sînt mari, fac ce le dictează conștiința.

— Helene era datoare să ne trimită măcar un semn, a continuat cu reproșurile doamna Rășcanu. I-am trimis acum cîteva zile un pachet !

— Domnișoara Elena, a intervenit Toma, românizînd apăsător numele fetei, împarte imediat tot ce primește de la București. Știu bine asta, am apreciat

acolo, în spitalul de etapă, bunătățile din casa Rășcanu, mai ales afumăturile și dulciurile.

— Am avut emoții dacă au ajuns în bună stare, s-a arătat îngrijorată tante Clotilde.

— Sînt convins c-au ajuns în bună stare, a asigurat-o Toma. Dealtfel tot ce sosește din țară e bine venit: scrisori, gazete, îmbrăcăminte, alimente...

— E adevărat că e foamete la Plevna, cum scriu gazetele ?

întrebarea doamnei Rășcanu, inocentă, mirată, absurdă, cerea o dezmințire. Chiar ea a roșit, formulînd-o cu aerul că săvîrșește o gafă. Toma Nicoară a răspuns simplu :

— Nu numai la Plevna, pretutindeni unde se dau lupte.

— Era de așteptat, a explodat domnul Rășcanu. Gazetele noastre nu mint!...

Spunea gazetele noastre, înțelegînd gazetele conservatoare, care criticau tăios războiul și starea de înzestrare a trupelor combatante.

— Totuși nu mi-aș fi imaginat, a continuat el, că guvernul poate să fie atît de orb, atît de nesimțitor față de foamea dorobanților care mor în tranșee...

— Poate că e mult spus foame, a

retractat parțial transilvăneanul. Dar sînt greutăți mari cu aprovizionarea. Și chiar cu munițiile !

— Ar trebui... a îngăimat doamna Rășcanu, dar cuvîntul necesar i s-a oprit în gît. Ar trebui ca toți să facem ceva.

A împins la o parte coșulețul de argint cu felii de cozonac, negăsind un alt gest mai nimerit de făcut. Întreaga masă încărcată cu bunătăți i se părea o insultă. Toma mînca cu poftă, fără să ia act de sentimentul amfitrioanei.

— Ar fi trebuit să nu fie atîta cinică lipsa de minte și de inimă la domnii care sînt azi în guvern ! a sancționat domnul Rășcanu toată „banda liberală” de la putere. Cînd pornești un război, trebuie să fii pregătit să-l faci !

— Nu știu dacă războaiele se pot face altfel, a constatat Toma Nicoară, ca pentru sine. Rușii sînt maeștri în războaie și totuși o duc la fel de prost ca și noi. Sînt uneori situațiuni speciale, care nu pot fi stăpînite.

— Tocmai, l-a confirmat bătrîna. În octombrie s-a rupt podul de pe Dunăre.

— Ești la curent și cu asta ! a marcat domnul. Viena ne ține la curent cu tot ce privește frontul din Balcani.

Socotind subiectul acesta epuizat, deputatul a încercat să ridice discuția într-un plan mai larg, de unde să se întrevadă mai bine resorturile politice ale clipei. L-a întrebat pe Toma :

— Socotiți, domnule Nicoară. că victoria rușilor în Asia va schimba soarta războiului ?

— Soarta războiului se joacă aici, pe Dunăre și în Balcani, i-a răspuns Toma. Războiul din Asia e totuși un război local, deși victoria de la Kars e o mare victorie.

— Asta i-ar putea oare sili pe turci să capituleze ? a întrebat și mătușa.

— Să capituleze ! s-a arătat uluit domnul Rășcanu. Turcii nu vor capitula, doamnă, ori- cît ar pierde în Asia, a continuat el. Ambiția lor este să rămînă o mare putere europeană. Chiar dacă nouă nu ne convine.

— Te înflăcărezi, Alee, a reproșat doamna, de parcă ai ține partea otomanilor. Nu uita, copiii noștri...

— Nu uit, doamnă Rășcanu, dar nu pot să nu constat din nou și din nou imprudența de a fi intrat într-un joc al cărui rezultat nu-1 stăpînim. Nu uitați, e al patrulea război ruso- turc din secolul ăsta, iar secolul nu s-a sfîrșit.

— Nu mai e un război ruso-turc, a intervenit precizînd ascuțit Toma Nicoară. E un război ruso-turco-român

!

— în sfîrșit, a consimțit domnul Rășcanu. Cu atît mai grav va fi pentru noi dacă rezultatul nu ne va aparține.

— Ba ne va aparține ! a ripostat Toma Nicoară. Nimeni nu va consimți ca România să se mai întoarce vreodată la vechea stare. Nu s-a întîmplat asta după Unire, nu se va întîmpla nici acum. Chiar dacă noi, ardelenii, ar trebui să trecem munții cu toții și să murim aici, la hotarele acestei țări.

Și clocotind :

— Domnule Rășcanu, nu înțelegeți că noi, ardelenii, avem nevoie de o Rom nie independentă ?

Cele două doamne îl priveau pe Toma cu  ne ntare.

— Vorbiți ca un radical de-al nostru la tribuna Camerei, a apreciat z mbind deputatul.

Numai ei au talentul de a forța uși deschise și de a clama evidența.

Apoi, patern :

— Tinere, dar nimeni nu te contrazice în principiu, problema este cu ce preț vom do- b ndi ceea ce vrem să dob ndim !

— Cu orice preț!

— Oho ! a r s deputatul cu plăcere. Cu c teva luni în urmă, dacă te-aș fi  nt lnit, te-aș fi etichetat drept un

tînăr, fanfaron, exuberant sau exaltat. Acum aş greşi dacă te-aş mai privi aşa. Ai plătit!

— Să vă mulţumesc pentru asta ?

— De ce ? Dumneata te-ai bătut într-o luptă victorioasă pentru noi, la Griviţa. Ne-a rămas însă înaintea întreg războiul. Nu uita !

Domnul Răşcanu s-a ridicat de la masă, grăbit să plece la tribunal. A cerut trăsura. A anunţat, după noul obicei, că va prînzi în oraş. L-a invitat şi pe Toma Nicoară.

— Te vei obişnui cu Bucureştii sub starea de rezel, a precizat el zîbind. Va fi o lecţie pentru exaltările dunitale atît de imprudente. Cealaltă lecţie va fi parlamentul. Din păcate, deschiderea Camerelor se tot amîna.

Şi salutîndu-1 bărbăteşte :

— Voi trimite la douăsprezece ore trăsura !...

Ritmul cotidian al casei Rășcanu — mișcarea servitorimii, agitația de la bucătărie, zgomotul batantelor porții de fier care s-au închis în urma trăsorii — l-a făcut pe Toma să se simtă într-un univers straniu de liniștit și de liniștitor. A sunat și pendulul uriaș din sufragerie nouă bătăi.

Doamna Anne Rășcanu i-a șoptit în franțuzește :

Dacă vrei să studiezi, treci în bibliotecă. E mai multă liniște. Culiță Culea, gornistul batalionului 2, dusesese de câteva ori goarna la gură, îi umezise muștiucul cu salivă, apoi, la semnul maiorului, o lăsase în jos, ștergînd-o în palma aspră și așteptînd. Întorcea spre maior ochi mari și speriați, dar privirea lui nu ajungea decît pînă la ochii calului, un animal cuminte ca și el. Culiță Culea știa că primii care cad, după prima strigare, sînt gorniștii, purtătorii de steag, ofițerii și caii. Stegarul stătea la dreapta maiorului, el, Culiță, un flăcăiandru fără musteață, la stînga, un pas înainte de botul calului, care aștepta inocent, cuminte.

Nu-i mai era frică, dar simțea că i s-a terminat saliva, ca și cum altă goarnă, aflată în stomac, i-ar fi înghițit-o. Goarna din stomac îi dădea acum o senzație ireprimabilă de greață, pe care se chinuia s-o stăpînească

strângin- du-și dinții. îi părea acum rău, simțea un fel de ciuda neputincioasă pe sine, că după slujbă, după ultima binecuvîntare, mai înainte de a fi intrat pe poziție, n-a avut puterea să iasă din rînduri, cum făcuseră alți soldați recruți, ca să verse, să scoată răul din el, deși primise împărtaşania. S-ar fi liniștit, ar fi ajuns să fie senin, cum erau soldații bătrîni, rezerviștii, pe care nimic nu-i mira și nimic nu-i clinea, chiar de-ar fi fost să se scufunde pămîntul. „Cum de n-am făcut-o ! s-a muștră Culiță. Acum trebuie să rabd” și-a mai spus el, strîn- gînd dinții. Apoi ordonîndu-și, ca și cum ar fi poruncit altuia : „Trebuie să rabd, trebuie să rabd pîn'ce sun atacul. Apoi fie ce-o fi !” Culiță întorcea ochii către ofițerul rămas calm, care aștepta încremenit, zidit în ceață. „Da, el nu se grăbește, așteaptă să se ridice ceața, și-a spus. Dacă ceața nu se ridică, se amîna atacul.” Simțea că dacă ceața nu se ridică e pierdut, nu va mai avea puterea să rabde, nu va mai putea să reprime goarna care i se zbătea în stomac, lăcomindu-se să-i ajungă în gît, în gură. „O să le fac un pocinog, și-a mai spus, simțind pe limbă gustul împărtaşaniei, gustul dulceag de vin și pîine. Dacă se-amîna, le fac un pocinog urît

de tot. Nu trebuie să se amîne, poate mi-ajută Dumnezeu și nu se amîna ! a hotărît el înverșunat. De nu s-ar amîna !"

După baia de sînge de la Grivița, acești țărani soldați care nu intraseră încă în luptă șoșotiseră nopți întregi, în tranșee, în corturi, pe pămîntul gol, despre cum s-a murit atunci la 30 august, despre cum avea să se moară de aci înainte. Pe el, pe Culiță, îl împingeau la o parte sau îl ocoleau ca pe un ciumat. De la el pornea strigarea, el avea să cadă primul, un instinct tulbure îi făcea pe oameni să-l evite, scoțîndu-l moralmente dintre vii. Pe ofițeri, care urmau să aibă aceeași soartă, îi priveau cu gravitate, de la ei pornea porunca fatală. Pe cai îi compătimeau :

— Caii n-au nici o vină, spuneau ei, scoțînd caii din bilanțul morții necesare, pe care o așteptau toți, posomorîți și taciturni.

Învățaseră cum vine și asta. După țipătul goarnei, se arunca înainte prima linie de tiraliori, în pas alergător, în rînduri compacte, umăr la umăr. Nu scăpa nici unul, iar gornistul, ofițerul și calul cădeau cei dintîi. Urma a doua linie, care se împiedica printre morți și răniți, cu mai mult noroc. Veneau apoi la rînd purtătorii scărilor de asediu, ai

fascinelor de nuiete și ai gabioanelor. Aceștia nu purtau arme, iar căderea lor era un vaier, o învălmășeală de trupuri și lemne rupte care alcătuiau primele parapete calde, haotice, încă vii, către care se îndreptau în goană cei din liniile următoare. Dintre aceștia se recrutau victorioșii, dar cât de puțini rămâneau...

Același instinct le spunea soldaților că treaba asta nu-i ticluită bine, că ei, lăsați de capul lor, s-ar fi bătut altfel. Că-i mai ușor să înaintezi pitit, târcolit, ca nevăstuica sau în salturi de iepure, dacă vrei s-ajungi sus, nevătămat, să dai piept cu ăia, decît în liniile de paradă în care-i rînduiau meticolos ofițerii, aceiași ofițeri care cădeau primii, împreună cu gornistii, stegarii și caii. Instinctul le spunea că-i mai bine să te oprești și să te arunci la pămînt cînd se îndreaptă spre tine grindina de gloanțe, decît s-o primești în piept și să cazi ciuruit. Dar nimeni nu crîcnea, soldații se supuneau fără murmur acestor reguli învechite ale morții, consimțind să le împlinească fără să întrebe de ce-i necesar, așa cum la mort nu întrebi de ce trebuie să umbli cu capul gol, așa cum duminica nu întrebi de ce trebuie să îmbraci cămașa albă dacă te duci la horă. Războiul era o treabă pe care acești oameni o făceau, după o rîndu-

ială dată, acceptată ca și alte rânduieli, o făceau cu nădejde, fiindcă fuseseră chemați s-o facă, fiindcă nu se putea fără ei.

— Vedeți, mă, striga unul din Ialomița, ofițerii e buni, dar se isprăvește repede. E lucru scump, moare cît ai clipi. La alde noi nu se cunoaște, oricîți ar muri, tot mai rămîne careva, ba rămîne, mă, cu sutele, că-i sămîntă rea, ca pirul, iar ăi dați dracului ajunge sus și face treaba.

Ofițerii, cei care îi cunoșteau, știau că oamenii lor nu lasă treaba nefăcută, și îi îndemnau scurt, fără patetism, cu un „hai băieți!” Și băieții porneau.

Recrutarea celor pentru primele linii se făcea la sorți, alegerea căzînd pe unități din batalioane și regimente diferite. Nu conta cine va cădea primul, important era ca zarul sau soarta să aleagă, așa cum ceea ce urma se petrecea fatal, orbește, fără alegere.

Acum, cei din prima linie așteptau în ceață. Nu vedeau înainte, nu-i vedeau pe cei din liniile următoare. Oricum legătura dintre aceștia și cei care urmau se rupea din clipa tragerii sortilor. Oamenii se încolonav tăcut, cu mișcări încete, cu spaima de a nu sparge liniștea, cu grija de a nu clinti, printr-un gest imprudent, necunoscutul opac din față. Cei dintr-a

doua îi simțeau în față ca pe un zid cald, care le făcea bine. Purtătorii uneltelor de asediu strîn-geau în brațe fascinele, maldărele de nuiele cu care urmau să se astupe șanțurile inamice, și gabioanele, acele coșuri nalte de nuiele care urmau să fie umplute cu pământ, ca pavăză, pe primele poziții cucerite. Reprezentau al doilea zid viu. Și pentru ei, și pentru toți, prima gură de aer o aducea bubuitul tunurilor, canonada pregătitoare a artileriei, care făcea să țîșnească peste linii un chiuit de satisfacție. Numărau în gând fiecare lovitură, urmăreau șuieratul obuzelor prin aer, le conduceau pînă acolo cu imaginația, apoi așteptau cu pumnii strînși explozia. O încredere viscerală, că totul va fi după asta mai ușor, se instala în fiecare, unifica rîndurile, aducea în inima oamenilor un fel de curioasă siguranță și chiar bucurie. Apoi urma liniștea de după canonadă, liniștea aceea groaznică, așteptarea fără respirație, care se căsca prăpastie între cele două necunoscute. Apoi goarna.

Culiță amortise cu goarna în mînă, pe care o gîtuise cu o putere feroce, cît să astîmpere cealaltă goarnă, fluidă, care se zvîrcolea în el, în stomac. Maiorul nu se mișca, nici calul. Ceața nu se ridicase. Între noapte și zi se răsturnase, ca o a treia putere, ceața, o

ceață care

desființase orele, oamenii, pământul, fără să pară că atinge cu umbra ei pe cineva.

Afară din cort, lângă cal, Slăniceanu aștepta urmărind fuioarele de aburi, care se țeseau șerpuitoare și umede, clădindu-se în jurul său, peste cort, peste cal, peste trupe. Era singura mișcare. Fantomatică, mută.

Cînd sergentul telegrafist s-a oprit lângă el, pocnindu-și călcîiele, Slăniceanu a tresărit brusc, cu timpanele alarmate ca de un pocnet de pistol.

— Ce vrei ?

— Domnul general Meyendorf vă întreabă dacă veți contramanda atacul.

— Nu contramandez nimic, a răspuns Slăniceanu. Așteptăm.

Dacă Culiță ar fi auzit acest ultim cuvînt, puterea lui de stăpînire ajunsă la limită ar fi sărit în țandări, iar goarna din stomac ar fi țîșnit din el afară, ca dintr-o cușcă fierbinte, expulzîndu-se peste ceață, ca o fiară roșie.

Prințul n-a mai așteptat. Era aproape 10. A încălecat și a pornit spre Te Deum.

Drumul de la Poradim la Tucenița, locul unde avea să se desfășoare ceremonia, pe platoul din spatele redutei imperiale, era împîn- zit de

coloanele de ruși, în ținută de paradă, care mășcăluiau spre marea slujbă. Prințul a remarcat atenția specială care s-a acordat pentru pregătirea acestui moment. După formațiile masive care compuneau coloanele, dar pestrițe — ulani, grenadierii, pușcași siberieni, cherchezi, letoni, cazaci de Nipru și Guban, două companii finlandeze, toate cu fanfarele în frunte — prințul a apreciat că fuseseră convocate unități reprezentative din mai toate diviziile ruse din jurul Plevnei. Impuneau ofițerii, pentru întâia oară strălucitori, după Te Deum-ul ratat, din 30 august, după acea zi groaznică, plină de toate umilințele. În ținuta lor era vizibilă satisfacția pentru revanșa din

Asia, care îi umplea de orgoliu. Prințul știa că în toate liniile ruse fuseseră scrise pancarte, în caractere turcești, vestind otomanilor înfrângerea lor de la Kars, că aceste pancarte fuseseră plantate uneori cu sacrificii, în fața șanțurilor adverse, de unde se răspundea cu obuze și cu rafale de armă.

Prințul a oprit calul, așteptând să se scurgă podmolul de soldați din fața sa, apoi, ca să evite această defilare adhoc — ofițerii ruși ordonau unităților, la vederea sa, pasul de paradă — a întors și a luat-o de-a dreptul

peste cîmp, urmat de suită. Simțea, călărind, cum copitele calului se încurcă în cocenii netăiați ai unei porumbiști acoperite de ceață. A luat-o spre stînga către o movilă, dar a nimerit într-o arătură, tot invizibilă, iar copitele calului se înfundau acum ca într-o saltea, în pămîntul clisos, moale, care reținea și întîrzia fiecare pas al animalului.

— Dincolo de movilă, în vale, e comandamentul lui Todleben, l-a informat Văcărescu pe prinț.

— Ne vom opri la Todleben, a hotărît prințul.

Era locul unde putea sosi o telegramă de la Rahova, prin Verbița, mai înainte ca prințul să ajungă la Te Deum. Văcărescu știa cu cîtă ardoare așteaptă prințul această veste, care întîrzia să vină, deși ora atacului trecuse de mult.

Au intrat apoi cu caii pe pămînt ferm și au galopat pînă la movilă. Ajunși sus, cuiva din suită i s-a părut că sînt urmăriți de o vedetă, că un curier călare vine în goană spre ei. Au întors caii și au așteptat. Iluzia vizuală s-a topit însă curînd în ceața mișcătoare, care părea acum că se rărește. Se auzeau și mai limpede muzicile ruse.

— O să avem vreme bună, alteță, s-a simțit dator să spună Văcărescu, într-

un târziu. Ceața se ridică...

Prințul n-a răspuns. Văcărescu a mai adău- ă^{at}:

— A fost ceață și în treizeci august, vă amintiți!

Muțenia prințului semnifica limpede că între cele două date nu-i nici o legătură. Erau toți stînjiți cu atît mai stînjiți după gafa lui Fălcoianu care a urmat:

— E adevărat, alteță, că lupta de la Kars s-a dat noaptea ?

Calul prințului a strănutat, mînușa stăpî- nului a tapat blînd gîtul animalului, liniștin- du-1.

„Imbecilule, l-a apostrofat Văcărescu în gînd, pe colonelul gafeur. Poziția Karsului, a mai adăugat el tot în gînd, adresîndu-se cu ironie lui Fălcoianu, era bine cunoscută, domnule șef de stat major ! Karsul fusese asediat cîteva luni în șir, era înconjurat de cîteva straturi de morți, depuse succesiv, în urma unor nenorocite atacuri. Cînd au înfîpt ultima oară scările de asediu pe zidurile Karsului, asediatorii le-au înfîpt în mormane de cadavre. Ce vrei ?”

Dar Fălcoianu n-a realizat gafa și a stăruit :

— O să fie o ceremonie grozavă !

Prințul a dat piteni calului, pornind în galop și detașându-se rapid de suită, Văcărescu și Fălcoianu l-au ajuns din urmă abia târziu, când prințul se și oprise în fața adjunctului său militar, generalul conte Todleben, care se afla în dreptul porții comandamentului. Bătrînul erou al apărării Sevastopolului primea de obicei întreaga mină a prințului, pe care, dintre cei apropiați, n-o mai primeau decît Brătianu și Cernat. Cei doi s-au rezervat, de data aceasta, la salutul militar, rămînînd călare. S-a suprimat și protocolul obișnuit în întîlnirile dintre cei doi, scurtul raport pe care generalul conte îl prezenta prințului, în calitatea sa de adjunct al armatei de împresurare, raport urmat de comentariile prințului, de obicei sumare, binevoitoare, înfățișate sub forma unor întrebări privind amănunte. Prințul îl informa la rîndu-i pe Todleben, în aceste ocazii, despre inițiativele corpului român, de fapt îi confirma generalului imperial ceea ce acesta știa bine, direct de la Cernat. De fapt se întrețineau, conversau, Todleben acordînd o respectuoasă atenție tînărului colonel de artilerie, care era nepot al împăratului Wilhelm și nepot prin alianță al țarului, era german, era prințul României, iar acesta — colonelul ! — îl considera cu

diferență pe bătrînul erou, în limita inflexibilității lui princiare. Dealtfel materia conversației era mai totdeauna puțină. Un sistem încrucișat de legături făcea ca orice mișcare a uneia din cele două armate aliate să fie adusă instantaneu la cunoștință comandanților direcți, pe toată filiera ierarhiilor, excluzîndu-se orice fel de surpriză pentru una dintre părți. Cernat, comandantul corpului român, îl informa astfel pe prinț, comandantul suprem al asediului Plevnei, despre acțiunile armatei sale, dar paralel și pe Todleben, care era adjunctul prințului și șeful statului major al armatelor ruso-române. Prințul îl informa la rîndu-i pe marele duce, comandantul suprem al armatelor din Balcani, care era însă direct ținut la curent, în aceeași chestiune, de către Todleben. Ultimii doi, marele duce și prințul, îl informau pe țar. La aceste legături, strict convenite, se adăugau însă și altele, firele nevăzute care-i legau pe marii comandanți, în afara ierarhiilor, cu subordonații lor din unitățile mai mici detașate în grupurile mixte de luptă, fire prin care proveneau cele mai neînsemnate detalii. Astfel la Rahova acționa un regiment rus, sub comanda lui Meyendorf. Meyendorf era la rîndu-i subordonat lui Slăni-

ceanu. Dar același Meyendorf îl avea în sub-ordinea sa pe colonelul Cretzianu, cu brigada sa de roșiori.

La ora întâlnirii, Todleben aflate astfel aproape tot despre acțiunea Rahova, direct din depeșele lui Meyendorf, așa cum prințul avea să știe tot despre mișcările generalului balt nu numai din raportul lui Slăniceanu, via Cernat, dar și din raportul lui Cretzianu, care era mîna dreaptă a lui Meyendorf în aceeași operațiune. Toată această rețea de legături funcționa ca și un sistem de oglinzi, în care se simțea prins, era fizic prins, oricare dintre participanții la joc. Acum se simțea prins, fixat între aceste focare intense și prințul.

— Ceața se va ridica, a spus Todleben, controlîndu-și ceasornicul masiv cu rubine, dăruit de împărat. E unsprezece fără un sfert.

Muzicile din apropiere abordaseră un marș militar. Ceața s-a ridicat într-adevăr. Când prințul a intrat pe platoul trupelor, cortinele de neguri s-au dat la o parte, iar alămurile fanfarelor, bumbii de aur, eghileții, medaliile, crucile de pe piepturi, pintenii, eozoroacele caschetelor, săbiile, căpestrele cailor, canafii stindardelor, aurăriile de fast bizantin, au strălucit mistic, multiplicînd

soarele în mii de oglinzi.

Apariția marelui țar a descătușat un ura clocotitor. Patruzeci de tunuri de asediu au bubuit trei salve. În liniștea care a urmat s-a ridicat, de lângă altarul de campanie, vocea unui popă cu barbă roșie, care a fierăstruit văzduhul pînă sus, în zenit, pogorînd de acolo dintr-un punct ideal, în zimți străvezii de argint, celesta bine-cuvîntare spre creștetul pleșuv al suveranului tuturor Rusiilor, care s-a umilit, în genunchi. Prințul a făcut crucea catolică și și-a plecat fruntea. Au zguduit pămîntul cei peste trei sute de bași ai corului imperial care țineau loc de clopote și care s-au ridicat la rîndu-le, cu vocile lor, pînă în băierile cerului. Cățuile cu smirnă au oficiat departe de altar, spre trupe, fiindcă țarul nu suporta mirosurile, fiind astmatic. Un sentiment de forță colosală l-a copleșit pe prinț, sentiment pe care nu-l încercase în marile catedrale germane, nici în timpul meselor, cînd asculta concentrat,, nici în clipele de contemplare a arhitecturilor de la Colonia și Ulm. O forță care nu se sprijinea pe nimic decît pe vocile oamenilor zguduia⁵ acest pămînt umil și punea în vibrație⁹ cerul gol. Se

puteau urmări pînă sus, unde se stingeau, buclele sonore ale baritonilor și spiralele tenorilor, apoi clamoarea joasă de burdufuri de orgă, a isonului, un fel de geamăt unanim, peste care cădeau cu efect de meteoriți în ocean cuvintele sacre, smulse din adîncurile unei limbi barbare, stranii ca și istoria tulbure a stepelor de unde veneau. Prințul s-a lăsat cuprins de această sfîșiere melodică străină* care l-a sorbit în tumulturile sale, l-a răvășit și l-a cutremurat, dar l-a și întărit, ajutîndu-l să regăsească pînă la urmă cuvintele rugăciunii lui zilnice, pe care le-a rostit simplu, în latina Vulgatei.

Cînd s-a ridicat, țarul i-a apărut în față, pentru întîia oară înseninat și chiar radios. Arăta de fapt ca o plantă de seră, o cală, abandonată de prea multă vreme în aceeași apă, acum mutată într-o vază nouă, în cristalul cu apă vie al victoriei de la Kars. Pungile vineții din jurul ochilor erau încă vizibile, paloarea încă și mai acuzată din cauza luminii denunța insomniile chinuitoare din ultimele șapte luni. Împăratul a făcut efortul de a surîde :

5

— *J'ai regu une adorable depeche*

*de la princesse et je suis vraiment
ému de cette delicate attention de sa
part.*¹

Prințul a respirat cu ușurare,
victoria de la Kars a devenit dintr-o
dată și altceva, un eveniment al
ordinii familiale între cele două curți.
I-a răspuns țarului că toate victoriile
sale sînt scumpe familiei princiare de
la București, că prințesa participă în
chip deosebit la tot ce ține de ființa
augustă a suveranului Rusiei.

— *Je le sais bien*, a apreciat țarul.
*Je dois vous avouer à mon tour que
jeprouve une grande affection pour la
princesse. Je vais vous montrer la
depeche.*²

A încălecat, invitîndu-1 pe prinț cu
un gest să-l însoțească, dar dinspre
Bogot, peste cîmp, venea în galop
marele duce, urmat de numai doi
ofițeri. Țarul a rămas nemișcat, în
așteptare.

— *Nicolas s'est remis*, a consemnat
el. *Mais je lui ai demande de ne pas
sortir aujourd'hui*³

Apoi, spre prinț:

1 — Știu bine asta. Trebuie să-ți spun la rîndu-mi că
am o mare afecțiune pentru prințesă. Iți voi arăta tele
2grama.

3⁸ Nicolas s-a restabilit L-am rugat să nu iasă azi.

*J'espere que la princesse a surmonte les peines qu'elle a eues. On ma dit quelle se fatiguait trop.*⁴Rostea fad cuvintele, destrămându-le ca pe niște petale ofilite, fără sevă. Cei din jur făceau efortul de a-l auzi, prinzînd sensul după mișcarea buzelor. Rămas în dreapta sa, cu un bot de cal mai înapoi, prințul a înțeles totuși, mai mult a dedus, că țarul a spus ceva măgulitor despre prințesă sau despre Nicolas. Acesta a frînat brusc, l-a salutat pe augustul său frate, iar prințului i-a aruncat o privire galbenă, de sulf. Apoi brutal, ca o explozie :

La Rahova, atacul lui Slăniceanu a fost respins. La Rahova, prima linie își făcuse datoria. Dorobanții din Muscel ai maiorului Giurescu căzuseră pînă la unul, inclusiv maiorul și calul său. Culiță Culea scăpase neatins, iar goarna din stomac se întîlnise cu cealaltă, sunînd amîndouă dement, prin tot trupul soldatului. Urmau acum la rînd dorobanții de Ilfov ai maiorului Ene. Tot recruți. Erau mulți dintre aceia pe care Culiță îi văzuse deșertîndu-și stomacurile înainte de atac și care se simțiseră, la întoarcerea în rînduri, eliberați și ușori. în ajunul luptei, la ultima

4* Sper că prințesa a depășit neplăcerile care o făceau să sufere. Mi s-a spus că se obosește prea mult.

întîlnire cu comandantul, Slăniceanu, preocupat de starea de spirit a trupei, le spuse celor doi maiori :

— Ai grijă, Ene ! Şi dumneata, domnule maior Giurescu. în unităţile voastre sînt numai recruţi. Băieţii or să se sperie. Am dat ordin să li se servească o masă uşoară, care să nu dea indigestii. Slujba religioasă să fie scurtă, nu trebuie să indispună. Important este ca recruţii să treacă de şocul primelor salve.

— Fiţi liniştit, l-a asigurat Ene pe Slăniceanu.

Şi fără s-o mai rostească :

— Recruţii vor muri aşa cum se cuvine !

— în liniile următoare, a mai spus Slăniceanu, trecînd peste acest moment, am introdus oameni cu mai multă experienţă. Pe aceştia contăm.

— Nu înţeleg, şi-a arătat nedumerirea celălalt maior, uşor îngrijorat, pe oamenii noştri nu contaţi ? Care este atunci rostul nostru ?

— Rostul dumneavoastră, domnule maior Giurescu, este să deschideţi lupta, a precizat Slăniceanu, cu tonul voit cazon. Să încercaţi să ajungeţi pînă la primele şanţuri inamice.

— Şi apoi ? a întrebat Ene.

în pauza care a urmat, cei trei bărbaţi au înţeles ceea ce trebuia

înțeles. Insistența lui Ene era deplasată. Ce însemna „Și apoi ?” Dar Slăniceanu a scurtat pauza grea, introducînd „minciuna medicală” care i-a făcut pe tustrei să respire.

— Apoi le veți lua cu asalt! a precizat el. Vor intra, oricum, imediat după voi, liniile următoare. Ce e neclar ?

Nimic nu era neclar. Cei trei au rămas, fără vorbă, unul cu ochii în ochii celuilalt, despărțiți și legați prin acel lucru foarte clar, care avea să urmeze.

A salutat întîi Giurescu, care și-a înfundat chipiul pe cap, apoi Ene. Acesta a ezitat cîteva clipe înainte de a-și duce palma la chipiu. Era bun cunoscut cu Slăniceanu, aproape prieten cu acesta, frecventau amîndoi aceleași cercuri mondene și cîndva își spuneau pe nume. Ba cîndva, la o întoarcere din Franța, de la școala militară, pe care o absolviseră amîndoi, între ei se așezase silueta unei domnișoare, măritată mai apoi cu nu se știe cine, chip trecător, care, în loc să-i despartă, mai curînd i-a unit. Ene ar fi vrut acum să-l întrebe pe Slăniceanu dacă-și mai aduce aminte numele acelei fete, nu pentru fată, dar pentru acea punte luminoasă, demult evaporată, care i-a⁵ legat, punînd între ei un ce plăcut și amical. Dar era

stupid ca Slăniceanu să-și amintească de asta, tocmai acum, tocmai aici, gîndul fugar s-a topit; lui Ene i-a rămas în schimb pe buze numele mic al lui Slăniceanu, George, pe care ar fi vrut să i-l spună. Părea că vrea să-i strîngă mîna lui George, un îndemn spontan, un fel de tremur precipitat al palmelor dădea semn că cei doi bărbați vor sau trebuie să se îmbrățișeze. Dar tot Ene a frînat scurt gestul, iar palma sa, în mînușă albă, a atins cu vîrf degetelor cozorocul chipiului, rămînînd zidită în salutul militar. A salutat și Slăniceanu, parcă ușor tulburat.

Amîndoi s-au desprins greu și parcă cu ușurare din poziția cazonă, despărțindu-se fericiți că nu s-au îmbrățișat. Pe Ene l-a invadat un fel de căldură, o ebrietate curioasă care îl făcea să se simtă liber și fericit, ca în adolescență, la școala militară, cînd se anunța vacanța.

Nu-și închipuia că ordinul de a intra printre primii în luptă o să-l conducă la starea de ușurare și exaltare, pe care n-o cunoscuse așa niciodată. Da, întoarcerea acasă, în vacanță sau întoarcerea din străinătate, cînd se afla în vilegiatură, aveau ceva asemănător. Casa, la care se gîndea rar pînă atunci, îi apărea dintr-o dată dinlăuntru, creștea din el ca o

fantomă caldă sau ca o lampă de care te apropii seara, înotînd prin zăpezi, cu mâini reci și cu ochii împăienjeniți de frig. Asocia casa cu Crăciunul, cu ajunul de Crăciun, și-i părea acum rău că zarul luptei de mîine nu căzuse în ajun de zi mare, de onomastică să spunem, măcar în ajunul zilei lui de naștere sau al zilei Ei. I-ar fi plăcut să se întoarcă acasă, după luptă, pentru Ea. Cu o rană mare în piept, ca o crizantemă, sau ca o floare de mătase prinsă pe reverul fracului negru, nupțial. Oricum cu un semn distinctiv, la piept, pe stînga, eventual ceva mic, discret, ca rozeta Legiunii de onoare. Această rozetă, pe care o simțea, îi trimitea în inimă un ghimpe dureros, de foc. O durere plăcută totuși, un fel de mîncărime, tulburarea aceea și amețeala pe care o resimțise la apropierea de prima femeie, cînd trupul tot îi intrase în alarmă. Simțise atunci că i se va sparge pieptul, că vinele și arterele lui întărite, dure ca fierul și neîncăpătoare, vor face explozie, vor sări în țandări o dată cu el, iar clipa detonării nu se putea amîna, creștea o dată cu fiecare bătaie de inimă, se apropia cotropitor de plăcut și fatal. Și-a domolit calul care îl purta exaltat.

S-a întors la unitate să călare, dar i se părea că el zbură, nu calul. Sălta

în şa parcă
fără s-o atingă, nu simţea nici scările
în care se sprijinea cu vîrfurile
cizmelor, nici frîul, nu-şi simţea nici
măcar trupul. A descălecat parcă
plutind în faţa cortului său, apoi
starea de levitaţie a persistat
înăuntru, unde îl aşteptau, cu
respiraţia tăiată, subalternii, doi tineri
locotenenţi, care umpluseră încăperea
cu fum de tutun. I-a văzut ridicîndu-
se, le-a văzut feţele — una lividă, alta
congestionată de emo- țe — le-a spus
dintr-o suflare :

— Intrăm primii!

Cei doi au salutat şi au ieşit, dar
exaltarea maiorului, de fapt starea de
eliberare, nu s-a curmat, ci s-a
rarefiat, devenind şi mai plăcută, ca o
beţie pe care s-a silit s-o întîrzie, ca s-
o guste fin şi atent. S-a întins pe
pămînt, a făcut cîteva gesturi
dezordonate şi inutile, a căutat ceva,
ştia sigur că-i lipseşte ceva şi se
întreba ce.

— A, da ! s-a dumirit într-un tîrziu,
zîm- bind. Nu e bine ascuţită sabia...

Apoi a rîs : la ce i-ar fi slujit sabia,
cînd ştia ce va urma !

A căutat apoi altceva, o hîrtie de
scris — avea porthartul cu tot ce-i
trebuie alături

— apoi a renunţat, respirînd mult şi
rar.

„Ar trebui să-i scriu ! și-a spus. Dar de ce ? E așa de puțin pînă atunci !“

A rupt totuși o foaie din caietul alb, a scris doar două cuvinte, cu litere exclamative, apoi a mototolit hîrtia, cum ai strînge o batistă pe care o arunci la coșul de rufe.

„În fond, de ce? E atît de aproape doar.“

A căutat apă de băut, a renunțat.

„E atît de aproape, în fond, e ca și cum ți-ai anunța sosirea printr-o depeșă.“

„De ce, cînd sosirea e iminentă ?!“

„E mai bună surpriza !“

„Niciodată întoarcerile anunțate nu sînt fericite. E mai bună surpriza.“

De la un anume timp, în exaltarea sa, Ene nu mai putea numi imaginile cu cuvinte, simțea numai imaginile, așa cum le simți în vis, despărțite de vorbele în care sînt prinse, plutind ca niște cămăși de meduze în apă. Va deschide ușa verandei, fără cheie...

(Cheia o avea în buzunar.)

Deci, nu va mai suna clopoțelul și nu va putea fi prevenit nimeni...

Clopoțelul, adus de ea, dintr-o vilegiatură la Miinchen, suna muzical.

Îl va prinde cu mîna, ca pe o meduză, îl va atinge, îl va stinge...

Chiar dacă ea va țipa, o clipă, prin somn.

Apoi va păși înăuntru, fără zgomot,

descult...

A și auzit bufnind un fotoliu, ca un corp prăbușit în vis. Un fotoliu mătăhălos și moale, cu două urechi, o berjeră franțuzească cu plușul cald, o ursoaică grea, dar care cade fără sunet când o prinzi în brațe și-i simți blana pe piept.

Asta n-o va mai auzi nimeni !

Un zgomot infernal va face totuși pendulul. Ușa lui cu fereastră de cristal givrat nu este ușor de deschis, este încremenită într-un frig polar, iar lanțul mare, care îmbrățișează mașinăria, se scurge dincolo de fereastră, înăuntru, zală cu zală, ca un șarpe care nu se mai

termină. Pendulul va trebui oprit fără să deschizi fereastra care face zgomot, fără să pui degetele pe lanțul care curge, pendulul trebuie oprit cu un singur gest, hipnotic, care să încremenească balansul. Rozeta solară care mișcă întreaga mașinărie va îngheța. Atunci totul va fi împlinit, o liniște suverană se va întinde peste univers, iar bărbatul eliberat de straie, de gânduri, de pulsația strigătoare a singelui, va putea să intre plutind în dormitorul alb. Nici nu importă ce oră va fi când se vor desprinde de timp toate orele...

„De ce să-i scriu ?” Culiță Culea suna din goarnă îngrozitor. Trecuse pe lângă goarna lui, ca o vijelie, a treia linie compactă de dorobanți, care s-a și spart în fragmente, oamenii spulberându-se ca fluturii în vîntul gloanțelor. Se auzeau și ceilalți gomiști răspîndiți pe punctele mai înalte, întetind năvala cu săbiile lor sonore. Sunau năpraznic, ca și el. După primele sute de pași de fugă înainte, împreună cu soldații, Culiță rămăsese înfipt cu trupul pe buza unui șanț, întărit cu gard de nuiele, acolo unde picioarele lui nimeriseră prima ridicătură, așezându-se la vedere, conform ordinului, răsucindu-și gîtul spre umărul drept, cu goarna în sus,

mai sus, cît să-l vadă liniile următoare, cei care veneau cu urale din urmă. Nu-i mai păsa de greață, n-o mai simțea. De fapt scăpase de ea, subit, din chiar clipa în care scosese din gîtlej, prin goarnă, primul sunet spart, un răcnet metalic, după care notele frazei melodice s-au ritmat spontan, de la sine, dar dese, gîfii- te, lacome, la nesfîrșit. Culiță știa cu viscerele că semnalul goarnei trebuie să se rupă brusc, dintr-o clipă în alta, în fulgerarea de timp cît l-ar frige primul glonte, în pîntece, în piept, în cap. Așteptase clipa cu un fior al pielii, un fior care îi răsculase toți perii de pe pulpe, brațe, piept, pînă în nările nasului, acolo unde narinele simțeau firele aspre ale părului ca pe niște ghimpi. Dar glonțul nu venise, nici schija.

Acum, lui Culiță nu-i mai păsa nici de piept, nici de pîntece, își ferea doar capul, înălțîndu-și-l, întorcîndu-l ușor spre dreapta, oferin- du-l parcă gloanțelor din profil, aruncîndu-se cu toată ființa în goarnă, în sunetele dese, sparte, care îl împingeau în aer, sus, deasupra ceței, deasupra capetelor, deasupra gloanțelor, în văzduhul senin, acolo unde sunetele clocoteau libere și gîlguitoare, neatinse de nimeni. Goarna îl furase

cu totul, deși simțea bine pă- mîntul sub tălpi, dar ca pe un punct provizoriu de sprijin, ca pe un capăt fragil de pîrghie, gata să-l arunce dincolo în furtuna de sunete libere, de sus, la prima apăsare mai fermă a țărînei.

Culiță ezita să apese pîrghia, se ținea încă strîns de pămînt, dar știa că nu peste mult gestul utim se va produce. Șfichiuirile gloanțelor, şuierăturile fulger, zbîrnîitul surd al schijelor pe care le resimțea la început dureros, în spasme musculare scurte, îi înteteau acum exaltarea, îi împingeau ființa vie în sus, iar el o sufla dement prin muștiuc în alama goarnei, simțind-o cum se dilată, cum crește și se lățește în pereții sonori ai pîlniei, cum devine sunet, cum irupe într-un tumult de sunete, tumult care-și găsește scăparea afară, sus, neatins de nimeni și nimic. încă un efort, încă o gură de aer împinsă afară, din adîncul plămî- nilor. Culiță nu mai știa cum respiră, și gornistul avea să constate, cu surpriză și bucurie, că miracolul s-a petrecut. Privea acum pămîn- tul de sus, cu ochiul prin care goarna se întîl- nea cu ființa lui, prin ochiul metalic al muștiucului, iar goarna, adică ființa lui, se legăna ușoară în aer, deasupra cîmpului de luptă, abia clătinată de o adiere de

vînt, ca o pană de pasăre sau ca o aripă de fluture. Picioarele îi erau mai ușoare ca niciodată, un fel de aripi, care se legănau pe cer.

De n-aș cădea ! și-a spus Culiță, mirîndu-se că trupul lui de alamă e mai ușor decît un fulg

.Din cauza ceții, care nu se ridicase încă pe țărmul stîng al Dunării, care stăruia peste toată Cîmpia Română, la București, pe Podul Mogoșoaiei, se aprinseseră în plină zi lămpile cu gaz aerian. Lumina slabă, îmbrobodită în eșarfele ceții, captivă în globurile rare atîrnate în stîlpi, sporea cernerea confuză a griurilor umede, în loc s-o împrăstie. Nu era noapte și nici zi, amiaza se lăsa dedusă din mișcarea mai deasă a mulțimii, dar mai incertă acum, aproape fantomatică.

— O, dar aceasta nu e zi de promenadă ! a exclamat dezamăgit însoțitorul lui Toma.

Trăsura în care se afla Toma Nicoară înainta în tropotul cailor pe caldarîmul sonor, cu popasuri mărunte și opriri bruște, făcîndu-și loc cu greu prin forfota lumii și prin mișcarea încurcată a echipajelor. Toma era însoțit de asistentul de tribunal al lui Rășcanu, un domn fără vîrstă, cu jacheta roasă la guler și în coate, dar cu joben înalt, foarte important, cu aer obosit de servitor de casă mare, care se improvizase, la cerere, în cicerone.

Tip aulic, pe Toma strada îl interesa mai puțin. Ajuns în dreptul primei librării a cerut vizitiului să oprească și a coborît din trăsură, urmat de

Garussi. A intrat în raiul său atît de familiar, stînjedit doar de prezența însoțitorului, care, evident neavînd ce face, își plimba privirile indifferente pe maldărele de cărți puse de-a dreptul pe dușumele, desfășurate amplu în rafturi dese pînă în tavan sau întinse pe mese lungi, pentru a fi răsfoite. Fiindcă Toma era deja absorbit, Garussi a părut a-și vedea de treabă foietînd pe sărite gazetele noi — *Die Presse, Gazete de Saint-Petersburg, Le Droit Public, Le Constitutionel, Le Nord* — foarte familiare omului mediu, bucureștean, iar elitelor mai familiare chiar decît gazetele românești din țară sau de peste munți. Toma era uluit să constate bogăția de noutăți scumpe din librăria în care intrase la întîmplare, noutăți sosite în orașul de pe Dîmbovița cu promptitudinea scoaterii de sub teascuri, ca și cum cărțile s-ar fi editat nu la Paris, Laussanne, Viena sau Londra, ci chiar aici. Ținea în palme *Lexiconul masiv de drept roman* al lui Karl Griind- meyer, penultimul volum, pe care îl cercetase și la Viena, dar știa că între timp mai apăruse încă unul, pe care nu-l cunoștea.

— N-aveți ultimul volum ? l-a întrebat el pe librar, un evreu foarte isteț și foarte instruit, L-am avut, domnule, dar s-a epuizat. Putem face însă comandă la casa de editură și ne sosește în cinci zile. Dacă îl doriți, nimic mai simplu decît să ne lăsați cartea de vizită.

Toma îl dorea, dar n-avea bani. Librăria și anticariatul erau singurele stabilimente în care putea intra cu buzunarele goale, unde își putea dăruî fără plată bucurii rare, imaginîndu-se stăpîn pe comori neînchipuie, dar reale, pi- păindu-le și desfăcîndu-le cu emoție, aplicînd mental pe cele alese, niciodată însă cumpărate, *ex libris-ul* său. Și-a plimbat ochii avizi mai departe peste cotoarele în bizon, vițel, antilopă, lezard, cu binduri groase sau fine, cu titlurile în aur, care dădeau rafturilor mai curînd un aspect de vitrină de marochinărie de lux decît de bibliotecă sau librărie, a scos prin sondaj cîte o minune, a pus-o la loc. Printre noutățile bibliofile, Toma a fost uimit să constate și existența unui maldăr de cărți grecești.

— Mai citește cineva grecește în București ? l-a întrebat el pe Garussi.

— Cum să nu ! a confirmat acesta. Și încă destul de multă lume. Și eu știu grecește !

Culmea culmilor, 5 într-un raft cu

**tipărituri germane, filozofi și istorici
ai secolului al XVIII-lea, printre care
un Fichte de toată frumusețea, Toma
a descoperit și niște cărți suedeze.
Tot proaspete. Și-a arătat
nedumerirea :**

— Dar cine citește aici suedeza ?

Cum asta ?! a tresărit Garussi, care și-a revenit mai apoi. Dar la noi se mai află și câteva familii suedeze. Foarte importante. Familia Streere sau familia Rosenstrom. Și altele Familii rămase aici de pe vremea lui Carol al XII-lea. Au toți foarte multe cărți.

— Rămase de pe vremea lui Carol al XII-lea ?! ^

— Ce vă miră ?! a răspuns Garussi, reze- rindu-se nu la cărți, ci la familii. La noi toate rămân și trec. Suedezii din București s-au corcit, s-au dat cu locul, știu pînă și țigănește ! Ce vreți, au trecut două sute de ani peste ei, dar cer cărți, își mai țin obiceiurile, pleacă la Stockholm la rude sau primesc vizite! Cît despre greci...

Toma a trecut la gazete, pe care le-a răsfoit în fugă, fiindcă Garussi, plictisit, îl soma să plece, întorcînd cu ostentație resortul ceasornicului său cu șnur de mătase.

— Sînt destul de proaspete și gazetele, a constatat Toma către librar.

— Desigur, domnule, a confirmat acesta. Intre noi și Paris, nici cinci zile distanță !

Acest *nici cinci zile* i-a rămas în minte lui Toma, care s-a întors la trăsura îngîndurat. Poarta Orientului era mai aproape de Occident decît își închipuise.

Garussi, în schimb, își venise în fire, contactul lui Toma cu noutățile de librărie îl înviorase pe cicerone, care s-a simțit dator să simuleze interesul oaspetelui față de toate noutățile occidentale din universul în care se afla.

— Vă place cum sună paveaua, nu ? l-a întrebat el pe Toma, cu satisfacție.

Și pedant, oferind explicațiile admirativ:

— E o piatră cubică, adusă special din En- glitera, din Scoția chiar ! Așa ceva nu există în tot Orientul. A costat cîteva milioane de franci aur, afacerea încă nu s-a lichidat, se judecă la noi, la tribunalul de Ilfov, se ocupă de ea chiar domnul Rășcanu.

Apoi, repetîndu-și prezentarea :

— Garussi e numele meu, Edmond Garussi.

Edmond Garussi părea un pește fiert, fiert împreună cu numele său exotic, grecesc sau italian, care-i condimenta figura anostă, înnobilită de un pince-nez prins cu șnur, ca și ceasornicul. Toma nu-l privea cu plăcere, deși Garussi, așezat pe bancheta din fața lui, îi ieșea mereu înaintea, la fiecare replică, oferindu-și ostentativ figura.

— Și de ce a trebuit, domnule Garussi, să se arunce o asemenea sumă pentru piatră adusă din

Scoția ? a întrebat Toma.

Garussi și-a potrivit mai bine ochelarii pe nas, conștient de retușul pe care aceștia îl aduceau figurii sale, oferind răspunsul cu o emfază certă :

— întrebarea a fost pusă și în parlament, domnul meu, dar răspunsul e unul singur : progresul ! Nu se poate înainta în civilizațiune fără piatră cubică, fără drumul de fier, „fără puterea vaporului”, ca să nu mai pomenesc de gazul aerian. Ați văzut gazul nostru aerian ? Strălucește ca la Viena.

— Ați fost la Viena ?

— Nu, a răspuns cu modestie domnul Garussi, dar citesc gazetele ! Ar fi trebuit să vă duc și la Hala Mare. E o construcție absolut pariziană.

Spusese *pariziană* sorbind cuvântul cu deliciu, ca pe o stridie. Dealtfel cu puțin înainte îl și invitase pe Toma să coboare la o băcănie unde se aduseseră stridii.

— Nea Stavrache are tot ce nu vă puteți închipui ! l-a lăudat el pe jupîn, deși Toma nu s-a lăsat ispitit de stridii, refuzînd să coboare din trăsură. Azi e ziua de homari, stridii și langustine. Aduse direct de la mama lor, în gheață ! Bineînțeles, transportarea cu drumul de fier costă o avere. A intervenit, colac peste pupază, și războiul ! Dar afacerea

merge, lumea bună se dă-n vînt după bunătăți.

Lumea bună se vîntura pe Podul Mogoșoaia ca într-o zi de sărbătoare. Era ceasul cumpărăturilor, nu al cumpărăturilor grosiere de care se ocupa servitorimea, la ore matinale, ci al celor de lux, mai mult o răscolire a tejghelelor și galantarelor, o etalare de mostre, examinate i de doamne prin *țace-ă-main*, prilej de conversație între vizitatorii simandicoși ai prăvăliilor, care exclamau, admonestau, se arătau scandalizați de prețuri, isprăvind prin a-și indica preferințele către jupînii care stăteau la pîndă. Marfa pleca în coșuri la trăsură sau direct acasă, purtată de băieți de prăvălie desculți.

Nu sosise iarna, se inaugurase totuși mai de timpuriu în acest an sezonul blănurilor. Deocamdată blănurile ușoare, gulere de cincila, cu un croi nou, revere discrete de zibelină, manșoane mici de lutru, așteptîndu-se zăpada pentru marea paradare a continentelor de blănuri scumpe, polare sau siberiene, sosite din Rusia, extravagante ca preț, care aveau să smulgă lumea bună dintr-un obositor „anonimat vestimentar”, făcînd nete și strigătoare contrastele între averi și ierarhii, proiectate acum pe alb. Acest capitol îi trezea o

vie îngrijorare lui Garussi, care resimțea un frig umilitor sub pardesiu, la gândul că nici în iarna care bătea la ușă nu va avea șansa să-și arvunească o șubă.

— Credeți că în acest an se vor ieftini blănurile ? a întrebat el, adresându-se nu lui Toma, ci de fapt soartei.

Și cu nădejdi :

— Așa ar fi normal...

— Ce să fie normal ? a întrebat Toma, tresărind.

— Să se ieftinească blănurile, a răspuns Garussi. Vin din Rusia.

Lui Toma i s-a părut că ciceronele său aiurează. Acesta sărise pe un portativ pe care transilvăneanul nu-l putea urmări. L-a privit mirat, încercînd să înțeleagă ce vrea. Garussi scruta strada, cu un sentiment de îngrijorare, neputință și ofensă. A dat să-și scoată din buzunar tabacherea cu tutun, dar a renunțat. Nu se cădea să-și răsucească țigara în trăsura stăpînului.

De pe Podul Mogoșoaiei au cotit-o pe lîngă maidanul Episcopiei, locul pe carea avea să se construiască mai tîrziu Ateneul, spre Hala Mare, printr-o uliță nepavată care șerpuia printre niște grădini desfrunzite. Garussi primise dispoziție de la stăpîn să-l plimbe pe Toma Nicoară prin oraș și să-l întîrzie chiar cu

jumătate de ceas, peste ora fixată, timp în care avocatul să aibă răgazul descurării afacerilor din agenda foarte grea a zilei. Umilul funcționar, bucureștean din tată-n fiu, ar fi vrut să-și înceapă rondul de inițiere cu Gai'a Filaretului, principal punct de mândrie al localnicilor, puntea care lega Capitala cu Dunărea, prin primul drum de fier, dar Toma Nicoară refuzase. Cunoștea gara. Garussi ar fi vrut să-l ducă apoi la Uzina de gaz aerian, celălalt altar al progresului, care înghițise

— ca și paveaua ! — cîteva milioane de franci aur, dar transilvăneanul se arătase din nou rezervat, preferind ulițele capricioase și înghesuite, cu aspect de bazar oriental, în care intraseră.

— Mai avem o gară, nu știu dacă știți, s-a simțit dator să adauge omul fără vîrstă.

Și apoi, cu elan, trîmbițînd numele gării cu aceeași mîndrie fierbinte :

— Gara Tîrgoviștei, care asigură legătura Capitalei cu Ploieștii...

Și fiindcă transilvăneanul ezita :

— Am putea, dacă doriți, de aci de la Sfîntul Gheorghe, să luăm spre gară tramvaiul cu cai.

Toma a cerut să se oprească trăsură, care a și fost înconjurată de cerșetori în zdrențe, de cîini pribegi și negustori ambulanți. De la

pridvorul ctitoriei lui vodă Brâncoveanu spre Turnul Colții, și de aici spre gîrla Dîmboviței, se vîntura o viermină de oameni cu cele mai pitorești mutre și straie. Pe Toma îl captivau, mai mult decît chipurile, strigările, etalarea cu țipete a mărfurilor — aproape invizibile, pe care purtătorii le ofereau cu îndemnuri, amenințări, scene de mimă și pantomimă, apostrofe rimate, trageri de mîneacă, jurăminte, rugăciuni, căderi în genunchi, blesteme. Garussi știa că adunătura lacomă și pestriță dintre Sfîntul Gheorghe și Podul Dinafară face o proastă impresie asupra oricărui străin și a intervenit :

— Doriți să intrați în biserică ? Se află aici tidva lui Vodă Brâncoveanu, cel tăiat la Stambul.

Dar transilvăneanul nu părea impresionat de aceste detalii crîncene de istorie valahă, purta cu el alte amintiri crîncene, mai proaspete încă rădăcinile dureroase ale rănilor primite la Grivița. Garussi n-a înțeles și a interpretat altfel refuzul lui de a intra în sfîntul lăcaș :

— Sînteți greco-catolic ?

— Nu.

— Sînteți romano-catolic ?

Nicoară n-a răspuns. Edmond Garussi a completat răspunsul prin presupuneri :

— Domnul Rășcanu e liber
cugetător, adică liberpansist.

Și despărțindu-se moralmente de
stăpîn:

— Molima asta face ravagii.

Toma Nicoară a dat totuși ocol
bisericii, foarte confuză ca stil,
încărcată de adaosurile și
contrafacerile a două secole, și-a
aruncat ochii asupra tarabelor cu
mărunțișuri în alamă, aramă, cositor,
sticlă colorată, apoi a urcat din nou
în trăsură.

— Pecinginea asta va dispărea
cîndva, a gîndit cu voce tare Garussi,
arătînd tarabele și forfota. Va
dispărea din clipa în care se va
extinde marele comerț. Cîteva case
financiare s-au și întemeiat. O să am
plăcerea să vă introduc...

Au pornit la vale spre Hanul de
Turtă Dulce, ținut de cîtăva vreme de
un brașovean chiabur, băgat și în
afaceri de acareturi. Pe ulițele cu
nume de bresle, cu prăvălii lungi și
magazii uriașe, se simțea un vînt
nou, nu încă de prosperitate, dar de
fierbere, intensă fierbere și grabă
care anunță prosperitatea
următoare. Nu se simțea în schimb
războiul, deși militarii străini roiau
peste tot, cazaci călare, ulani din
regimentele de gardă, ofițerime în
trăsuri și echipaje scumpe, cu fetele
publice pe genunchi.

— Toate s-au făcut cucoane, a observat Garussi.

Și scandalizat:

— E culmea, domnule, parcă n-ar fi război !

S-au strecurat cu greu pe lângă Curtea Veche, luînd-o spre Strada Germană, unde se afla localul de întîlnire cu Rășcanu, un restaurant de lux cu regim de club. în fața unei brînzării mocănești, Garussi a cerut vizitiului să oprească.

— Asta-i un ardelean de-al dumneavoastră, a spus el, arătînd spre intrarea prăvăliei.

Și strigînd :

— Neică Șiclovane, ieși afară !

A apărut în ușa prăvăliei un fel de baci, în cioareci strimți și creți, dar cu surtuc nemțesc din care ieșeau mînecele cămășii populare si- biene și cu ceasornic cu lanț masiv, de dulău, petrecut după gît. Fața baciului, încadrată în plete sure, plesnea de sănătate, iar ochii lui scrutau mușteriii ca de pe un munte.

— Apoi poftiți, a salutat el, or, dacă-i zor, punem marfa la trăsură...

Garussi a coborît, invitîndu-1 și pe Toma Nicoară. Brînzăria, o încăpere largă, era un fel de pălimar de stîină amenajat la stilul german, oricum occidental, cu mobile costisitoare amestecate printre ciovee și ustensile mocănești. Putini mari cu

calupuri de brînză în saramură, după moda Brăilei, putini cu brînză frămîntată, ca la Dorna, dar și burdufe, burdușele, cantalupi de caș, cășarie afumată, caltaboși de brînzet cu condimente și chimioane levantine, trunchiuri de brînzeturi în coajă de răchită și de brad, ca la muntenii din Carpați, turte și colaci de brînză uscată, ca la muntenii din Pind, plus brînzeturile occidentale, clădite pe un raft separat, din mahon, brînzeturile cerate de Svițera și Olanda, iar în cutii zincate, îmbălsămate ca niște moaște, brînzeturile moi și putrede franțuzești. Un orologiu scump, priponit între o sarică și o icoană pe sticlă, sub care ardea candela, a sunat douăsprezece ore.

— Am întîrziat! a tresărit Toma Nicoară.

— Nicicum ! l-a calmat Garussi. A trecut ora cînd se luau aperitivele. Domnul Rășcanu v-a invitat, de fapt, la prînz !

Garussi n-a mai așteptat invitația mocanului, precipitîndu-se spre tejgheaua din blăni de nuc ceruit, ca să-și prepare singur aperitivul. Aici se aflau clădite, în două stive, niște largi tipsii de lemn, foarte curate, și niște talgere din lut smălțuit, între care se găseau aruncate grămadă, într-un morman de gîteje, ustensilele

de serviciu. Clientela selectă accepta acest protocol, foarte rural și foarte snob, de stîna și de casă mare, servindu-și singură delicatesele aflate spre degustare, uneori cu mîna, vîrîtă în smîntîni și zeruri, dar și cu dichisul necesar, combinînd grosolănia cu rafinementul, suptul degetelor cu tamponarea buzelor, cu șervețele din frunze de ferigă. Garussi a luat două tipsii de lemn, pentru el și pentru Toma

— apoi două cuțitașe din lemn de brad — furculițele fiind excluse, apoi două țepușe din os de fildeș cu gămălii de argint. Apoi două păhăruțe din cristal de Baccarat, pe care le-a împins în fața patronului. Acesta, aplecînd un butoiăș aflat pe tejghea, a scurs în cele două recipiente un lichid fin și vaporos, care a inundat încăperea cu un miros de rugă de codru și afină.

— Excelent! a exclamat Garussi.

Brînzeturile le-a slujit în schimb chiar el, folosindu-se de toate instrumentele din magazin, fierăstraie, dălți, cuțite din carpen și corn, rășchitori pentru parmezan, cuțitoaie pentru Ementhal, cosoare pentru cîrnațaria lactată, linguri de бага pentru Camambertul franțuzesc și pentru spuma provențială, abia întărită, din lapte de capră. Baciul a strîmbat din nas, ostentativ, ținîndu-

și vintrea cu palma, peste chimirul lat.

— No, nu vreți să poftiți și dincolo, la bo- reasa mea ? l-a invitat el pe străin, simțind o răvășitoare nevoie de a se retrage de la acest carnaval al duhorilor, totdeauna torturant. Stăm și noi omenește, ca tot creștinul ! a mai adăugat el.

Ieșind din duhoarea de morți, de la Grivița, Nicoară n-a mai putut face experiența brîn- zeturilor fermentate și, oricât de pofticios era, nu l-a secondat pe Garussi. Răvășit la rîndu-i, ca și baciul, fiindcă Garussi deschisese toate capacele și desfundase toate vrățile cu mirosuri infernale, a preferat să-l însoțească pe acesta

— care nu primea bani pentru brînzeturile împutite, gustate la tejghea — dincolo, în odaia din prelungirea prăvăliei. Dar pînă acolo, Nicoară a trecut printr-o hală lungă și întunecoasă, adevărat purgatoriu cu alte mirosuri, înăbușitoare. Aici l-a înecat pe Toma un aer închis de lînărie. Se aflau clădite, în semiîntuneric, ca într-un hambar sau ca într-o cală de vapor, uriașe baloturi de lînă, suluri, caere sosite din toate punctele cardinale ale Terrei, cu caravanele, cu trenul sau cu navele, de pretutindeni unde lîna creștea ca o vegetație sau ca o plantă rară, lînă de Carakul aspru, de Caspica, lînă spumoasă de Astrahan, lînet lung și tandru din păr de cămilă, spic argintiu de yak tibetan, merinos de Anatolia, brumărie de Pind, fir lilial de lamma de Anzi, dar și țurcană de Transilvania, multă țurcană, acea țurcană cu usuc dulce, care l-a făcut pe Toma să se regăsească, o clipă, între păretarele, țin-drele și saricele lui de-acasă. No, doamne, că ce copil ești ! Și ești cătană...

Boreasa l-a îmbrățișat, udîndu-1 cu lacrimi, fără jenă, iar căldura animală a sînilor, mari ca doi berbeci, l-a sufocat, dar l-a și liniștit pe feciorul străin. Băcița l-a sărutat iar, inun-dîndu-1 din nou cu lacrimi, între pereții candizi, între lumînări și

candele, în odaia cu aer curat de poiană de munte, prosternându-i-se la picioare, ca în fața unui Crist din biserica de la Săliște.

— Ți-1 las, a hotărât baciul, întorcându-se la omul lui, la Garussi.

Apoi către acesta, întrebând despre cătana de dincolo :

— El e omul ?

Era limpede că între cei doi bărbați intervenise o înțelegere tainică privindu-1 pe Toma. Acesta fusese adus ca pentru o recunoaștere. Garussi a confirmat-o :

— El este.

La fel de sumar a fost însă și răspunsul baciului, care l-a cîntărit pe tînărul militar din- tr-o ochire, rostindu-și neted sentința :

— No, apoi e fain fecior !

Uns cu brînzeturile franțuzești pînă în suflet, Garussi mirosea a mort, un mort mulțumit.

Trecuse de amiază și prințul nu primise, oficial, nici o veste de la Rahova. Cernat nu telegrafiasse nimic la Poradim, la cartierul său general, unde prințul s-a întors nu pentru masă, ci cît să-și schimbe calul.

N-a mai intrat în bordei, s-a dus direct la grajd, predînd rîndașului animalul de paradă și alegînd un cal mai mic, pietros dar sprinten, un armăsăraș roib de numai trei ani, harnic și nepretențios, învățat cu

pămînturile desfundate, cu coastele bolovănoase, cu spinăriile și porumbiștile de pe dealurile bulgare.

— Veți rămîne la masă ? I-a întrebat Vă- cărescu.

— Nu. Voi prinzi probabil la bivuacul lui Davila.

— Preferați să vă însoțim ?

— Nu.

— O dispoziție specială pentru comandament ?

— Nu.

Văcărescu a înțeles că prințul vrea să întreprindă inspectarea sectoarelor singur și nu l-a chestionat asupra itinerariului. Răceala prințului i-a interzis-o. Chestiunea era dealtfel delicată. Românii aveau obiceiul prost să dea sfoară-n țară cînd pleca vodă undeva, iar obiceiul, cu toate consecințele lui de potemkiniadă, fuse curmat, înțîia oară, de Vodă Cuza. Acesta, cum spuneau legendele, sosea incognito, adesea travestindu-se, provocînd zăpăceală acolo unde pica, deslănțuind în lanț leșinuri, atacuri de dambla, cele mai comice încurcături. Prințului nu-i convenea o asemenea postură în care ar fi avut de riscat și autoritatea princiară, și ideea ordinii acceptată în sine. Era o chestiune de tact ca cei vizați să fie preveniți discret, indicîndu-se precis caracterul vizitei — oficială,

particulară, simplă trecere — schițându-se și speciile de etichetă, nu numai pentru rigoarea etichetei, cît mai ales pentru evitarea unor surprize grotești. Prințul trebuia să întâlnească, oriunde ar fi sosit și în orice ocazii, *normalitatea* — normalitatea funcționării aparatului, normalitatea protocolară, normalitatea sentimentului public într-o expresie care să țină o exactă cumpănă între neutru și anonim. într-o asemenea desfășurare persoanele deveneau funcții — domnul primar, domnul președinte de consiliu, domnul general — prințul însuși devenea o funcție pînă acolo încît pomenirea numelui său de familie, în prilejuri oricît de solemne, i se părea o intimitate ofensatoare.

Cunoscînd regulile, Văcărescu a rămas încurcat și confuz în fața prințului, neîndrăznind să ceară detalii. „încotro o va lua totuși : spre sectorul rus, spre sectorul român ? Va face poate o vizită *en ami* lui Davila ? Atunci ar trebui prevenit Davila, care riscă să fie găsit în halat, cu un fes roșu în cap, fredonînd melodii *roturiere*.

Dar prințul a interzis chestionarea, iar Văcărescu a tăcut, frămîntînd cu tălpile cizmelor noroiul amestecat cu bălegar de lîngă ușa grajdului.

Prințul l-a și ignorat dealtfel, suspendînd comunicarea cu el și ocupîndu-se de cal. A intrat în grajd, a spart cu un ciocan aflat la îndemîină cîteva aşchii de zahăr din căpăţîna atîrnată de o grindă, sub tavan, apoi, sco- ţîndu-şi mînuşa, le-a pus sub botul animalului tînăr, care le-a cronţănit cu plăcere. L-a văzut în sfîrşit şi pe Văcărescu, i s-a adresat cu politeţea obişnuită :

— Eşti bun să spui să-mi aducă trei biscuiţi ?

— Văcărescu a dispărut spre cortul sufragerie, unde se afla și camera cu provizii uscate. Când a revenit, prințul era pe cal, iar în urma lui, pe caii de serviciu, doi sergenți gardecorp. Prințul a luat punga cu biscuiți, exact trei, punînd-o în buzunarul inferior de la manta. Apoi s-a adresat din nou lui Văcărescu, după ce i-a mulțumit mut, pentru micul serviciu :S-ar putea ca diseară să avem oaspeți la cină.

— Vor rămîne în cursul nopții la comandament ?

— Poate ! a răspuns prințul dînd pîteni calului.

Văcărescu a rămas în fața grajdului și mai confuz. în registrul de primiri nu era anunțată nici o vizită. Prințul nu precizase nici ce caracter va avea vizita, nici ce nivel protocolar. Va fi un intim ? Desigur, de vreme ce prințul nu făcuse nici o mențiune specială, fapt ce semnifica limpede că oaspetele, oricine ar fi, va împărți cu gazda regimul cotidian al acesteia, adică o cină sumară și patul pliant, instalat în tinda bordeiului. Orice întrebare era însă de prisos. Calul prințului dispăruse fără zgomot, în ceața care se lăsase din nou.Ieșirea la aer, în pustietatea dealurilor goale, l-a eliberat pe prinț din strînsoarea de capcană a bivuacului său, de sub

iscodirea ochilor invizibili sau prea vizibili ai celor din preajmă, care-1 cercetau mut, ciocănindu-1 parcă, încercînd să-i găsească, sub chipul întotdeauna neutru, deloc liniștit dealtfel, o fisură.

Prințul a oprit calul pe o culme, după o goană neîntreruptă de o oră, fără să încerce cravașa, lăsîndu-se în avîntul animalului, după care, frînîndu-1 cu un gest, a descălecat, și-a scos chipiul și s-a masat pe tîmple. A decis că trebuie să se reculeagă și s-a recules.

Lucrurile nu ieșiseră din normal. A fi pretins un alt curs al lor ar fi fost nefiresc, probă de impaciență nechibzuită, sursă a unor măsuri precipitate, deci absurde.

A respirat lung, profund.

La orele nouă, ar fi trebuit să înceapă, teoretic, atacul. Dar din cauza ceții atacul a fost amînat.

A respirat încă o dată lung, profund.

Primul atac a fost respins, i-o aduse-se la cunoștință marele duce, după Te Deum, i-o spusese dur, cu descărcarea nervoasă, electrică, a militarului care dorește victoria, mai ales după marea victorie de la Kars. Dar bătălia nu fusese isprăvită, Cernat nu-i putea raporta altceva decît faptul că lupta continuă. Nu i-a

raportat. Deci lupta continuă. Nimic nefiresc.

A respirat lung, profund.

Dacă Cernat i-ar fi raportat despre respingerea primului atac, Cernat ar fi trădat neliniște, panică, stare absurdă la un militar matur și versat. Cernat i-ar fi solicitat indirect prințului, într-un asemenea caz, o dispoziție suplimentară, un ordin nou. Dar Cernat, cunoscându-1 bine, nu i-a raportat nimic, tocmai fiindcă lucrurile se desfășuraseră normal. Precis normal. Deci lupta continuă. Nimic nefiresc.

A respirat lung, profund.

Bătălia din 30 august se desfășurase sub zodii cu mult mai rele : nu un atac fusese respins, ci câteva atacuri, nu într-o singură zonă a frontului, ci în toate zonele, iar victoria de la Grivița fusese cucerită la limită, noaptea, într-un ultim și decisiv efort.

A respirat lung, profund.

A fi apărut brusc, la Verbița, la comandamentul lui Cernat, ar fi reprezentat pentru general o surpriză buimăcitoare. De ce ? Ce-i putea aduce prințul generalului decît o neliniște. Dar de ce neliniște ?

A respirat lung, profund.

A-i fi cerut lui Cernat să inspecteze poziția Rahova, în toiul luptei, ar fi fost un abuz. De ce un asemenea

abuz ? Cernat era un militar bun. Cernat avea să decidă singur când trebuia să intervină, fără nici o sugestie.

A fi apărut la Rahova, fără nici o prevenire, în clocotul executării unor decizii de mult și chibzuit luate, ar fi împins gestul dezordonat al comandantului „en chef” în excepțional. Dar de ce un asemenea excepțional, care exclude normalul, funcția ordonatoare a acestuia ! Făptuise un asemenea gest excepțional la Grivița, când apăruse, călare, în fața liniilor, atunci, la 30 august, într-o bătaie care nu era exclusiv a lui, era și a marelui duce, peste toate era bătaia împăratului, consacrată zilei împăratului, dar aceasta, în schimb, era exclusiv bătaia lui. Și a răsuflat ușurat. Nu fiindcă avea latitudinea s-o piardă, ci fiindcă n-avea cum s-o piardă.

A reținut mult aerul în plămîn, pînă i-a resimțit greutatea.

„A, da ! și-a spus. îl așteptam de fapt pe colonelul Porter⁴¹. Colonelul Adam Porter era corespondentul militar al ziarului *Times*, sosit de la Londra prin Viena, ca să urmărească luptele din jurul Plevnei, pentru presa britanică și europeană. îi fusese prezentat cu mult după Grivița, pe la mijlocul lunii octombrie, de generalul conte Paul

Șuvalov, într-un moment de acalmie a luptelor și deci de disperare militară, și prințul nu l-ar fi primit pe englez dacă o insistență epistolă de recomandare, din partea fratelui lui Paul, contele Piere Șuvalov, ambasadorul rus la Londra, nu l-ar fi acreditat ca pe un bărbat de onoare, un sir. „Colonelul Porter, scria Șuvalov în scrisoare, e un militar serios și cu discernă-mînt. îl recomand atenției Alteței Voastre.” îi spusese lui Porter, la prezentare, că e dispus să accepte o convorbire cu el, după o victorie încă și mai edificatoare a armatei române, decît victoria de la Grivița.

— Și cînd va fi aceasta ? l-a întrebat colonelul ziarist.

— Cînd va sosi momentul, i-a răspuns prințul cu liniște, fără nici un dram de echivoc.

— Aș putea spera să fiu prevenit ?

— De ce să fiți prevenit ? Dacă va fi un fapt notoriu veți auzi, fără îndoială.

— Mă voi afla în preajmă, în cazul acesta.

— îmi va face plăcere ! i-a răspuns prințul, încheind ceremonia, foarte rece.

O singură neliniște îl măcina în această clipă : dacă Porter nu va sosi prea devreme. A vrut să întrebe ce oră este, dar cei doi sergenți garde-corp stăteau la o

tuoasă, fără ceasornice în buzunar, suprave- ghindu-și caii. Prințul a ezitat să scoată ceasornicul său. Lumina n-avea ore, era dincolo de zi și noapte.

A renunțat să mai meargă la Davila, care între timp fusese prevenit și se pusese în *frais*- uri de primire. A hotărât să mănânce cei trei biscuiți, sub ochii unui popîndău care îl urmă

rea din orbita locuinței subpământene, cu mărgелеle lui vii și jucăușe, cu lăbuțele din față ridicate, confundat cu pământul și cocenii în care era pitit. Prințul și-a scuturat mânușile, lăsîndu-i micii ființe firimiturile, după care a încălecat. Știa că toată șoricărimea pământului — hîrciogi, șobolani, popîndăi, șoareci suri — și-a perturbat ciclul de viață datorită exploziilor care răvășeau de cîteva luni colinele, văile, dealurile, iar observația putea constitui un subiect de istorie naturală demn de tot interesul, pentru o sesiune științifică, ori- cît de savantă.

S-a întors în pas de plimbare la Poradim, unde aveau să-l aștepte totuși cele mai grele ore de veghe din viața sa de pînă atunci. După prînzul prea lung și prea abundent, Rășcanu a cerut cafele. îi invitasе pe Toma Nicoară aici, la club, pentru o discuție în doi, după ce, în prealabil, ar fi obținut, prin Garussi, toate datele care priveau biografia și intențiile transilvăneanului. Era notorie legătura lui cu Helene, iar Rășcanu nu vroia să se lase surprins, dintr-un instinct de igienă morală. îl instalase pe străin în casă, în mansarda lui Theo, nu-1 deranja gradul

lui de sergent, era doar un voluntar transilvan, rănit la Grivița și decorat de domnitorul țării, dar lumea avea să vorbească, saloanele vor fremăta, niște măsuri prealabile se cuveneau luate pentru a exclude surprize neplăcute. Pentru Garussi, Rășcanu pusese chestiunea neutru, în chip juridic, prezentându-l pe Toma ca pe un simplu client, despre care era dator să afle tot. Iar Garussi, cu simțul lui de detectiv particular, se descurcase admirabil, ca totdeauna, scuturînd de informații întreaga lui rețea bucu-reșteană și extrabucureșteană pînă la Sibiu, Blaj, Budapesta și Viena. Ultimul fir îl dusesse la Semproniu Șiclovan, brînzarul de lîngă Curtea Veche, care era la rîndu-i stăpînul unei vaste rețele mocănești-comerciale-bancare, cu ramificații pe ambele versante ale munților, foarte puternice mai ales în imperiul chezaro- crăiesc, unde avea întinse rubedenii, dispuse în ierarhii de clan peste care era singur stăpîn. Cînd confruntările fuseseră încheiate, cînd datele obținute pe firul ardelean au fost confirmate prin cele provenite de la rețeaua aromână-arnăuțească-levantină peste care trona Ed- mond Garussi, acesta l-a prezentat pe Toma Nicoară lui

Șiclovan, la brînzărie, ca pentru o ultimă probă, proba persoanei. Mocanul, cum se știe, a spus „fain fecior”, deși nu bănuia la ce slujește proba, iar Garussi, trăgînd linia bilanțului, i-a pus lui Rășcanu în mînă fișa noului său „client”.

Rășcanu o examinase dintr-o aruncătură de ochi, fotografiînd toate detaliile, ca apoi, în timpul prînzului, printre felurile de mîncăruri multe și complicate, între sorbiturile de vin — s-au slujit trei vinuri, iar transilvăneanul s-a răsfațat sorbind din toate cu o imensă plăcere — avocatul a reluat mental fiecare amănunt al fișei, cîntărindu-1 și confruntîndu-1 cu tînărul militar din fața sa.

„Oieri destul de înstăriți de lîngă Orăștie”, suna o primă informație.

„Trei popi în familie, dintre care un unchi după mamă episcop la Gherla.”

Lui Rășcanu, tînărul nu i se părea a avea vocație popească, nu-1 vedea în rasă și nici la altar.

„A publicat poezii la *Gazeta de Transilvania*

Amănuntul nu-1 neliniștea, toți tinerii încep prin a publica poezii și isprăvesc în profesii sigure, atunci cînd au vocația de a izbîndi. Tînărul din față părea să aibă această vocație

cu un ce în plus, era parcă mai vioi decît alți transilvăneni pe care-i cunoștea, mai puțin prevenitor în reacții, fapt ce denota o gîndire spontană și rapidă, chiar dacă în gesturi se arăta butucănos, stîngaci, dovedind lipsa exercițiului social, frecventarea mediilor populare. Felul cum ținea paharul, dificultatea de a alege tacîmul potrivit, curiozitatea de intrus în ambianța clubului l-au edificat pe Rășcanu. Mai rămînea de văzut cum înțelege tînărul existența, viața, nu din unghiul exaltării lui romantic-naționale, ci al practicii. Dar din cele cîteva răspunsuri, la întrebările avocatului, Toma Nicoară dovedea un instinct pragmatic sigur.

Rășcanu era acum liniștit, tînărul nu se prezenta rău, datele pe care avocatul le deținea îl recomandau pentru o bună carieră liberă, aici sau peste munți, deși extracția lui era modestă, modestă și tenace, tenace și curată ca a tuturor transilvănenilor iluștrați aici sau dincolo în ultima jumătate de secol. îi plăcea mai ales faptul că tînărul debutase în publicistică precece, cu ardoare națională, primind în avîntul lui apostolic și cîteva contu- ziuni, o amendă pentru un delict de presă, cîteva zile de arest la Sibiu.

— Și ce aveți de gînd să faceți după război, domnule Nicoară ? a întrebat concludiv Rășcanu. Vă veți întoarce în Transilvania ?

— Mai întîi va trebui să-mi isprăvesc studiile de drept.

— N-am încredere în studiile de drept care se fac la Budapesta, a observat avocatul. Ar trebui mai curînd să vă îndreptați către Viena sau Berlin. Sau, și mai bine, Paris !

— Asta depinde de locul în care vrei să profesezi, a ripostat tînărul. Pentru noi, cei din imperiu, studiile de drept în una din cele două capitale, Budapesta sau Viena, sînt obligatorii. Nici la Berlin, nici la Paris, nu se face spre exemplu dreptul canonic, iar pentru noi, transilvănenii, dreptul canonic e foarte necesar. Gîndiți-vă la situația atît de colorată confesional a Transilvaniei...

— Vă veți întoarce deci în Transilvania î a fixat Rășcanu.

— Asta nu știu încă, a răspuns Toma, arătîndu-se în- acest punct foarte nehotărît asupra viitorului său.

O indeciziune care l-a nemulțumit pe avocat, silit să accepte o pauză stînjenitoare. Nu putea chiar el formula întrebarea dacă pe Toma l-ar

ispiti avocatura la București, și prefera să aștepte.

— La București, a început Toma, simțindu-i gîndul, îmi închipui că avocatura e foarte complicată, ca în orice țară tînără.

— De ce complicată ? Se aplică și aici la noi dreptul occidental. Unificarea legislativă s-a făcut încă de pe vremea lui Cuza. Se vor ivi, poate, alte complicații cîndva, mîine, cînd vor trebui unificate legislațiile din toate țările românești. Dar în sfîrșit, asta e o chestiune a viitorului, un viitor care ne depășește.

Se aflau la nici douăzeci de ani după prima unire și visul următoarei uniri, cea mare, li se părea îndepărtat, dincolo de zarea generațiilor apropiate, într-un viitor nebulos, dar posibil.

— Din păcate, a început tot Rășcanu, fiecare război aduce o prefacere a lumii, și nu se știe dacă în bine.

— De ce în rău ? s-a arătat mirat Nicoară. Războiul Crimeii a adus, prin consecințele lui, Unirea Principatelor. Acest război ne va aduce, în mod sigur, independența.

— Se zguduie totuși o veche ordine a lumii, a glosat avocatul, sorbindu-și coniacul. Ordinea veche isprăvise

prin a fi o obișnuință, deci o a doua natură. Ordinea nouă e sinonimă cu dezordinea, sau, dacă vrei, începe prin dezordini.

— Nu văd ce este rău în asta, a spus Toma. Dezordinile de anul trecut, din Imperiul Otoman, au dus la provocarea războiului, care va duce la dizolvarea acestui imperiu !

— Prin război, și aceasta e un rău !

— Prin război. Și aceasta nu e rău deloc ! Vor urma probabil alte dezordini, în imperiul habsburgic, apoi alte dezordini, în imperiul romanovilor. Noi, românii, n-avem din asta decît de cîștigat...

— Asta înseamnă să trăim din profitul catastrofelor. Aveți o viziune de apocalipsă asupra lumii, domnule Nicoară.

— Dar nu-i de fel așa, a protestat tînărul. Ne vom urmări idealul nostru în orice condi- ționi și-l vom duce la biruință.

Rășcanu a tăcut, sorbindu-și țigareta. Tînărul nu fuma.¹¹

— Totuși nu socotiți, a întrebat avocatul, că asemenea zguduiri, ca acelea pe care le profețiți, vor antrena după sine și un alt șir de zguduiri, lăuntrice? După războiul din 1870, Franța a devenit republică, la Paris s-a proclamat Comuna.

Sînteți un comunard ?

— Nu.

— Atunci ?

— Nu vă înțeleg !

— Ar trebui să înțelegeți că schimbările istorice fulgerătoare, ca acestea la care aspirați, bineînțeles cu năzuința împlinirii idealului național, nu pot sfîrși fără a tulbura și a răvăși fața societății care se naște din asemenea șocuri. O schimbare comandă altă schimbare.

— Și?

— Și noi nu sîntem pregătiți să facem față unor asemenea schimbări. Ne vom lăsa conduși de vînturi străine spre erori iremediabile.

— Ce erori ?

— Tot soiul de erori. Iată, spre un exemplu, occidentalizarea noastră rapidă. Ce-am împrumutat din Apus ? A sporit consumul de mărfuri de lux pentru elite, s-a înmulțit pletora bugetivoră, s-a lățit politicianismul corupător, înfloarește cămătăria. Bucureștii arată ca un mic Paris, plin de echipaje extravagante, de cerșetori și de bordeie...

— Și credeți că sînt de vină schimbările de după Unire ?

— Este de vină ideea de schimbare ca atare ! Schimbarea fără conservățiune, fără temeiul progresiunii lente, care să

pregătească societatea pentru eventualele răsuciri rapide, evitându-se prăbușirile.

Și patern, considerându-l pe Nicoară drept ce era: un student sau un fiu sufletesc :

— Vezi dumneata, revoluțiile sau războaiele dezlanțuie întotdeauna cele mai animalice instincte. O întreagă lume periferică stă la pîndă așteptînd bezna, pîndind clipa cînd ordinea e suspendată, ca să poată începe sabatul. Privește cu puțin în urmă și vezi ce-a însemnat anul 1848, aici lîngă noi, în Transilvania !

— A fost un sfînt război al națiunii.

— A fost și un război social, un lanț nesfir- șit de orori, comise în toate taberele, cu victime care nu se mai pot număra azi. Ascul- tă-mă pe mine, am avut prieteni printre lup- tătorii din toate lagărele și cunosc cheștiunea.

Apoi, revenind la tonul oficios-solemn

— :în fond dumneavoastră nu doriți o lume bogată și solidă ?

— Ba da.

— Cum se poate clădi solid pornindu-se cu precipitare, prin improvizațiuni ?

Toma Nicoară și-a înlăturat șervetul de la gât, eliberându-și respirația. Uitase să-l scoată, deși era de mult inutil. Îi era sete, sete de un pahar de apă proaspătă. A cerut unui *maître d'hotel*, solemn ca un ministru, care supraveghea mesele de lângă o consolă, dar acesta a părut surprins :

— Apă? ^

Domnul Rășcanu s-a enervat. A poruncit în românește :

— Adu, dragă, domnului un Vichy !

În clipa când se strîngeau teanc ceștile de cafea, la Rahova, peste Dunăre, la nici o sută cincizeci de kilometri de club, începuse strîngerea morților.

Calzi încă și destinși, cu trupurile nerigide, morții de la Rahova nu le dădeau brancardierilor veniți să-i ridice sentimentul morții. Păreau mai curînd aceiași oameni acum adormiți, dar căzuți anapoda, care unde a apucat, la în- tîmplare, printre tufe de spini, arme rupte și bolovani. Printre ei, pe sub ei, sîngele băltea cuminte, abia scurs,

abia scurgîndu-se, încă neînchegat, fără legătură cu trupurile răsucite, întoarse, căzute cu fața în jos, din care lichidul bizar, dulceag-sărat, izvorîse. Tocmai de aceea brancardierii îi clătinau mai întîi pe cei căzuți, îi zguduiau cu mîna, de Umăr, de picior, îi întorceau cu fața spre ei, le atingeau obrazul sau fruntea cu palma, ca să-i trezească.

— Hei, tu, care ești ?

— A mai rămas pe-aici careva ?

Vocile erau guturale, puțin speriate, îngroșate de frigul umed și de ceața care se întinsese peste cîmpul de luptă, ca un giulgiu străveziu. Cîmpul avea intimitate, nu părea vast, părea mai curînd o bătătură cu cerul turtit peste ea, un fel de odaie cu dușumeaua neregulată de lut, cu pereți moi și fumegători. Nimic nu-i inculca sfiala, nici fiorul. Căldura corpurilor era încă vie, molcumă, tomnatică, oamenii se răceau lent, ca niște pietre ținute prea mult în soare, acum intrate în umbră, aducîndu-și aminte cu greu fosta structură inertă, minerală.

Ceața, căzută din nou, după primul atac respins, a înlesnit strîngerea morților, brancardierii și sanitarii reușind să intre pînă aproape de

primele șanțuri inamice și chiar în interiorul unui redan abandonat de turci, sub protecția pînzelor moi de aburi. Intraseră totuși în incinta redanului cu teamă, steagurile albe cu crucea roșie nu se vedeau sau se iscau fantomatic, ici și colo, deasupra ceții care se lăsa tot mai jos.

La Grivița, între cele două redute, una ocupată și cealaltă rămasă la otomani, strîngerea morților și răniților nu fusese cu putință, brancardierii fiind vînați adesea de țințașii otomani.

Acum turcii, care se aflau foarte aproape, tăceau. Nu-și strînseseră morții nici ei, intenționau probabil să o facă pînă la căderea întunericului și de aceea îi așteptau pe români să-și isprăvească treaba. Aceștia au ascultat mai întâi liniștea, cu inima oprită, apoi s-au deprins treptat cu ea, cu nemișcarea aerului, cu încremenirea treptată pe care o aducea întunericul.

Au tresărit doar o singură dată, cînd au auzit un semnal de goarnă, straniu, mai mult în- gînat, un semnal care venea de aproape, ca un geamăt. Era Culiță Culea pe care l-au găsit la marginea redanului, lîngă parapet, suspendat pe o ridicătură, încurcat în coroana unor spini. Au

încercat să-l scoată de acolo, dar flăcăul s-a aparat ca o sălbăticiune, ca o pasăre încurcată în propriile-i aripi.

— Cum te-ai cocoțat acolo, mă? Vino jos!

Flăcăul își apăra goarna și-i privea pe cei de jos cu ochi tulburi, fără să înțeleagă ce i se cere. o,

— Ești rănit ?

Au dat să-l apuce de picioare, dar tînărul s-a zbatut. Se apăra cu mîinile și picioarele, încurcîndu-se și mai tare în spini, cu mișcări dezordonate, ca un smeu cu sfoara ruptă, care s-ar fi zbuciumat în aer, împiedicîndu-i pe cei de jos să-l apuce, nelasîndu-se prins.

— Luați-i goarna!

— Lăsați-i goarna!

În rest, operația s-a desfășurat simplu, fără dificultăți, morții fiind aduși la vale unul cîte unul și rînduiți apoi lîngă primul cort sanitar, spre identificare.

După primele clipe lungi de spaimă, brancardierii și sanitarii au început să se miște mai în voie, unii dintre ei ridicînd glasul ca pe cîmp, ca pe un cîmp oarecare.

— Hei, Caramane, vino, mă, aici!

— Țsta nu vrea să se miște nici mort!

Mortul nu vroia să se miște, cel strigat a venit în ajutor, fără grabă, lângă celălalt brancardier, și amîndoi, aplecîndu-se, s-au căznit să-l ridice cu opinteli pe cel căzut, care nu se clintea.

— Ce are ?! s-a mirat Caraman îndreptîndu-se din șale și răsufîlînd greu. Mă, Burlea, vezi dacă nu e prins în ceva !

j—• In ce să fie prins ? Nu e prins în nimic. Dă-mi lopata.

Dar nici cu lopata n-a mers, n-au reușit decît să-l împingă lateral, într-o parte și în alta, fără să-l poată desprinde de jos. Mortul era greu ca o țevă de tun sau ca un sac plin cu plumb, căpătase de-acum greutatea materiei.

— Apucă-1 tu de cizme și eu îl iau de umeri, a spus același Burlea, scuipeînd în palme.

Au încercat din nou, fără succes, iar întunericul sporea. De la distanță, din vale, medicul răspunzător de operație îi zorea pe brancardieri cu îndemnuri :

— Hai, băieți, mai repede că nu-i timp ! Ocupați-vă întîi de răniți !...

De fapt răniții fuseseră scoși din luptă primii, unii din ei retrăgîndu-se singuri tîrîș, pe brînci, cei mai mulți cu ajutorul brancardierilor. Acum venise rîndul morților, iar

treaba se cerea făcută repede, fiindcă întunericul creştea.

— Hei, ce tot moşmondiţi acolo ? s-a auzit aceeaşi voce, acum aspră, arţăgoasă.

— Vedeţi să nu vă ia fundul foc ! a ţişnit

şi o altă voce, avertizînd asupra tirului turcesc, dar n-a rîs nimeni şi nimeni nu s-a grăbit prea tare. n

Cei doi, Caraman şi Burlea, şi-au văzut liniştiţi de treabă, ca la pădure sau la moară, în liniştea cîmpului cu morţi şi bolovani, spre exasperarea medicului care îi vedea avansaţi periculos, prea aproape de parapetele ostile din care tirul se putea dezlănţui.

— Ce naiba faceţi acolo ? a mai strigat el, iritat

Cei doi au izbutit pînă la urmă să desprindă mortul, iar acum, în sfîrşit, se grăbeau, veneau la vale tropăind din cizme, împinşi de greutatea brancardei ca de o putere curioasă, care-i făcea sprinteni.

— Şi matricula ? a întrebat medicul, pri- vindu-i pe cei doi, după ce a desfăcut vestonul celui căzut, căutînd la gît şi pe piept punguţa de pînză, cu insemnul matricol.

Caraman şi Burlea s-au privit unul pe altul, neputîngioşi, cu vinovăţie. Le era ciudă. Urmau să facă drumul

înapoi, să caute prin ceață, pe jos, prin buruienile uscate, matricola celui căzut. Mortul stătea indiferent, la picioarele lor, întins pe brancardă.

— O fi luat-o altul înainte ! s-a disculpat Burlea.

— A văzut că n-are ce-i face, a preluat disculparea Caraman, nu l-a putut tîrî la vale, i-a luat matricola.

— Cum să-i ia matricola ? s-a înfuriat medicul. Acum ce facem cu el ?

Și către ceilalți sanitari, generalizînd :

— Nimeni n-are voie să se atingă de punguțele cu matricole. Astea se deschid special și se notează în tabel !

Și aspru :

— Nu e voie să se aducă morții în rate, întîi trupurile și apoi matricolele ! Ce-i haosul ăsta ?

Mortul stătea cuminte și indiferent, cu fața întoarsă spre noapte. înțepenise așa.

— Cine mai stabilește cum îl cheamă ?! a mai spus medicul.

Introducerea însemnelor matricole la gîtul combatanților fusese o noutate pe plan internațional, noutatea acestui război și, ca orice lucru nou, și aceasta provocase încurcături dintre cele mai neașteptate. Identificarea părea mai

greoaie decît înainte, complicată prin superstiția soldaților care-și smulgeau punguțele cu nume de la gît, înainte de luptă, sau prin neștiința de carte a brancardierilor care rătăceau matricolele, socotindu-le fără importanță. Un sergent sanitar a îmblînzit incidentul, coborînd tonul mustrării :

— Nu le mai luați de la gît, mă băieți, că nu se știe care a cui a fost. S-a-nțeleș ?

S-au ales și de data aceasta un grup de morți fără identitate. Erau cîteva zeci. Pe aceștia urmau să-i recunoască soldații rămași vii, răniții care se mai puteau mișca, după strigarea apelului, a doua zi.

— Tu știi care-i ăsta ?

— Ăsta-i ăl din Ilfov, da nu'ș' cum naiba îi chema, îmi stă pe limbă.

— Dacă-ți stă pe limbă, spune-i numele !

Dintre ofițeri, numai unul nu fusese identificat, iar acum îl strigau respectuos, cu voci încete, ca și cum militarul ar fi plecat undeva, foarte aproape, și nu voiau să-l stînjenească din primele clipe.

— Domnul maior Ene! Domnul maior Ene î

Se lăsase de-a binelea întunericul. Brancardierii și sanitarii bîjbîiau acum prin ceața neagră, căutîndu-se unii pe alții, strigîndu-1 șoptit pe cel dispărut, dar aflat undeva pe aproape, cu grija de a nu-1 trezi brusc.

— Domnul maior Ene !...

Era viu numai calul lui Ene, schilodit, pe care sergentul sanitar, care-i mustrase pe brancardieri, l-a lichidat cu un glonte în cap. Raportul despre respingerea atacului a ajuns la cunoștința prințului noaptea, în urma tuturor celorlalte rapoarte sosite de pe cuprinderea vastă a frontului ruso-român. Cernat nădăjduise într-o ameliorare a situației în cursul zilei, într-un succes parțial care să-i fie comunicat comandantului „en chef”, fără comentarii. Acest succes parțial, oricît de minim, nu venise. Prințul primise deci știrea limită; ziua se încheiase cu un eșec.

Aparatul Morse țacănea încă, iar

Văcărescu, supraveghindu-l pe telegrafist, se ocupa cu descifrarea raportului și transcrierea lui în litere, pe foi albe. Raportul era sumar, desigur. Din propozițiile foarte zgîrcite se deducea totuși că în cursul zilei se făcuse totul pentru victorie.

Cunoscînd codul cifric pe de rost, prințul nu mai aștepta transpunerea în litere și fraze, întregind gîndul celui ce raporta cu cîteva lungimi de propoziții înainte. își păstra calmul, încă...

Prin Meyendorf, via Todleben, Cernat primise confirmarea faptului că la atacul din poziția vest, desfășurat și în cursul după-amiezii, pînă după orele patru, dorobanții maiorului Mateescu se purtasera cu bravură. Cernat știa că acest atac fusese reluat special, după amiază, pentru a se compensa eșecul din sud-est prin tr-o reușită aici. Nici această speranță nu s-a confirmat. Comandantul batalionului, maiorul Mateescu, căzuse grav rănit, preluase comanda căpitanul Merișescu, dar înaintarea era imposibilă, ajutorul roșiorilor și ulanilor care susțineau atacul pe flancuri era fără folos, sub tirul ucigător. Apreciind pierderile, simțindu-se singur — fiindcă la est de Rahova

lupta încetase, ezitînd să arunce în luptă companiile de rezervă, rămase de pază la podul de pe rîul Ogost— Merișescu a ordonat retragerea, dispunînd la rîndu-i strîngerea răniților și îngroparea morților.

A urmat pauza în care acul telegrafic s-a oprit, după care degetul telegrafistului, tăcînd din nou apăsător, a confirmat primirea raportului și încheierea comunicării.

Prințul nu putea examina în detaliu situația luptei, dar putea revizui mental premisele, cu creionul în mînă, în fața hărții, și chiar fără hartă, fiindcă își reprezenta destul de clar topografia, pe care o evaluase amănunțit, cu multe zile înainte. Nu vroise să-l primească pe Cernat pentru prezentarea raportului, iar acesta nu insistase. Nu era oficial obligatoriu, iar Cernat știa că veștile proaste nu se raportează direct, ise trec prin intermediar, acum prin firul telegrafului, lăsîndu-se timp ca eventualele descărcări nervoase să se scurgă tot prin firul telegrafic, atenuate prin distanță, cu răgazul pregătirii răspunsurilor. Și prințul avea nevoie de acest răgaz. Călărise mult în cursul zilei, inspectînd pozițiile ruse din subordinea sa, făcuse popasuri de așteptare la toate comandamentele,

veștile proaste îl așteptaseră însă — delicată atenție ! — la Poradim, după căderea nopții, transcrise caligrafic, de pe bandă pe hîrtia satinată, cu filigran princiar, menită să rămînă document.

Văcărescu i-a prezentat una după alta foile, după care prințul i-a cerut să se retragă. Nici n-a auzit bine cînd Văcărescu l-a întrebat șoptit, ca să nu-1 tulbure :

- Mai așteptăm la cină pe cineva ?
- Nu, a răspuns mașinal.
- Vom avea un oaspete la noapte ?
- Nu, a răspuns tot mașinal.

Uitase de eventuala vizită a colonelului Porter. Întîlnirea pe care o aștepta cu emoție îi ieșise cu totul din minte. Se afla în față cu stupefarea, care îl covîrșea.

A încercat să și-o reprime. A hotărît că trebuie să și-o reprime. Era mai înțelept în fond, și-a spus, să reia totul de la capăt, din nou, să desfășoare înapoi firul logic, propoziție cu propoziție, urmărind înlănțuirea perechilor de argumente, jocul exact al raționamentului, treaptă cu treaptă care, toate, trebuiau să răspundă gîndului inițial, cu o precizie de mecanism. Era normal ca ⁵ tocmai aici, în conceptul inițial, ⁹ să se strecoare eroarea, iar prințul avea repulsia

erorilor, oroarea de erori. Nu surprizele exterioare îi buimăceau, neprevăzutul care răstoarnă destine și răvășește situații, ci incapacitatea de a-1 preveni și de a-1 pune în formulă, într-o formulă fie și falsă. Ce oare nu fusese pus în formulă ? Cît fals intra în această formulă pe care o alesese ?

Încăperea era prea strimță pentru pașii lui mari și regulați. Ar fi trebuit să iasă afară, pe aleea dintre salcîmi, dar întunericul era compact. Se simțea și foarte legat de aceste hîrtii, scrise caligrafic, în care i se raporta prima zi de dezastru la Rahova, și pe care nici nu le mai citise. Ce nu pusese în formulă ?

A recapitulat dispoziția forțelor de împresu- rare și a găsit-o corectă, punct cu punct. La un singur punct, poate, ar fi fost admisibil un semn de întrebare. Batalioanele de pe malul stîng al fluviului, de la Bechet, puse sub comanda generalului Lupu, n-ar fi trebuit oare să intervină simultan în atac, nu secundîndu-1, ci cooperînd efectiv cu trupele lui Slăniceanu ? Se putea deci relua atacul general în această formulă. Dar nici formula primă nu era greșită, viciul se strecurase în altă parte. Unde ?

Prințul a reexaminat dispunerea

artileriei, care era întotdeauna marea lui plăcere. Cîndva, cu ani în urmă, cînd alesese ca preferință militară artileria, se întrebese dacă nu cumva în lupta de la Crecy, la 1346, în prima bătălie din Europa în care s-au folosit gurile de foc în cîmp deschis, nu participase și un strămoș direct al său. mînuitor de bombarde. Artileria n-avea secret pentru el, iar primul lucru pe care îl făcuse pentru acest război a fost sa impună o bună înzestrare a armatei cu tunuri moderne tip Krupp. Nu l-a lăsat indiferent pregătirea artileriștilor, pe care i-a trimis la școli străine, de preferință în Prusia. în cazul Rahovei, îi cunoștea bine pe comandanții bateriilor, inclusiv pe cel al bateriei călărețe, cunoștea. bine și echipamentul tehnic, care era fără cusur. Atunci ? Nu era de admis ca tunarii să nu fi efectuat o bună pregătire de arti-tilerie, astfel încît apărătorii turci să fie paralizați, cel puțin în primele clipe, tocmai clipele hotărîtoare pentru apropierea de parapete. După pregătirea de artilerie, trebuia să intre în foc dorobanții. Ce surpriză puteau rezerva dorobanții, masa aceasta de țărani gata de moarte ?...

Toate lucrurile⁵ fuseseră astfel rînduite. abil și temeinic chibzuite,

încît Rahova să cadă. Dar Rahova nu căzuse.

— *Das ist unmöglich!* a scrișnit colonelul din el, desfăcîndu-și violent gulerul vestonului și trîntindu-se pe patul aspru, de fier. As- ta-i cu neputință ! a scrișnit încă o dată, de astă dată în limba română, apoi s-a liniștit.

A hotărît, numărînd în gînd pașii pe care-i făcea sub salcîmi, că e mai cuminte să se dezbrace și să se culce. Ceva, acum, îl depășea. Acest ceva nu venea din afară — turcii nu opuseseră decît rezistența obișnuită, rezistența oricăror trupe care se apără — dar nu venea nici din lăuntru, fiindcă planul atacului fusese conceput perfect. Și atunci, atunci prințul ar fi trebuit să accepte că în toată această lucrare s-a strecurat un sîmbure de imposibil.

— *Das ist unmöglich !* a urlat el din nou în germană, nu însă în gînd, ci cu voce tare, în- cît afară s-a auzit mișcarea sergentului garde- corp, culcat lîngă prag.

Prințul a tușit semnificativ, dîndu-i semn că nu trebuie să fie deranjat.

— Da, trebuie să mă culc ! și-a poruncit el cu severitate, dezbrăcîndu-se apoi cu grijă, rînduindu-și meticuloasă hainele, cizmele, centironul, și întinzîndu-se sub pătură.

Trecuse de miezul nopții, iar peste liniile de luptă se întinsese un ocean de liniște. Era clipa cînd prințul se putea controla pe sine însuși foarte exact, de la pulsațiile sîngelui pînă la gînduri. A întors mai întîi ceasornicul de voiaj. Și-a trecut apoi degetele prin barbă, care a foșnit electric, cu un pîrîit mărunț al firelor. Cînd și-a dus palmele la orbitele ochilor apăsîndu-și lobii, a simțit că liniștea s-a instalat suverană în el, astfel încît, dacă s-ar fi întins, cum s-a și întins, era sigur că somnul îl va acoperi instantaneu...

Cu atît mai mult a fost surprins cînd s-a simțit din nou privit, cercetat cu insistență, ars de niște ochi indistincți dar vii. Simțea din ce direcție vin privirile, așa cum orice om simte, dormind în soare, umbra cuiva care i s-ar așterne rece peste chip. Îl irita, mai mult decît în noaptea precedentă, cînd n-avusese cum să reacționeze, indiscreția, impudoarea. Inutil și-ar fi acoperit fața. A deschis deci ochii și a vă-zut-o, naltă și albă, lîngă el.

— Cum ați intrat aici ?! a întrebat cu minie prințul, în românește, iar minia l-a făcut să pronunțe exact cuvintele, fără nici o ezitare de rostire și accent.

Prințul puna o severitate rece și aspră cînd vorbea românește. Era afabil, plin de deferență și umor, cînd conversa în franceză. Era precis, meticolos, pedant, cînd vorbea în germană, rezervîndu-și pentru chestiunile grave, de meditație, mai ales limba maternă. Pe noua venită a respins-o în românește, intrigat, cu stupoare :

— Cum ați intrat aici ?!

Femeia i-a răspuns în franțuzește, cu voce albă, impersonală, fără să miște buzele :

— *Sans problemes. Personne ne m'a arrêté*⁵.

— *Das ist unmöglich!* a repetat el, aruncîndu-i în față, de astă dată și femeii, înverșunarea lui primă.

— *Pourquoi impossible ?* ⁶ s-a mirat ea tot în franțuzește.

Dar ce era oare imposibil?! Prințul, uimit, a realizat că femeia nu minte. Nu-și credea ochilor, dar era chiar așa : pe prag, garde-cor-pul său dormea, cu gura căscată, cu lemnul puștii în brațe, iar la intrarea bordeiului și pe șosea, sentinelele dormeau la rîndu-le, încremenite, ca niște momii. Păreau niște glugi de coceni în lumina nocturnă, sau niște

5

5 Simplu. Nu m-a oprit nimeni.

6 De ce-i cu neputință ?

stâlpi mari și grei. sau niște menhire. Curios, dormeau și sentinelele ruse, și sentinelele cazacilor calare, încremenite ca niște statui, și sentinelele din foișoare, care păreau înghețate în turnurile lor, suspendate în cer, și toată centura de pază a bivuacului imperial, pînă la mari distanțe, lucru care l-a speriat pe prinț, din grijă față de soarta războiului. Nu numai turcii, din reduțele de peste dealuri, dar oricare briganzi ar fi putut comite, fără prea mare îndrăzneală, un act criminal.

„Asta-i cu neputință!” a repetat prințul în gînd, încercînd, o dată cu spaima, un sentiment de culpă.

Era comandantul „en chef” al trupelor de xmpresurare, iar aici la Poradim, țarul, împreună cu toată curtea sa, se afla oarecum în ocrotirea directă a prințului. Dar țarul dormea la rîndu-i liniștit, în patul său, îl vedea bine prin lumina stranie, iar lîngă prag bătrînul camerist Babev căzuse de pe scaun, rămînînd inert, cu fața întoarsă spre camera stăpînului, aspirîndu-i aerul prin ușa care nu se închidea niciodată bine. Lîngă ușorul ușii dormea și cazacul garde-corp. Prințul nu-și credea ochilor, dar era așa : punct material, sub pat se vedea bine

oala de noapte a țarului, din porțelan Po- pov. spoită cu aur pînă la buză, pe care vîrfurile cizmei unui înalt personaj militar era odată s-o răstoarne.

Prințul a dat să se smulgă din pat, să ia măsuri, dar puterile l-au părăsit instantaneu, în secunda în care a realizat că e gol sub pătură, în fața femeii, nu gol, mai rău decît gol, cu cămașa trasă în sus, sucită spre piept.

— Și ce doriți, doamnă ? a întrebat prințul rămas orizontal, absolut dezarmat, fără putința de a-și ameliora nici starea, nici poziția.

Poate că această consternare a lui, formulată atît de răspicat, consternare și neputință, a făcut-o pe ea să-i răspundă în românește, minimalizîndu-și prezența sau mai curînd justificîndu-și-o, cu un sentiment de căință :

— De fapt un nimic, alteță, a spus femeia, cu voce slabă. N-ar fi meritat să vin pînă aici, dar la București nu se descurcă nimeni, absolut nimeni, iar de ieri, de la orele unsprezece și jumătate, am rămas în afara timpului.

Prințul a devenit subit interesat, a uitat starea în care se afla, a dat să se ridice.

— E o senzațiune curioasă, nu ? a

întrebat
el.

— Foarte curioasă! a confirmat femeia. Practic eu n-am încercat-o pînă acum niciodată.

— Și cum se manifestă ? s-a interesat el cu o ușoară spaimă.

— E greu de spus. Mai întîi e un fior. Apoi e o stare specială de liniște. Simți că ai putea prelungi la nesfîrșit această stare, dacă n-ai fi robit grijilor cotidiene.

— Aveți griji ?

— Am avut.

— Ați uitat acum de ele ?

— Mi-am dat seama că am uitat cînd am constatat, foarte tîrziu, în noapte, că pendulul

din holul casei s-a oprit. Atunci am și pornit înapoi. Nu știu însă dacă s-a oprit la unsprezece și jumătate ziua, sau la unsprezece și jumătate noaptea. Am superstiția nopții.

— Și noaptea bat ceasornicele !

— Desigur, dar al meu s-a oprit.

Prințul începuse să vorbească liniștit cu doamna, uitînd de asprimea inițială pe care o pusese în primele cuvinte. Cazul i se părea interesant, chiar științific. A început să dizeze teze, fără să știe cum, în germană, adresîndu-i-se cu gravitate și convingere :

— *Diese Sache verdient eine besondere Aufmerksamkeit. Ich verspreche Ihnen dies der Akademischen Gesellschaft, der ich vorstehe, zum Studium vorzulegen. Sind Sie Mitglied?*⁷

— O nu, altele! s-a apărut femeia în românește, surîzând modest. Sînt o modestă doamnă. Chestiunile savante mă depășesc.

— *Trotzdem stellten Sie ein wissenschaftliches Problem!*

— *Glauben Sie?*

— *Ich bin ganz sicher. Sonst hätte es keinen Sinn gehabt, sich bisher zu bemühen.*

Aber im Grunde genommen ist es eine so einfache Sache. Das Problem der Zeit sehe ich mit dem Pendel der Uhr eng verbunden.

7 — Chestiunea merită o preocupare specială. Vă promit s-o recomand spre studiu Societății Academice pe care

o prezidez. Sînteți membră?

^s — Totuși ați pus o chestiune savantă!

— Credeți?

— Sînt absolut sigur. Astfel nu merita să bateți drumul pînă aici.

9.
Dar în fond e un lucru atât de simplu. Chestiunea aceasta a timpului eu o văd legată de pendul.

² Și apoi brusc, în românește :

— Caut un ceasornicar !

— Doamnă, a strigat prințul, regăsind asprimea din limba română, dar eu nu sînt ceasornicar !...

S-a trezit în interiorul opac al bordeiului. A aprins un chibrit. Ceasornicul cu fața de cristal a;ăta trei și cincisprezece minute.

— Ești așa de bun să-mi aduci un ceai ? și-a formulat prințul ordinul către sergentul garde-corp.

A suspendat ritualul îmbrăcatului. Simțea nevoia lichidului fierbinte care să-l deștepte corporal, să-l limpezească din cenușile somnului, să-l pună în mișcare deplin stăpîn pe sine. A prins paharul fierbinte în palmă, adus de camerist, lăsînd sticla să-i frigă degetele. L-a întrebat pe sergentul garde-corp, care a fost uluit să primească o întrebare, deci și altceva decît un ordin :

— S-a mai întîmplat ceva ?

— Nimic, alteță.

— Bine, l-a concediat prințul. Poți să mergi să te culci. Cheamă ultimul schimb.

Slăniceanu primise de la Cernat doar o scurtă depeșă, în care generalul îi ordona aspru :

„îți interzic să faci vreo prostie ! Rămîi la postul dumitale !“

Slăniceanu avea în față depeșa, transcrisă de pe bandă pe hîrtia tip, iar alături revolverul. Un frig nervos îl zguduia pînă în măruntaie ; îi clănțăneau dinții. Chestiunea care îl munea acum era numai a sa, nu și a luptei.

Înapoi îi era imposibil să meargă cu gîndul. După un anume prag, pragul orei imposibile nu mai putea pricepe ce se întîmplase. Se rezema de pragul acela al absurdului, cu spatele, silit să privească în față, silit să scruteze cu ori- cîtă disperare orele următoare.

— Da, trebuia să meargă cu gîndul pînă la consecința ultimă, iar consecința ultimă nu se oprea la țeava revolverului din care avea să se scurgă un fum albicios, moale, ca un abur de ceață. Consecința ultimă urma abia de aici încolo să vină.

Ar fi tăcănit mediat, după declicul pistolului, manipulatorul aparatului Morse. Depeșa cu vestea groaznică ar fi ajuns în primul rînd la Cernat.

— Cretinul! ar fi explodat generalul. Ar fi trebuit să aibă bunul simț să crape pe cîmpul de onoare!

Își imagina dificultatea în care s-ar fi văzut pus Cernat, silit să aducă la cunoștința prințului „cazul acestui nenorocit colonel Slăniceanu”.

— Dar de ce eu ? ar fi tunat generalul, cu pumnii strînși. Ia-ți domnule, o permisie și îm- pușcă-te acasă, în liniște.

Generalul s-ar fi zbatut furios, ca un taur în ocol. îl vedea cum face ochi roșii, cum scurmă cu copitele, cum dă cu cornul în pămînt, cum muge apoi cu disperare și neputința.

— De ce ? De ce, idiotule !

Și gîlgîind de mînie, de neputință, de imposibilitate :

— Eu nu anunț așa ceva, eu nu mă duc *acolo* în mînă cu gogoașa asta. Prefer sa-1 îngrop ca pe un cîine, pe orbește, sau prefer să mistific, dau ordin să i se facă acestei canalii funeralii de erou. Da, domnule fost ministru de război, rînjea Cernat, îți voi sluji o probă a onoarei să mă ții minte !

Apoi rîzînd lugubru :

— Ha-ha ! Te joci cu mine, domnule fost șef de stat major, te joci cu mine ! Eviți moartea necesară și îmi servești o mascaradă !...

L-a abandonat pe Cernat, care se dilata grotesc, rîzînd sardonice, cu ecouri. S-a întors cu mîna lîngă revolver și cu gîndul lîngă generalul balt. Desigur baltul, care a văzut multe, ar fi avut un fior de înțelegere și poate de tristețe. Telegrama l-ar fi

găsit pe cal, lângă rîuî Skit, unde s-ar fi aflat între colonelul Cretzianu și căpitanul Merișescu, pe cai și ei. Baltul și-ar fi scos chipiul, cu reculegere, cum se face de obicei. Apoi, uitînd de cei doi români, ar fi galopat spre Selanovcea, spre cortul în care se afla sinucigașul.

De ce să-l condamne, în fond ? Sinuciderea este un act de bravură intimă, în oricare armată, un mod de a ieși din viață curat. Baltul i-ar fi evocat în gînd pe mulți dintre camarazii săi. mai ales tineri, care au isprăvit ducîndu-și pistolul la tîmplă sau fixîndu-i țeava în cerul gurii, simplu și cu curaj. Baltul îi spusese altminteri ceva în legătură cu jocul de cărți, ceva la care Slăniceanu roșise. îl sfătuisese, dacă-și amintea bine, să înceapă partida cu calm. Acum, la sfîrșitul partidei, baltul ar fi spus probabil cu blîndețe :

— N-are nici o importanță. Uneori se joacă prost. Deși te-am prevenit: Nu se pune totul pe o figură !

— Dar n-am pus totul pe o figură, ar fi protestat Slăniceanu. Am în rezervă detașamentul generalului Lupu, de la Bechet.

— Dar ai deschis prost. De ce ?
Fiindcă n-aveam timp.

— Apoi ți-ai retras cartea. Asta nu e
voie. Chiar dacă-i trasă prost, cartea
se joacă pînă la capăt. Cine te-a pus
să dai ordinul de retragere, cînd
soldații dumitale ajunseseră la
primele șanțuri ?

— Am dat ordin să se retragă din
luptă doar resturile batalionului
decimat.

— Și toți gorniștii au sunat
retragerea, unul după altul,
contaminați parcă de o nebunie...

— în afară de unul care a rămas
lucid !

— Ce mai contează unui! Acest
unul, care a rămas singur, a provocat
o zăpăceală generală. închipuiește-ți
un gornist, un singur gornist. care
sună înaintarea, timp în care ceilalți,
toți ceilalți, sună retragerea.

— Și acum ?

— Acum ce ?! s-a mirat generalul
imperial. Bătăliile se și pierd.

— Eu n-aveam voie să pierd această
bătălie, a protestat Slăniceanu. Eu, ca
român.

— Ha-ha ! a rîs generalul, cîte
bătălii nu se pierd ! Ascultă-mă pe
mine, ca profesionist.

— Dar eu n-aveam voie, era prima
și singura mea bătălie.

— Dar de ce singura ?

Generalul a rîs din nou, dar rîdea stupid. Și-a dat singur seama : într-adevăr, ce bătălii mai putea da, în viitor, camaradul lui mort !

— într-adevăr, a consimțit baltul. în acest caz nu mai e nimic de făcut.

Meyendorf l-a abandonat, ocupîndu-se de funeralii. Mergea cu chipiul în mîna, în jurul cortului, lîngă cort se afla iapa lui, iapa care spunea *voilà*, punînd în toate o grijă de tată bătrîn sau de țircovnic. îl preocupa mai ales soarta bagajelor lui Slăniceanu, supraveghind alegerea efectelor care urmau să fie date de pomană subalternilor și trupei. Puține bagaje. Baltul s-a arătat interesat mai ales de fotografiile găsite în porthartul celui mort, fapt care l-a făcut pe Slăniceanu să tresară. N-avea cum protesta cînd baltul s-a apucat să-i răscolească în arhiva intimă cu un aer de percheziție postumă. Lui Slăniceanu îi venea să urle, dar nu putea. Era îngrozit la gîndul că generalul va descoperi — cum s-a și întîmplat! — fotografia aceea. Dar baltul, ușor jenat, a strîns la loc fotografiile, ca pe un teanc de cărți de joc, trecîndu-le aghiotantului român. Apoi, cu voce bla jină, de bătrîn camarad :

— Astea să nu le trimiteți acasă, a ordonat el aghiotantului. Acasă să

trimiteți numai sabia !

Acasă, peste Dunăre, ar fi urmat să fie trimisă doar sabia, pe care trebuia s-o ducă soldatul de ordonanță și nu trei ofițeri, cu însemne de doliu, așa cum se obișnuia în cazul celor care cădeau pe cîmpul de onoare demn.

Curios era că Meyendorff uitase cu totul de el, cel rămas în cort cu țeasta spartă, baltul fiind acum captivat de starea materială a ordonanței. Nu și-l închipuia pe generalul imperial atît de înduioșat, milos, atent cu soldatul lui, dar și-a amintit că, de fapt, această scenă de tandrețe aproape paternă e un obicei rusesc, un ritual militar, care se îndeplinește pentru ordonanțele ofițerilor căzuți, ordonanțele rămase fără stăpîn, ea niște cai sau cîini de pripas, care urmau să străbată singuri drumul întoarcerii spre depărtările Rusiei. Soldatul lui de ordonanță, Vasile, n-avea un drum lung de parcurs, dar ritualul care urma era obligatoriu. Generalul îi vorbea lui Vasile franțuzește, consolîndu-l, iar Vasile plîngea, fără să-și desprindă palmele, reglementar, de la vipușcă. Apoi generalul, a fluat chipiul celui mort, chipiul era încă ud de transpirație, și a trecut cu el prin fața fiecărui ofițer, ca să strîngă pomana ultimă pentru cel căzut, pomana destinată

soldatului său. Și acesta era un obicei rusesc. Slăniceanu era convins că Vasile îi va ciopli o cruce, din pomana primită, și era curios cum se va desfășura cheta pentru strîn- gerea banilor.

Pentru aceasta fuseseră adunați în cerc toți ofițerii corpului de împresurare de la Rahova. toți subalternii lui. Și toți își scuturau buzunarele, dar bani n-avea nimeni. Baltul zîmbea bonom, înțelegîndu-le păcatul, știind bine că toți. dar absolut toți își jucaseră soldele la cărți. Le-a făcut reproșul în franțuzește cu același aer de tată:

— *Messieurs, dans ces occasions il faut gar- der un sou. Au itioins un sou !*⁸

Și apoi în românește :

— Ortul popii !

Și generalul, demonstrativ, negăsind în buzunarul său nici un ban, fapt care l-a intrigat, făcîndu-1 pe Slăniceanu să zîmbească, și-a des- prins de la vestă ceasornicul de aur cu ame- tiste — ametistele au culoarea doliului 1 — pu- nîndu-1 în chipiul celui mort. Coada de șarpe a lanțului a strălucit o clipă în aer, orbindu-1 pe colonelul român care s-a deșteptat brusc, plesnit peste ochi.

8 — Domnilor, în asemenea ocazii se păstrează un ban. Măcar unul.

O durere acută îl săgeta în globii oculari, lumina zalelor de aur i-a luat vederea, a căzut apoi brusc în beznă, ca într-o prăpastie, dar s-a sprijinit cu mîna, într-un ultim efort, pe tocul rece al revolverului. încă mai trăia. Definitiv limpezit, prințul a găsit cu cale să-și ordoneze mental orele anterioare, trans-criindu-le rece, metodic, impersonal, în jurnalul său, în caligrafia lui gotică, cu unghiuri severe, care îi încătușa gîndurile în șiruri negre de armuri. Literele aveau facultatea de a pune un zăbranic între gînd și sine, exact distanța pe care prințul și-o lua față de toate actele sale, care, fiind întotdeauna deliberate, încremeneau pe fila jurnalului după o ultimă examinare.

Acum, în bordei, la masa de campanie, prințul n-a mai reușit să continue rîndul rămas neîncheiat din ziua anterioară, se cuvenea deci să recapituleze, ca să se poată apropia cu pas sigur de fila albă care-i stătea în față. Era firesc, în acest caz, să se întoarcă la lectura filelor precedente, regăsindu-și tonusul și tonul. Ezitase să se oprească la ziua de 7 noiembrie, ziua atacului dezastruos de la Rahova, și a preferat să reia lectura paginilor anterioare, din celelalte zile care îl linișteau :

4 noiembrie. Iarăși o zi tulbure, cu ceață. Prințul se duce în trăsură la Bogot, unde-l găsește pe marele duce nu tocmai bine (Sein Gesundheitszustand war nicht gut.) Aici află că Skobelev a fost rănit într-o luptă de noapte, însă că, din fericire, rana lui e ușoară...

Ce uitase ? De obicei nota scrupulos totul și totuși întâlnirea cu marele duce, recitită, i se părea searbădă.

5 noiembrie. Iarăși ceață. Prințul Ar- mdf de Bavaria se întoarce din Pasul Șipka, pe care l-a găsit acoperit de zăpadă malta. El descrie grelele suferinți ale trupelor care bivuachează acolo într-un frig înspăimântător, ducind lipsă de toate...

Ar mai fi fost aici de consemnat, amănunțit, discuția lui Brătianu cu țarul, pe care primul ministru român, în vizită la Poradim, i-o povestise prințului în 'detaliu, cu detalii aproape picante. Prințul detesta detaliile picante, deci cenzurase firesc scena.

6 noiembrie. Serbarea regimentului 1 de husari ai gardei se face cu mare pompă m mica

*biserica din Poradim. După amiază
sosește vestea că cetatea Karsului
din Asia a fost luată de ruși, ceea
ce pri- cinuiește o bucurie mare...*

De aici încolo se instala confuzia,
deși cursul lucrurilor în mișcarea lor
metodică, după logica jurnalului, era
prins exact. Totul era notat, inclusiv
faptul că în 6 noiembrie scrisese
prințesei :

Prințul scrie soției sale...

Prințul n-a mai reluat lectura
scrisorii către prințesă, pe care o
caligrafiasse ca document în jurnal,
dar gindul l-a întors în urmă, peste
zilele imediate, în timpul necuprins în
pagini, în care nu mai găsea nici un
punct de sprijin.

A lăsat tocul, care s-a desprins greu
dintre degetele înlemnite de frig.
Ceaiul se răcise în pahar, suportul de
argint care cuprindea sticla părea de
brumă. Era greu să scoată femeia
albă din ceața visului, dar o neliniște
privind identitatea ei îl tulbura pe
bărbat:

„Mi-a vorbit și în germană, a
recapitulat el, am reținut accentul
special care e al meridionalilor atunci

cînd vorbesc nemțește. E deci romîncă."

Prințul nu se putea înșela, avea o înspăimîntătoare memorie auditivă care denunța în el un fin receptor al muzicii, cu exactități de redare, după memorie, pînă la cele mai mici accidente de partitură.

„Mi-a vorbit în nemțește, a continuat el ancheta, cu un accent de romîncă, de moldoveanca."

Femeia a căpătat corp real, s-a asociat unui vîrtej muzical, s-a oprit în fața lui — avea acum trup de nubilă, a făcut o reverență, i s-a adresat în franțuzește :

— *Est-ce que Votre Altesse voudrait me faire l'honneur de m'accorder cette dance ?*⁹

„Da ! și-a spus prințul, identificînd-o și smul-gînd-o din neant, este chiar ea, Adela Balș."

Au valsat pe terasa conacului de la Gîrbovi, după un „dejeuner champêtre" la care fusese invitat, în chiar primul an al domniei sale moldo-valahe. O ținuse în brațe cu emoție, ca pe un coș cu flori de cîmp, știindu-se privit de zeci de perechi de ochi. Erau ochii noii țări care îl scrutau cu îndrăzneală, insistență, ardore, impudoare, oriunde s-ar fi

9 — Altelea Voastră consi⁵nte să-mi acorde onoarea acestui dans ?

aflat, pe străzile micii lui capitale, la slujbele religioase, în inspecțiile civile sau militare, la dejunurile intime, la banchetele oficiale, acum aici, la această petrecere rustică la care acceptase un regim aproape incognito, pentru a fringe niște rezerve, pentru a rupe niște bariere așezate invizibil între el și noua lume din jur, în care picase printr-un hazard al soartei, un hazard acceptat. Dar abia sosit aici, pentru o clipă de destindere, pentru un ceas de odihnă cîm- penească, s-a trezit înconjurat de aceeași curiozitate avidă, de aceeași indiscretă fervoare, acum mondenă, care i-a scos înainte, iată, această copilă brună, împinsă parcă în fața lui de un resort comandat de un gest public. Trebuia să valseze, ca prinț și ca prim oaspete. Trebuia să acorde cuiva primul dans...

— Nu-i așa că domnișoarele Hrisoverghi au cîntat admirabil la patru mîini ? a spus ea, cu un foarte șiret echivoc în care nu se știa dacă admiră muzica sau îl atrage pe prinț în- tr-o capcană.

— Desigur, domnișoară, a confirmat el, mulțumit că fata îl chestionează în noua limbă, aproximativ însușită, în cîteva luni.

Se cîntase un Mendelsohn, execrabil, apoi un Liszt, la fel de

prost, Costina Catargi, care întorcea foile la piano, pufnea de rîs, observînd gravitatea concentrată a prințului care-și lăsa torturate timpanele, cu inimaginabilă răbdare, de acea muzică evident pregătită anume pentru acea zi. Apoi domnișoara a început badinajul obișnuit saloanelor țării, în franțuzește :

— *Est-ce que Gughi vous a plu ?*

— *Qui est Gughi ?*

— *Gughi-Trăznea-Greceanu ! La damme â l' echarpe mauve qui vous a pris sou la protec- tion de son evanta.il. Elle aurait presque dâ-clencher une tempete avec son evantail, pendant le concert. Elle este veuve !*...*

Prințul știa că nu trebuie să se lase prins în plasa de mici răutăți și cancanuri, uneori inocente, pe care această lume o țesea și o întindea cu rară plăcere în jurul ei înseși, în jurul lui, în jurul universului. Mai știa că românii se aseamănă din acest punct de vedere cu italienii și grecii, deși firul umorului lor e mai transparent, mai subțire, mai aproape de umorul francez, la fel de imprevizibil, pînă acolo încît nu poți bănuî ce iese dintr-un joc de cuvinte, așa cum nu poți bănuî ființa fluturelui în gogoșa aurie a viermelui de mătase. Nu știa

cum se spune în românește vierme de mătase și ezita între cuvîntul german și cel francez. Lapsusul îl chinuia cu atît mai mult cu cît bătaia evantaielor din jur, de pe scaune, șușoteala discretă a doamnelor, bîzîitul tinerilor care roiau în jurul acestora, îl făcea să revadă mental o crescătorie de *bombyx mori* devorînd frunze.

— Domnișoara valsează minunat! s-a simțit obligat să observe el, în românește, la o răsucire dar cu o imensă dificultate de pronunție care i-a dat trac.

— Sînt paralizată de emoție ! a șoptit fata, inundată la rîndu-i de roșeață pînă în albul ochilor.

N-ar fi trebuit să primească această emoție, dar valul de căldură i s-a transmis instantaneu, inundîndu-l. Prințul își simțea mînușile, pe care de obicei nu le simțea, ca pe o membrană iluzorie. Simțea mîinile ei. prin mînușile lungi, cuprinzîndu-i umerii, umerii vestonului militar, dar nu numai umerii vestonului, ci apăsarea nemijlocită a palmelor pe trup, crisparea unghiilor mici, la răsuciri, în omoplații săi, ca o mușcătură cu dinții. Fata avea ceva moale, de bulgăre de omăt topit, dar și ceva incitant, sub candoarea de copil. Devenise femeie, subit, cu inocența cu care se desfac bobocii de

floare. Creștea vizibil sub palmele lui, își dezbrăca frenetic temperatura, a fi prelungit învîrtirile valsului cu ea însemna un scandal. Dar nu se putea rupe și, o clipă, bărbatul tînăr s-a lăsat purtat pe sus, fără șansa de a mai regăsi pă-mîntul. Pluteau amîndoi în văzul lumii, se răsuceau de fapt aerian, ea amețită, el cu spaima că mîinile lui și mîinile ei se vād, goale.

— E îngrozitor de cald la Gîrbovi ! a murmurat ea, la sfîrșit, punînd în mișcare evantaiul.

Și, ca să-și domine emoția, în nemțește :

— *Alle Giiler in der Ebene leiden im Sommer ivergen der Hitze. liberhaupt bleiben wenig Lente im Sommer aufihren Giitern. Werden sie Ikren Sommer in Bukarest verbringen ?*¹⁰

Ce stupide lucruri s-au îngăimat! Ii era cu neputință să-și amintească cea răspuns, dacă a avut tăria să-și frîneze respirația, dacă nu cumva și-au domolit respirația împreună, într-un același ritm de ape tulburate care clipesc mereu mai agonic la mal, împăcîndu-se cu malul, îmbrățișîndu-1, învinse și terminate, ca într-o izbăvire.

10 — Toate moșiile dc la câmpie suferă vara de caniculă. Dealtfel puțină lume stă vara la încuie. O să vă pelreceți verile la București ?

**Au apărut la timp paharele cu băuturi
reci, iar desprinderea a fost ușoară,
Fata a băut cu lăcomie. El a așezat
paharul neatins pe tepsie, fără să-l
mai ducă la buze**

— .Sînt Adela ! i-a spus ea cu o secretă satisfacție, ca în urma unei biruințe comune, de care nu se mai puteau apăra.

— Știu ! a șoptit el, înclinîndu-se. Sînteți Adela Balș.

Și a uitat — cum asia ?! — să-i spună domnișoară. **Pe** Adela Balș a revăzut-o apoi peste trei ani, în 1869, în timpul voiajului său occidental, pe peronul unei mici gări bavareze, cînd fata a urcat în tren în compania zgomotoasă a unor vilegiaturiști români, înarmați cu alpen-
■stockuri, cu cufere și truse de excursie. I-a recunoscut pe români după tapaj, zarvă, hohotele de rîs, țipetele cucoanelor, deși societatea vorbea franțuzește.

El petrecuse două zile la Munchen, ca invitat al curții de Bavaria, iar în absența tînă- rului Ludwig, rătăcit în munți, împreună cu valetul său, onorurile casei fuseseră făcute de unchiul acestuia, prințul Albert, în castelul de ia Nymphenburg, cu toată pompa regală. Se simțea încă de pe atunci ușoara alienare a suveranului bavarez, în fastul straniu al sălilor de recepție, în bizareria obiectelor de podoabă, masate pretutindeni ostentativ și neliniștitor, în abuzul de candelabre și lămpi toată ziua

aprinse, multiplicare în profuziuni de oglinzi. Puțina lume care îi primise pe prinț — principele Otto, fratele regelui, prințul de Hohenlohe, primul ministru, baronul Werther și ceilalți mari demnitari regali — toată această lume puțină dar solemnă, se multiplica în apele oglinzilor gigante, adâncite de lumina sutelor de lumînări, pînă la dimensiunea unei curți imperiale aflată într-o perpetuă procesiune.

O procesiune de umbre.

A ieșit din castel ca dintr-o lume subterană, cu o senzație acută de vertige — vizuale și auditive — iar nevoia aerului curat, nevoia de a se limpezi l-a făcut să se regăsească abia în tren, în trăsura-vagon care-l ducea către Alpii elvețieni. După scurta experiență mol-dovalahă se întorsese spre lumea lui natală, spre valea Dunării superioare, spre văile Rinului și ale Neckarului, ca spre niște oaze, cu ardoarea de a se regăsi, de a respira în voie, de a simți pulsîndu-i liniștit sîngele, de a scăpa, în sfîrșit, de scrutarea miilor de ochi străini din jur, care îl urmăreau cu sete, ardoare sau reproș. Vroia vacanța, vroia să se reîntoarcă sufletește în matricea lui familială, nu neapărat la Sigmaringen, în Alpii Suabi. dar la Weinburg, în castelul

preferat de toți ai săi, unde, în tihna de pe țărmul lacului Constanța. se simțea mai bine decât oriunde.

Dar, curios ! Odată ajuns aici, mai ales aici la Mlinchen, lumea germană i s-a părut dintr-o dată aparte, în afara sa, chiar străină. Cei care l-au primit — și-l primiseră cu toate onorurile ! — îi priveau totuși la rîndu-le ca pe un străin, anexat curții sale locale, formată în acest caz din numai cîțiva inși, un Basil Boerescu, un Georges Filipescu, plus suita, din care se detașa, cu un accent de caricatură, guralivul maior Schina. Sosind aici la ai săi, prințul descinsese parcă dintr-un alt orizont, din acea margine extremă și exotică a Tartariei unde se varsă Dunărea, care, deși se află în Europa, isprăvea într-un tărîm fabulos, de unde începea sau unde se sfîrșea Imperiul Otoman, ce se întindea, la rîndu-i, pînă în marginile Africii și ale Indiilor răsăritene. Și la Viena, și la Munchen, și mai tîrziu la Weinburg, apoi la Bruxelles și la Paris, această lume tradițională, care era a lui, îl privea pe prinț cu ochii mirați, cu o senzație de surpriză sau de stupoare, stupoarea de a-l revedea viu, după această experiență stranie în care consimțise să se arunce, viu și rigid, adică intact. Urma invariabil aceeași

întrebare, destul de confuz formulată, obligatorie totuși protocolar :

— Și când vă întoarceți acasă ?

Era întrebarea de obicei adresată celor plecați în preeriile americane, în Brazilia sau la Polul Sud.

— Acasă unde ? ar fi trebuit să întrebe prințul, dar nu întreba.

Întrebarea a căpătat accentul revelator numai în clipa când a fost formulată, la puține clipe, după urcarea sa în tren, de Adela Balș.

— Și când vă întoarceți acasă ?

Aceasta însemna dintr-o dată „acasă la noi”: la Gîrbovi pe Ialomîța, la Hotarele pe malul Buzăului, la Blăgești pe Argeș, la Coțofeni pe Dîmbovița, la Pașcani pe Șiret, la Slatina pe Olt, la Gărbunești pe Jii, la Balotești pe Sa- bar, în această țară de moșii și sate în care se afla, apariție tulburătoare, Adela Balș.

A respirat cu toată ființa când a revăzut-o, deși domnișoara, în cea mai pariziană toaletă și într-o ireproșabilă ținută ceremonială, a simțit necesar, poate cu o undă de ironie, să

i se prezinte din nou :

— Sînt supusa Alteței Voastre, Adela Balș.

Ar fi putut spune „sînt supusă română”,

cum era exact, dar a spus „sînt supusa Alteței Voastre”, adăugînd un accent și mai exact, care trăda intimitatea. I-a inundat pe amîndoi același val de căldură, care-i unise atunci, la Gîrbovi, pe terasă, în timpul valsului, iar cuvintele s-au împleticit moi, nesigure, desprinse de sensuri, absurde, înjghebînd un început de conversație pe care nici unul n-o putea urmări, captivat de mișcarea buzelor celuilalt.

— Veniți probabil de la Paris, a îngăimat el. Lipsiți de mult din țară ?

— Ne-am rătăcit prin Bavaria... Și Alteța Voastră s-a rătăcit probabil, prin Bavaria... Nu-i așa că e cald ? E foarte cald... E curios să regăsești aici, aproape de Alpi, temperaturile de la noi, din șesuri...

Era septembrie, un septembrie răcoros și sonor, cum e unul la o sută de ani, sub zăpezile Alpilor.

— Vreți să deschid fereastra ?

— Credeți că ajută ?

Au încercat să deschidă amîndoi fereastra, dar s-au trezit dintr-o dată aruncați în bezna primului tunel alpin, sorbiți în întuneric cu o violență de suflu valpurgic, trași, amestecați, topiți, destrămați în magia unei nopți toride, fără capăt. Clipa a ținut mult, augmentată pînă la adîncimi de prăpastie de zgomotul

de fierărie al roților care dezlănțuiseră parcă o avalanșă de stînci fierbinți peste ei. S-au deșteptat, extenuați și despărțiți, fiecare pe bancheta lui de velur în culori reci. A urmat o tăcere lungă în care și-au regăsit din nou respirația. Nu aflau înlăuntrul lor nici un cuvînt, oricît de anost. Fata trăia vizibil regretul că acel cuvînt lipsește. Îi tremurau încă buzele.

— Veți pogorî, probabil! a spus el, cu o voce guturală, schimbată, vocea altcuiva.

Avusese această voce schimbată prima oară la Tumu Severin, cînd gustase întîia dată din prima pîine caldă a pămîntului pe care călca.

— Da, la prima stație voi coborî, a confirmat fata cu o voce straniu de străină, vocea altcuiva, și amîndoi au fost mirați și stînjiți de această dublă schimbare.

— într-adevăr e cald, a mai spus el.

— Da, a confirmat ea. Se vor coace cucuruzii brazilor. Elvețienii nu-și imaginează cum arată porumbul, porumbiștile noastre în septembrie... Trenul a încetinit, stația le-a apărut în față ca o cutie de fondanțe. Maiorul Schina, galant și fanfaron, a sărit să-i ajute domnișoare

iBalș, întregul grup de „supuși români” a coborât din tren cu zarvă, cu gălăgie deșuchiată, în hohote de râs și țipete frivole, după reverențele de rigoare către prinț. Ea s-a întors spre vagon, chiar în clipa în care trenul se punea din nou în mișcare.

— în ce zodie sînteți născut ? l-a întrebat.

Pentru întâia oară lui, prințului, intimitatea, mai mult decît ignoranța, i s-a părut strigătoare, aproape o ofensă. Toți cei de pe peron îl urmăreau, îl urmărea și suita. A zîmbit îngăduitor către fată, cu un aer în care intra și tandrețe, dar și mustrare, învăluind observația pe care i-a adresat-o într-o rece bunăvoință :

— Domnișoară, dar ziua de douăzeci april este, oficial, *ziua țării dumneavoastră!*

Fata a rămas pe peron. Prințul a simțit pe buze, în gură, în cerul gurii, în suflet, încă multe stații, acea aromă de pîine de țest, o pîine mare, pusă pe un ștergar de cînepă, pe o tipsie din lemn de carpen sau de fag, pîinea pe care i-o înfățișaseră, la sosirea în țară, acei țărani din Mehedinți, în straiele lor aspre și bizare, cum nu se află nicăieri pe lume, poate doar pe Columna lui Traian. Gustul de pîine rumenă, o

pîine fără drojdie sau cu puțină drojdie, mai mult o azimă, îl tulbura ca și călcarea peste o pajiște de flori, din care te arunci de-a dreptul în vis.

Fata dispăruse. Fusese un făcut ca sărutul să se petreacă nu acolo, departe, la Gîrbovi, pe Ialomîța, ci aici, în lumea lui, la granița Germaniei cu Elveția, sub Alpii de zăpezi și gheață. Mica lume a românilor se pierduse între timp pe cărările montane, cu alpen-stockurile sale de împrumut, cu valizele și cuferele vieneze sau franțuzești cu care era împovărată, cu chicotelile sau rîsetele false, bizantine, care o desfătau, cu acea fată strînsă nu într-un corset, ci în corsetul unui coș de nuielă de răchită, de răchită crudă, o fată care se chema Adela Balș.

La un moment dat, n-a mai știut în ce stație, de pe peronul de grezie sau de zahăr candel al frontierei care desparte Bavaria de Elveția, a urcat bătrînul secretar al casei de Sigmaringen, cu favoriții și barbișonul său din cristal de stîncă. Venise să-l salute și să-l însoțească, în numele prințului Carol-Anton, în numele întregii case, pe fiul risipitor. Mica lume românească se pierduse între timp pe cărările Alpilor, ducînd în frunte acel coș de răchită cu flori de

cîmp numit Adela Balș.

— Și ce are de gînd să întreprindă alteța sa, în scurtul răgaz care i-a rămas pentru familie și pentru patrie ? a întrebat secretarul.

— Mă voi căsători cu o principesă germană, a răspuns prințul, rece, sec, sever, iar bătrînul slujitor al casei și-a înclinat fruntea.

Exilul său moldo-valah se sfîrșea printr-o căsătorie. Care căsătorie avea să-și desfășoare cursul și ființa nu în Germania natală, ci în noua patrie, respinsă sangvin, dar adoptată

— prin datorie.

Și prințul a pus punct gîndului, fără să fi scris un rînd în jurnal. Nu și-a dat seama însă.

În dimineața zilei de 8 noiembrie, scăpat de coșmarul nocturn, colonelul Slăniceanu s-a ocupat de răniți. Bilanțul zilei precedente fusese dezastruos. Căzuseră prea mulți comandanți de unități și prea mulți soldați. Corturile secției de ambulanță gemeau de trupuri ciuruite, tăiate, sfîrtecate, iar organizarea transportului răniților cu căruțele era un chin. Se făcuse apel și la medicii și sanitarii ambulanței izraelite, care era instalată la Muselin-Selo. Un tînăr medic, Weinberg, din Brăila, de fapt abia

student în medicină, punea un zel și o devoțiune ieșite din comun, mai ales în condiția dată, cînd răniții se arătau iritați* brutali, răi. Weinberg nu înțelegea ce au, de ce nu se plîng, de ce nu gem și nu urlă de durere, de ce tac cu înverșunare, sumbri și umiliți. Slăniceanu știa că umilința aceasta înverșunată o mai cunosc felinele, atunci cînd sînt oprite silnic din atac printr-un accident oarecare, cînd sînt mai periculoase și mai rele decît oricînd.

Un soldat își smulsese pansamentul și se oblojea țărănește sub ochii lui Weinberg, pe oare îl refuzase. Tînărul medic l-a muștrat Rănitul a întors spre el o privire cruntă.

— I-a iritat probabil atacul în ceață, a presupus Weinberg.

„I-a iritat altceva !” și-a spus în gînd Slăniceanu, iar intuiția lui s-a confirmat lîngă masa de operație a unui alt soldat. Acesta, imobilizat cu mîinile de brancardieri, își mușca brațul cu dinții, pînă la sînge, răbdînd bisturiul și cleștii cu care chirurgul șef încerca să-i scoată o schijă din coapsă.

— Mai rabzi ? îl întreba acesta. îți mai scot una și gata.

— Dă-o dracului de schijă ! a scrîșnit omul. Și cu ea, și fără ea tot m-am calicit. De pomană...

Acest *de pomană*, aruncat ca o înjurătură, l-a izbit în piept pe Slăniceanu, care s-a retras de lângă rănit fără o vorbă. Soldații trăiau de fapt sentimentul jertfei nefructificate, fără dobândă, inutile, o stare de frustrare pe care n-o trăiesc, la oameni, decît înotătorii pe care un val rebel îi întoarce de la malul pe care l-au atins cu mîna sau vînătorii, cărora li se refuza trofeul în chiar clipa cînd îl aveau asi- gurat.

Am murit de pomană ! păreau să spună morții, întorși cu spatele spre comandantul lor, într-un ultim spasm. De la o margine, de lângă cortul sanitar principal, suna dogit o goarnă. Sunetele, dezordonate și chinuite, accentuau lugubru tăcerea cu gemete stinse a lagărului de răniți. Slăniceanu s-a oprit șovăitor și răscolit, în fața lui Culiță Culea, care cânta de unul singur, suna neconținut din goarnă, fără ca nimeni să i-o poată smulge din mâini.

— Nu l-au atins gloanțele, a explicat Wein-berg. E însă zgâriat de spini peste tot.

— Trebuie făcut ceva pentru el, i-a cerut Slăniceanu. Trebuie să încercați ceva, chiar dacă nu e rănit grav.

— E mai mult decât rănit, i-a explicat Wein-berg colonelului. E rănit mintal. Este un simp-ton de demență, ca urmare a șocului din lupta de ieri.

— Și ce se face în asemenea cazuri ?

— Popular se aplică bătaia, a aruncat un medic bătrîn. îl bați bine, cu frînghia udă, astfel încît peste șocul inițial să se suprapună un alt șoc, mai puternic.

— E barbar ! a protestat Weinberg, înfio-rîndu-se.

— Cui pe cui se scoate, a spus către studentul voluntar același medic vechi în grad.

— Dați-i ceva de băut, a recomandat Slăniceanu, turnați-i pe gît o oală de vin cu zahăr. Poate uită.

— Nu uită, a intervenit un camarad al gornistului. Asta n-o mai uită el cît trăiește, a mai spus omul. Și ce frumos cînta !

O să cînte și o să uite, a aruncat un alt rănit. Culiță Culea cînta într-una, acum fără putere. Cînta într-una atacul. Cînta cu ochii zăpăciți, iar saliva i se scurgea pe la colțurile buzelor.

— Cîntă și tu altceva, l-a îndemnat un rănit cu ochii orbiți de o explozie. Cîntă stingerea !...

întreaga inspecție a lui Slăniceanu la corturile răniților s-a desfășurat sub acompaniamentul lugubru al goarnei lui Culiță. Colonelul nici n-a auzit cînd aghiotantul său, mereu mai insistent, a încercat să-i prezinte o depeșă.

— Domnul general Meyendorf, a repetat aghiotantul, făcîndu-se în sfîrșit auzit, dorește să vă facă o vizită.

Să nu-mi facă nici o vizită, a strigat Slăniceanu cu asprime. Telegrafiază-i să ră- mîină pe poziția sa. îi ordon ! **A** treia întîlnire cu Adela Balș s-a petrecut înainte de Boboteaza geroasă și fantastică a anului 1870.

Prințul nu cunoștea încă suficient de bine obiceiurile pămîntului, deși intrase în al patrulea an al domniei sale în țara de la vărsarea marelui fluviu al Europei în mare. De obicei, în vestul continentului, sărbătorile anului nou se isprăveau odată cu

începerea anului, aici abia se dezlănțuiau. O rînduială barbară se înstăpînea cu puține ceasuri înainte de Revelion, în țara peste care domnea acest Ho- henzollern, ordinea Sfîntului Vasile cel Mare, un sfînt pe care Marea Biserică a Răsăritului nu-1 avea în deosebit răsfăț, dar pe care obștea satelor îl luase drept pavază, răzbunîndu-și asupra creștinismului imperial, ca să-l repă- gînizeze, introducînd prin contrabandă, în sînul mării comunități credincioase, Roma an- ticristică și Dacia zamolxiană. Totul era creștin în aparență și păgîn în același timp, iar clerul ortodox al locului abandonase lupta cu poporul, lăsîndu-1 cîteva zile să-și facă de cap.

Drept care, încă de la aprinsul lumînărilor, în seara mare de ajun de an nou, în palatul de pe Podul Mogoșoaiei s-a decretat un fel de stare de asediu. Atunci se proclamase, liberă peste lume, obștea satelor din Vlașca și Teleorman, din Ialomița, Dîmbovița și Argeș, din toate împrejurimile Capitalei, care năvălea să-I salute, tradițional, pe Vodă, urîndu-i un an bun. Era încă proaspătă amintirea lui Cuza, nu se împliniseră nici patru ani de la detronarea lui, iar satele, învățate a-și

roști recunoștința față de „domnul țărânimii”, își croiau și acum drum spre palatul princiar, introdu- când în oraș „starea de revoluțiune” a mării sărbători care este, la români, seara Sfîntului Vasile. S-au cutremurat într-adevăr zidurile palatului, plafoanele cu stucaturi și candelabrele, sticlăria ferestrelor, cristalele din vitrine și de pe console, când au prins a pocni harapnicele de cînepă cu sfîrc de borangic, când au început a detuna glasurile sparte ale țărânilor, ale plugărașilor îndemnători de boi, ale argățimii flămînde care trăgea buhaiele, bătea tobele și smintea tălăngile de schijă și clopoțele de aramă.

Cîinii Bucureștilor, căci se aflau în Capitală cîteva zeci de mii de cîini, pribegi și de curte, au intrat în isterie, ca la cutremurul cel mare din 1802. Haitele animale au început să schia- une și să urle, unele din pivniți și hambare, unde se aflau zăvorîte, altele libere, de la răs_pîntiile cu cișmele și cruci, din piețe, din gangurile caselor de raport, din curțile celor 140 de biserici, de sub podurile Dîmboviței unde puiau, din halele de carne și mațe, din preajma măcelăriilor, din șoproanele de circiumi, din ceardacurile mahalagiilor

care nu mai pridideau să le astîmpere cu strigăte, pedepse cu bățul și picioare în burtă. în isteria generală, ușa apartamentului princiar s-a deschis brusc, fără prevenirea de rigoare a majordomului, iar mareșalul curții, Georges Filipescu, un boier cumsecade și blajin, rotund ca un butoi, a dat buzna, răcnind la rîndu-i ca un sălbatic, în limba locală, din care prințesa n-a înțeles o boabă :

— Poftește, măria ta ! A venit să-ți ureze ani mulți plugul românilor !...

— Ce se întîmplă ? a întrebat prințesa, în nemțește, cu ochii îngroziți.

— Nimic, draga mea, a calmat-o prințul. Primim urarea de Anul Nou.

Au ieșit în prag. Prințesa tremura. Ceea ce avea să vadă, la lumina făcliilor și a șomoioa- gelor de paie aprinse, priponite în ciomege, urma s-o sperie, s-o cutremure și s-o încînte. Curtea palatului se umpluse de omenire. Nu omenire în înțelesul lumii din care prințesa venea, ci o năvălire de ființe de dinainte de istorie, o roată uriașă de bipezi în piei de berbece, cu căciuli uriașe din blăni de miel, cu opinci uriașe din piele de mînz și de porc, cu bîte poleite, din lemn de corn, sau cu

harapnice în mâini, arătări hîrsute și crunte, care se întreceau într-un chiuit tîșnit din văgăuni subpămîncene. Românii isprăveau anul, îl ucideau, ca să instaureze o nouă ordine a timpului, de fapt cea veche, pe care urmau s-o reaseze după ce haosul ritual", făcător de lume, era deslănuțit. Era noaptea oînd se puteau săvîrși crime.

Prințesa s-a temut că această lume ar putea, la un semn, să-i sfișie. Cum se și întîmpla în tinerele regate sud-americe, dar prințul era calm. Calm și ceremonios, la fel cum calmi și ceremonioși erau cei șase boi imenși și albi, cu coarcele în semicerc, care tîrau prin zăpadă un plug ca pentru mamuți, către pragul pe care se afla perechea princiară. Era un plug ancestral, un *aratu*, impunător arbore cioplit dintr-un trunchi de stejar, pus pe roți de lemn, cu brăzdar din lemn, un plug roman sau faraonic, cu care urma a se împlini ritualul aratului în zăpadă.

Prințesa a tremurat o clipă la gîndul că vor intra cu acest instrument bizar în palat, răsturnînd totul, dar starostele plugarilor români a oprit boii acolo unde trebuie, la un pas, rostindu-și legănat și cu liniște urarea. Nici o

sfială, nici o genuflexiune, în schimb o solemnitate stranie, o măreție calmă și așezată, o putere care încremenea asistența înghesuită pe trepte, o voce zgrunțuroasă și blajină, grea de pământ și grea de cer, care rostea cuvinte tulburi și hieratice, într-un tempo jos și muzical, timpul cu care, cîndva, peste Haemus și Carpați, se rostea Cronos.

— *Dieser Mensch rezitiert griechisch ?*

— *Dieser Mensch rezitiert lateinisch. Ein jedes Wort hat im klassischen Latein eine Entsprechung, jedes klassische Latein, welches vor etwa Tausendachthundert Jahren die römischen Kaiser gesprochen haben.*¹¹

Prințul greșea, contaminat ca întreaga lui curte de zelul latinist al epocii, dar nu greșea în fond atribuindu-i acestei lumi obîrșia romană, și nu greșea în caz, balada semănatului rostită de plugar avînd toate vocabulele de sorginte latină.

Dar pocnetele de harapnice erau infernale, dezlănțuirea de chiote o urgie, se vedea că acestei lumi de plugari, ceată, gîntă sau trib nu-i pasă de nimic, de nici o ierarhie a lumii.

11 — Acest om recită grecește ?

— *Diese Menschen sind gläubig ?* ¹²
a întrebat prințesa.

— *Natiirlich !*¹³ a confirmat prințul.

— *Gut*, a observat prințesa, *aber in ihrer Mitte hat der Adel keine Sicherheit.*¹⁴

Prințul nu i-a răspuns, a tăcut și a zîmbit cu un început de neliniște, neliniștea pe care ți-o dă necunoscutul.

Cîțiva aristocrați îmbrăcaseră costume țărănești, pentru această ceremonie, un Michel Sturdza, descendent dintr-o fostă familie domnitoare, mînuia chiar un harapnic, în semn de subtilă atenție față de domnul nepămîntean, dar prințesa putea să aibă dreptate, aristocrația părea să nu aibă prea multă siguranță în această țară de cojoace, căciuli și pluguri de lemn. „Dar ce lume tare ! și-a spus prințul înfiorat. Pare că nu le pasă de nimic. Sau nu le pasă de nimic. Suzeranitatea Turciei sau a oricui asupra acestei țări harnice și libere sufletește e mai

12Acest om recită în latină, a explicat prințul. Fiecare vocabulă are un corespondent în latina clasică, cea în care vorbeau acum o mie și opt sute de ani imperatorii Romei.

13 — Acești oameni se închină ?

¹ — Desigur.

14 — Bine, dar aristocrația, în mijlocul lor, nu are nici o siguranță.

mult o iluzie ! “

în baladă se evoca nu un prinț, ci un împărat, Traian, ctitorul acestei lumi din coasta Romei, cu care Roma avusese de furcă timp de secole. Dar balada nu-1 accepta totuși pe împărat ca prinț războinic, ci ca prinț plugar, disimulînd parcă victoria lui și înfrîngerea lor, a pămîntenilor, ei, pămîntenii, primindu-1 pe autocratorul Romei doar după o prealabilă împămîntenire, aici, în Dacia, fiindcă, iată, nici unul dintre atributele lui imperiale nu se păstra în baladă, ci totul în înfățișarea lui Traian — de la harnașamentul calului pînă la straie era local, închipuind portretul unui băștinaș. Acești oameni îl luaseră deci cu ei pe împăratull învingător, despuindu-1 de cunună, de sceptru și de togă, ca să-l transforme în- tr-un simplu țăran, în căpetenia unei Dacii agricole, numindu-1 simplu, după o lege probabil străveche, nici măcar *măria ta*, ci *bădica Trăian*. Prințul și-a propus pe loc să traducă prințesei primele versuri ale baladei :

*S-a sculat mai
an Bădica
Trăian,*

făcînd-o să înțeleagă bizareria, dar a renunțat. Pocneau din nou harapnicele, bubuiau tobele și sunau

**tălăngile, iar acel chiuit lung
— „hăăăi !” — scos din sute de
piepturi, mîna Timpul dincolo de
vreme, îl împingea într-un fel de
Absolut din care orice spaimă ome-
nească față de ideea de curgere
părea exclusă. „Ce lume tare ! și-a
spus prințul. Și ce lume liberă !” și-a
repetat.**

**Prințul se întîlnea în gîndul său cu
gîndul pe care *avea să-l noteze, la
50 de ani de la Războiul
Independenței, cel mai mare istoric
al românilor :**

**„Oricînd din populația de la țară,
săracă, sănătoasă, fanatică,
disprețuitoare de moarte se putea
înjgheba a trupă gata la toate oste-
nelile și sacrificiile, care n-avea
nevoie decît de arme perfecționate și
de o bună conducere.* Ideea acestei
mase gata să se bată, gata de moarte,
i-a năzărit prințului atunci, pe scările
palatului de pe Podul Mogoșoaiei,
asaltate de țărani plugari, în ajunul
Anului Nou 1870.**

**Tot aici, într-un răgaz dintre pocnete,
i s-a părut că în cercul monden din
jurul scărilor zărește silueta Adelei
Balș. Era înconjurată de mascați cu
capete de cerbi, lupi, berbeci, răsărită
ca o zeiță îmblînzitoare de fiare, la
marginea unui tărîm fantastic, iar**

**obrazul ei alb, înfiorat de ger, avea o
lumină tainic atrăgătoare. Era
singura față umană între măști,
sumane, cojoace, căciuli buhoase,
bîte, harapnice, uniforme de gală,
apariție ireală, proiec**

tare în suav a acelei lumi de barbarie, rafinement, putere și mister în care se afla. Adela purta o capă sau rotondă de zibelină care îi înfășură trupul, făcându-i-l aerian, toca din aceeași blană îi prindea strîns părul negru și parfumat, își ținea mîinile într-un manșon pufos, cu un gest de felină somnolentă și se afla la brațul unui tînăr ofițer. Prințul s-a întărit în solemnitătea ținutei și n-a observat-o, evi-tînd să-i primească genuflexiunea. I-a părut însă rău. S-a reîntors vizibil spre locul în care se afla perechea, tînărul ofițer și silueta albă, dar harapnicele care se înfășurau în aer, ca balaurii, au smuls parcă dintre oameni acea himerică imagine, destrămînd-o și detunînd-o în văzduhul geros.

La fel a pocnit și s-a destrămat fantasma liniștii, cînd în zorii lui 9 noiembrie, la podul de pe râul Ogost, coloana otomană, refugiată din Rahova, a apărut brusc pe șosea, la numai cîteva zeci de pași de ambuscada română. Trăsnetele tunurilor și răpăitul armelor au părut infernale pentru urechi, pentru nervi. Era o prăbușire de grindeni, de fapt o urgie tehnică, niciodată cerul dezlănțuit nu mirosea așa, a schijă, a oțel fierbinte, a pucioasă arsă și a sal-

petru, a fum chimic.

Surpriza coloanei care înainta a fost atît de izbitoare, încît cei care primeau gloanţele, schije, aşchiile, focul, nu scoteau nici un geamăt, se lăsau decimaţi în masă, împinşi înaintea, spre moarte, cu o spaimă de ciurdă aruncată în neant. Instinctul ultim le spunea că acesta este locul de salvare — podul ! — şi spre acest pod, într-un suprem efort, s-a dezlănţuit năvala. Apoi năvala s-a oprit brusc, stăvilită de focul nimicitor. Apoi aceeaşi năvală s-a reorganizat surd, ca o adunare de ape tulburi la un parapet, parapetul de trupuri căzute de-a valma pe şosea, aproape de pod, sporindu-şi fierberea, clocotul, mînia, pe măsură ce parapetul de trupuri creştea, pe măsură ce talazurile de oameni se adunau şi se izbeau vijelioase, desperate, îndărătul lui. O clipă doar...

Un chiot de mînie s-a rupt însă din piepturile dorobanţilor, în clipa cînd valul otoman n-a dat înapoi, ba mai mult, a năzuit a se prăvăli în faţă, gata să-şi rupă nebuneşte drum. Nimeni nu i-a mai putut ţine în frîu pe flăcăi, răcnetul căpitanului Merişescu a sosit prea tîrziu, de fapt a ţîşnit o dată cu răcnetul lor săl-

batic, cu prăvălirea lor înfricoșătoare, înainte, pe șosea. Armele se făcuseră una cu mâinile și cu urletul care țîșnea din piepturile goale. Nici Dumnezeu din cer nu-i mai putea opri, iar izbitura celor două trupe, ciocnirea între disperare și mînie, a căpătat putere de cataclism. Capetele sparte în țandări cu patul puștii sunau sec și brusc, fără ca cei care izbeau și cei care primeau izbitura să aibă cînd simți icnetul, acel hîc ! cumplit și definitiv, care încheia o soartă.

Lui Dinică Panduru îi gîlgîia sîngele în urechi, gata să-i spargă timpanele. Lui Opreșcu îi ieșiseră ochii din orbite de parcă ar fi vrut să împuște cu ei. Lui Florea Chilimanțu îi pornise înainte pieptul, un piept de taur repezit să strivească. Apoi s-a produs fuziunea eliberatoare în care n-a mai existat ins, cu ochi, cu glas, cu nume, ci masa, fiară cu sute de capete și sute de guri, mușcînd demențial cu ghia- rele și dinții armelor.

Prins în vălmășagul de trupuri, Merișescu nu mai era comandant, era un trup oarecare, răsucit, smuls, împins înainte de vijelie, de uraganul urletelor întetețite de șfichiul gloanțelor și mugetul exploziilor. Căpitanul nu mai avea acum puterea să strige,

să comande, să îndemne, glasul i se topise, s-a trezit în mînă cu pistolul devenit inutil, l-a aruncat, a smuls o pușcă, azvîrlindu-și lovitura o dată cu tot trupul, înainte.

Nu era orgie ceea ce se petrecea, un supra- instinct priveghea loviturile, dirijîndu-le exact acolo unde trebuie, cu inteligența valului care izbește fatal, rupîndu-și cale, cu implacabilul avalanșei care n-are altă lege decît prăbușirea torențială. Moartea nu durea, nu înfiora, nu avertiza. Dorobanții cădeau ca fluturi în vînt, sub rafalele armelor Peabody și Snyders, străpunși de cuțitele baionetelor, care, răsucite în burtă, dau instantaneu un spasm de vomă și scot sîngele pe nări.

Tunarii de pe laturi, exaltați, s-au oprit la un anume moment, simțind că trag în carne vie. Un tun rîdea știrb.

Coloana otomană era răpusă în mai puțin de trei pătrimi de ceas. Putea să intre, cu fui-

**gerele săbiilor goale, cu grindina
lănciilor care cădeau oblic, cavaleria
ruso-română.**

**Și-au făcut datoria, cu sete,
roșiorii lui Cret- zianu, sălbatici ca
niște armăsari de Burnas, și ulanii
lui Meyendorf, care aduceau, în
țipetele lor de ulii ai stepelor, ultima
urgie. Prințesa s-a speriat cumplit
cînd în salonul princiar a intrat
Vasilca. Punctul suprem al spaimelor
ei, între atîtea ceremonii populare
curioase și speciale, l-a reprezentat
tocmai Vasilca, acel cap de porc pus
pe tavă, jucat de un fel de Salomee
hîdă, înconjurată de breasla
casapilor, pastramagiilor și măcelari-
lor din București, în sunet de scripci,
țambale, naiuri și tobe. Fusesse într-
adevăr o gafă a mareșalului curții că
s-a permis să intre în palat
mahalagimea, cu datinile ei atît de
bizare, probabil turcești sau grecești.
Prințul și-a propus ca în anul
următor să nu se tolereze la palat
decît plugul țăranilor. Deocamdată
prințesei**

**se făcuse rău. Au chinuit-o spasmele,
o stare curioasă altemînd între vomă
și leșin a împins-o aproape de delir. A
întors spre el niște ochi albi, aproape
morți. Prințul a însoțit-o pînă la pat,**

a predat-o îngrijirilor, apoi a re

venit la căpățiul ei, așteptînd, afabil și posomorit, să se învioreze. Nu-l părăsea gîndul de a o revedea pe Adela Balș. În scurte răgazuri de liniște, prințesa îi zîmbea, cu efortul de a părea fericită. într-o asemenea clipă i-a spus prințului, țintuindu-l cu ochii din nou speriați :

— Am aflat că la cinci ianuarie se vor arunca oameni goi în rîuri.

— în cinci ianuarie este Boboteaza, a confirmat prințul.

— Este absolut necesar ca să particip la această ceremonie ? a întrebat ea.

— Nu, a răspuns prințul, liniștit.

Bubuitul tunurilor de la Bechet nu mai contenea. Maiorul de marină Nae Dimitrescu-Maică avea o misiune ingrată : să urmărească mișcarea pe fluviu a monitorului otoman Reşkl, și, dacă se poate, să-l scufunde, ca să deschidă armatei române de pe malul stîng calea spre Rahova.

— Asta este imposibil, a scrîșnit maiorul, plîngîndu-se generalului Lupu în subordinea căruia se afla. Dacă vreți să vă scufund monitorul dați-mi un vas de război. Eu sînt marinar, nu tunar.

— De unde să-ți dau vas, Maicăne, ești nebun ? Ce, România are flotă militară ? Unde te trezești, Nae, în Englitera ? Ai ordin să-l scufunzi, îl

scufunzi !... Cu ce ai la dispoziție ! Ți-am dat o baterie de tunuri de câmp. Miș- că-te, plimbă-te cu tunurile pe mal, vinează-1, prinde-1 în ochire și tranc !

— îmi vine să rîz !

— Rîzi prostește, dacă rîzi!

Și amenințîndu-1 cu degetul :

— Ți-am dat și două mortiere !

— Asta-i absurdul pur, mon general, a rîs marinarul. Mortierul e o armă cu tragere curbă. Vasul e o țintă mișcătoare. Ce să fac eu cu mortierul care trimite obuzul în boltă ?

— Te privește, ai ordin să-l scufunzi.

Nae Maican a salutat și a ieșit, aiurit și stupefiat, cu gîndul să-i convingă de pe mal, prin pase magnetice, pe otomani, să-și scufunde singuri vasul. Și înjurîndu-și soarta :

Mama ei de viață, dacă asta mai e viață ! Prințul și-a spus că este imposibil să n-o revadă pe Adela Balș la ceremonia de Bobotează. A încălecat, în soarele strălucitor al dimineții, și a pornit în fruntea trupelor sale de gardă spre altarele de gheață de la marginea orașului, acolo unde Dîmbovița eşuează într-o ghirlandă de lacuri transformate acum în oglinzi de cristal. Calul nu păsea pe zăpadă, ci parcă de-a dreptul în aer, ca în icoanele bizantine, la care se uita cu un sentiment bizar, neînțelegînd fizic levitația, ducîndu-1 pe prinț, peste voința lui, spre o înălțime pură, de unde spectacolul lumii avea să se înfățișeze altfel.

Cătrănit, maiorul Nae Dimitrescu-Maică i-a adunat pe tunari eu gîndul să le facă o demonstrație umoristică :

— Mă, băieți, vroia el să le spună, ce se în- tîmplă cînd se plimbă o muscă pe fața lunii, iar tu, cu o pușcă de soc în mînă, de jos, de pe pă- mînt, ai ordin să omori musca ?

Îi vedea pe tunari rînduiți în fața sa, cam ruși în coate, cam cîrpiți, cu cizmele cam flen- durite, cu chipurile obosite rău, ascuitîndu-1 calm, cu gravitate.

— Ce se întîmplă ? ar fi repetat Nae Mai- can.

— Dacă n-ai încotro, prinzi musca !
ar fi răspuns unul, în hohotele de rîs
ale tuturor.

— Asta s-o crezi tu ! l-ar fi pus la
punct Nae. îmi place că sînteți băieți
deștepți și că rîdeți. Dar să vă văd eu
cum prindeți musca, nătărăilor !

„Nătărăii” n-ar mai fi rîs sau ar fi rîs
cu bunăvoință, ca să arate că nu sînt
supărați pe comandantul lor.

Ajuns la baterie, Nae Maican a dat
ordin locotenentului Peticari să
înhamă caii la tunurile ușoare,
adevărate pușcoace de copii, i-a
chemat la el pe singurii marinari pe
care-i avea, sublocotenenții Mănescu
și Mardare, cerîndu-le să convoace
mica unitate, inclusiv ordonanțele și
bucătarul, apoi, ieșind în fața
frontului, cătrănit, dar și eliberat,
fiindcă avea să le treacă pe umeri
întreaga povară, le-a spus așa :

— Mă, voi de ce credeți că mîncăți
mămăligă pe malul Dunării ? De dorul
leii, de laptele cucului, de frunza
frăsinelului ? Țara v-a îmbrăcat ca pe
niște zmei...

Știa că minte. Cei trei ofițeri, care îl
ascultau, spuneau precis în gînd că el,
Nae Maican, e un nerușinat, dar nu-i
păsa și continua patetic :

— V-a dat puști și tunuri. Astea care
sînt, că altele n-are taica ! Aveți în

față monitorul otoman. Știu, zice unul din voi, dă-mi și mie un monitor, o navă de război și-ți distrug monitorul inamic cât ai zice pește ! Păi cum ! Cred și eu ! Cu un monitor bine echipat, cine nu-ți distruge alt monitor, amic sau inamic ? ! Asta poate orice prost, vă răspund eu, timpit să fii, chiar dacă n-ai făcut Școala navală de la Brest și tot distrugi monitorul...

Și el, și cei doi sublocotenenți de marină absolviseră Școala navală de la Brest.

— Asta în Anglia, în Englitera, la Londra, dar nu la noi...

Maican știa că cei doi îl fac demagog, „demagog grețos și de aceea a apăsât mai tare, pînă la scandal :

— Care a auzit de Londra ? în sfîrșit, nu-mi pasă. Eu știu una și bună : trebuie să distrug monitorul, că dacă nu-l distrug soldații de la Bechet ai domnului general Lupu nu pot trece dincolo, la Rahova, și cum mai ia domnul general decorația, cînd o să cadă Rahova ? De-aia vă și zic : Care nu vrea, care nu poate, să se ducă la el acasă, înapoi, în paștele măsii. Îmi găsesc eu oameni să facă o treabă ca asta. Și-acum, marș la tunuri !...

Au pornit în cursa de urmărire a

monitorului. O hăituire grea, stupidă, cursul fluviului fiind capricios, malul bătos, înecat în mocirle, năpădit de răchită crescută în păduri compacte, punctele deschise și ridicate fiind rare, iar clipa cînd ajungeau acolo, în priveliștea Dunării, nici urmă de monitor. Pe o asemenea movilă cheală au așteptat ceasuri lungi, înconjurați de pustia apei și a pădurii.

— Poate apare ! a spus cu sete unul dintre cei doi sublocotenenți.

— Și dacă nu apare ? a întrebat celălalt.

— Dacă nu apare, pornim după el din nou, a hotărît maiorul Nae Maican, un maior fără flotilă.

într-un Ioc, ajunși la un luminiș cu deschidere largă asupra apei, le-a apărut în față monitorul. Fiara de fier înainta încet, nu plutea, ci călca parcă pe apă, cu un pas greu care răspîndea peste orizonturi un duduie surd de moară de foc sau de locomobilă. Se vedeau turlele tunurilor, ca niște trunchiuri ale morții, gurile țevilor lungi și negre, iar maiorul Maican, urmărind fiara prin binoclu, trăia un sentiment de admirație, de stupoare și neputință. A lăsat binoclul, făcînd un semn din umeri către locotenentul Perticari, artileristul grupului :

— Asta e ! Domnule locotenent, te rog să-ți faci datoria...

Perticari a rînduit tunurile în bătaie, a țintit monstrul prin cele șase țevi, obuzele au detunat sec, ca niște dopuri de plută, fără efect.

— Acum ne-am descoperit! a scrișnit Perticari. Vin spre noi.

Neatîns, monstrul a făcut o manevră lentă de întoarcere, îndreptîndu-se cu tunurile lui către malul pe care se aflau românii.

— Retragerea ! a urlat Nae Maican, îm- proșcînd fiara cu cele mai pipărate și mai zdravene înjurături cîte se auziseră pe malurile Dunării, de la Pădurea Neagră la Marea Neagră.

Prințul înainta în fruntea trupei lui către altarele de gheață.

Slujba Bobotezei se oficia în fața unei imense mese sacre tăiate în gheață, sprijinită pe două picioare transparente, tot din gheață, care o făceau parcă să plutească în aer. Pe masă, sfântul potir de aur. Alături, sfânta cruce din lemn de măslin, îmbrăcată în aur. Uriașe cruci de gheață, tăiate cu topoarele și fierăstraiele, străjuiau masa sacră, închipuind un fel de incintă peste care se arcuia bolta de gheață senină a cerului. Șesul alb, peste care nu călcase picior de om, se continua pe sub masa sfântă pînă în buza lacului pe care se afla acest altar, un lac care își deschidea în elipsă apele senine, strălimpezite de ger. Gerul nu era tare, sufocant, aproape nu-1 simțeai, dar puterea lui făcea să se transfigureze lumea vie, crengile răchitelor, ciucurii stufului, coamele și nările cailor, bărbile, mustățile și sprincenele popilor care, toate, înfiorate de văzduhul sticlos, străluceau de promoroacă.

Strălucea și ea, Adela Balș, în blana ei de zibelină, dar gura ei cu respirație fierbinte topise acele de brumă, iar pe genele ei lungi și negre sticleau cîteva boabe de rouă.

— Bună dimineața, doamnă ! ar fi vrut să-i spună prințul, sfidînd

încremenirea trupelor și nemișcarea de statui a popilor, în veșminte de fir de argint, de lângă crucile de gheață.

Adela era într-un grup de femei elegante, de domni înfodoliți în șube de samur, iar în spatele grupului se aflau săniile ușoare cu cai în harnașament scump. Prințul ar fi vrut să-i strige nu în gând, ci tare :

— Bună dimineața, doamnă ! cu glas sonor, solar, ca pe un ordin de zi.

Ar fi trebuit să strige acest ordin de zi. Pentru ea ! Adela era sigur logodită sau chiar căsătorită, nu putea să i se adreseze decît așa, cu doamnă, cu vocea unui ordin de zi. Iar doamnă, în românește, venea direct din latinul *do- minus*, avea un sens princiar, regal. Ea ar fi primit mulțumită apelativul, în liniștea de absolut a timpului, clipind rece, hieratic, sub cerul de gheață, înfiptă cu picioarele în covoarele de hermină ale zăpezii, fremătînd din degetele mici în botinele calde, ca niște ființe vii, zîmbind regal și cast, hieratic și fierbinte, cu o temperatură a buzelor care putea învia, la o suflare, întregul univers. Cum ar fi arătat acel univers, în clipa următoare, cînd la suflarea ei cîmpul alb ar fi fost inundat de trandafiri roșii, țîșniți pînă la cer, în pîlpîire de jerbe;, într-o irupție arteziană, sangvină, de flori ? Cum ar

fi arătat acel univers transfigurat dintr-o dată ? Companiile de paradă, dispuse în careu, ar fi strălucit straniu, într-o rară splendoare de culori : roșul escadroanelor de roșiori, cu eghileți și găitane de aur la mundire, albastrul marin al dorobanților, deasupra căruia stătea linia neagră a căciulilor cu pană de curcan, maroniul-de castană al vîfiătorilor, înveselit de pălăriile cu boruri suflecate și pene de cocoș la panglică, negrul antracit al tunarilor, cu mantalele lor lungi pînă la pămînt, verdele crud al companiilor de grăniceri. Toate culorile ar fi devenit incendiare pe albul zăpezii, iar glasul trupelor ar fi tunat peste întreaga lume, dînd răspuns la un semn al său și provocînd o fantastică explozie a soarelui :

— Bună dimineăta, doamnă !

Dar prințul n-a strigat, iar trupele nu i-au reluat glasul, în bubuit de corală. Straturi geologice de gheață, depuse în succesiuni de secole și ierni, peste sîingele familiei, frînau adâncurile termale ale prințului, adîncuri cu atît mai clocotitoare și mai explozive — și cu atît mai invizibile ! — cu cît puterile voinței lui educate tiranic le apăsau mai dur. Să fi strigat ?

Simțea în spate apăsarea ochilor soldaților săi, ochi cumiști și fideli, iar dintre acești ochi se detașau ferm, arzător — îi simțea cum ard — ochii tânărului ofițer care fusese cu câteva seri în urmă, la brațul Adelei. Da, ar fi fost un scandal, un scandal grandios și sublim, să saluți o femeie, în fața unei țări întregi, printr-un ordin de zi. S-ar fi cutremurat cerul de gheață, iar crucile de aer pur s-ar fi pulverizat într-un nisip de diamant.

— *Das ist unmöglich !*, a mormăit în barbă, prințul, neștiind bine dacă și-a refuzat posibilul atunci, acolo, pe câmpul Bobotezei, sau acum, aici, când revedea scena, în fața jurnalului deschis.

Între timp, preotul mitropolit, ridicând crucea de aur, a făcut-o să sclipească o clipă spre văzduhul înalt, spre nesfârșirea zenitului, apoi a aruncat-o în lac.

Au sărit în apele de gheață, după cruce, doisprezece tineri goi, purtând pe umeri ștergare albe de in, înnodate în legătura cristică. A fost o clipă de demență, tunurile au bubuit năpraz - nic, cucoanele au țipat, trupurile albe s-au învălmășit în talazurile de apă polară, după crucea plutitoare, corul diaconilor sfărâma pereții de cristal ai zilei, iar la sfârșit, ca o izbăvire, ca o așezare a întregului

cosmos în ordine, șomoilogul de busuioc, ținut de mîna blîndă a aceluiași preot, l-a înrourat pe prinț cu apa sfîntă, numită aghiazmă.

Adela Balș rîdea urmărindu-l pe prinț, înrourat cu apa divină, dar prințul n-a mai regăsit-o în el.

"Perticari, s-a adresat Nae Maican locotenentului tunar, dacă tu crezi că poți face ceva cu mortierele, te privește. Mie să nu-mi spui că n-ai reușit.

Lupta disproporționată între bateria de tunuri de cîmp și monitorul otoman atinsese culmea de ridicol. Tunarii trăgeau cu înverșunare, scuipînd și înjurînd, în blindajul de oțel al monstrului, care, netulburat, se apropia lent și implacabil, mormăind spre țarm, cu mormăitul lui de moară de foc sau de locomobilă.

— Asta are piele de rinocer ! a scrișnit sublocotenentul Mardare, dar cu un fel de veselie, cu veselia pe care ți-o dă stupoarea.

— O să vedeți, domnule maior, că turcii debarcă ! a adăugat camaradul său, sublocotenentul Mănescu.

— Cred și eu că debarcă, l-a confirmat Nae Maican, aproape cu satisfacție. Că doar n-or fi tîmpiți să nu debarce. Debarcă, ne prind pe toți și ne bat cu verigi de salcie la cur. Să

ne învețe minte să ne luăm cu ei de
păr, cînd n-avem flotă !

— Grijană și dumnezeii mă-ti de
monitor ! a explodat sergentul
Patrichi, care primise o schijă în umăr
și niște zburături de praf de pușcă în
ochi.

Și urlînd :

— Țineți-i, mă, de vorbă, o clipă,
țineți-i dracului pe loc, că le arăt eu
lor !

— Ieși, mă, și spune-le să stea pe loc
! a preluat îndemnul un alt tunar. Vrea
să le spună ceva la ureche sergentul
Patrichi.

— Să-mi spuneți și mie cînd stau pe
loc, a mormăit maiorul. Să întoarcă și
spre mine urechea, vreau să le spun
să-i bag în p... mă-si.

Deznădejdea și furia îi făceau să
lucreze grăbit, cu gesturi sigure și
bruste, ca la arie, la mașinile
mecanice de treierat, care veniseră
doar în cîteva exemplare în țară, pe la
marile moșii.

Au scos două tunuri din poziția fixă
și le-au mutat mai la vale, în josul
fluviului, instalîndu-le pe un
monticul de pămînt, de unde puteau
să domine puntea monstrului. Alte
două tunuri le-au mutat chiar lîngă
buza apei, fixîndu-le tot pentru

tragere razantă. Nae Maican a ordonat foc. Patrichi a sărit la unul dintre mortiere pe care l-a și îndopat cu o ghiulea..

— Ce vrei să faci ?

— Ai să vezi tu ce fac. Țsta trage în sus.

— Acu ai văzut că trage în sus, mă, știulete ?! Dar cînd bați mingea pe maidan, la oină, cînd bați cucu, nu tragi în sus ?

Servanții mortierului, care stătuse pînă atunci nefolosit, l-au urmărit pe Patrichi, cu scăpărări de rîs în ochi. Sublocotenentul Mar-dare urmărea monstrul prin binoclu, prima ghiulea a căzut pe punte, la babord, ca un bolovan, provocînd o groaznică pîrîitură, urmată de o explozie înfundată.

— Uraaa ! Pe ei, măăă !

îndemnul era absurd. Ieșiți cu palmele goale la mal, tunarii nu puteau să agite decît brațele, despărțiți de monstru prin apele tulburi și adînci care fișîiau pe lîngă trupul lui de oțel.

— Are puntea subțire, de scîndură ! a strigat sublocotenentul Mănescu.

Locotenentul Petricari, tunar de meserie, a trecut la celălalt mortier. Sergentul Patrichi, mai rapid, l-a depășit cu o lovitură. Aceasta a nimerit în magazia de muniții a vasului. A urmat explozia, răbufnirea flăcărilor, apoi desfacerea unui perete, care s-a căscat hidos ca o falcă de rinocer, rînjindu-și măselele și colții din piroane negre.

Prezentându-se generalului Lupu, raportându-i misiunea îndeplinită, invitându-l să debarce cu trupele dincolo, în Rahova, maiorul Nae Dimitrescu-Maică a mai adăugat :

— Dar să știți că a doua oară nu mă mai prind la așa ceva. Ori îmi dați o flotilă cum trebuie, ori...

— Ori ce ?

— Altfel nu ține.

Generalul l-a scrutat prin ochelari :

Ba să știi că ține, mă Nae. Dacă e cazul, ține !...Intrarea în Rahova s-a făcut pe la orele douăsprezece, în 9 noiembrie, sub un cer m- horît. Fanfarele cîntau cu alămuri răgușite, populația bulgară, exaltată, striga pe uliți, în ceardacuri, la ferestre, pașii soldaților învingători erau trudiți, tîrîți, grei, ca după muncă.

Meyendorf înainta la pas, pe iapa lui pin- tenoagă, în fața ulanilor săi, urmat de roșiorii lui Cretzianu și de dorobanții lui Merișescu, ultimii rupți și asudați.

Bine echipate, ca la paradă, erau doar cele două companii de milițieni trimise de generalul Lupu, care nu apucaseră să tragă un singur foc, după fuga turcilor. Pe acestea le primise, mai întîi, populația bulgară, cu pîine și sare, și cu urale.

Slăniceanu a intrat în așezare

aproape ultimul, cu mult în urma soldaților săi, fără să mai apuce nici o fărimă din ofrandele destinate învingătorilor. Pierduse bătălia, deși Rahova fusese cucerită. Baltul l-a salutat familiar, o dată cu patru pedul de sub el:

Voilà

!Cernat i-a prezentat prințului lista morților în aceeași seară. Prințul l-a rugat să-i lase hîrțile și nu l-a felicitat pentru victorie, deși victoria fusese urmărită și cucerită punct cu punct, de amîndoi, cu o inflexibilitate de fier.

Prințul a așteptat să se lase întunericul, pentru ultima întîlnire cu ea. Căpătase un fel de frison legat de creșterea vertiginoasă a nopții.

— Nu aveți totuși superstiția nopții ? l-a întrebat ea, fără tranziție.

— Nu. Cu atît mai mult acum, în această lumină care clarifică...

Puteai într-adevăr vedea tot, pînă și un ac în iarbă, în lumina fără sursă care scâldea așezarea, și, curios, aceeași lumină clarifica lucrurile din depărtări, în loc să le întunece. La Bogot, unde se afla comandamentul marelui duce, chiar din peretele camerei lui de lut crescuse un prun. De o creangă a prunului erau

atîrnate armele, centironul cu

pistolul în toc de piele și sabia de paradă.

— Nu sînt bine fixate, și-a arătat îngrijorarea prințul, cuprins de o ușoară neliniște. Dealtfel, armele nu se prind niciodată în pomii fructiferi.

— De unde știți că e un pom fructifer ?

— Dar e un prun !

— Un prun ?!

Toate dealurile din jur erau pline de meri, peri, nuci, pruni, încărcăți cu arme.

Se auzeau fanfare. Prințul a dat să încalece, dar n-avea cal. Ea rîdea himeric.

— Unde vă grăbiți ?

— Mă grăbesc să-l întîmpin pe prințul Friedrich. A cucerit Rahova.

— Prințul Friedrich ?! s-a mirat femeia. Dar Rahova a fost cucerită în urmă cu patru secole de oștenii lui Mircea.

— E absurd, a protestat el. Rahova a fost cucerită de prințul Friedrich de Hohenzollern, burgraf de Nurnberg, la 1396. Iată-l, se află la dreapta împăratului Sigismund și gonește acum spre Nicopole...

— Ha-ha ! a rîs femeia. Dar în cazul acesta la stînga lui Sigismund se află Mircea. Rahova a fost cucerită de oștenii lui Mircea.

— Ha-ha ! a rîs el, necontrolat, neizbutind să-și stăpînească nervii. Dar Rahova a fost cucerită în 1396, de Friedrich, care lupta în oștile lui Sigismund, împotriva lui Baiazid.

Apoi, ca o scuză :

— Cum se încurcă istoria !

Și tresărind :

— Se grăbesc toți spre Nicopole, unde vor fi înfrinți.

— Atunci lasă-i, mai ai timp.

— Vreau să-l ajut pe Friedrich.

— Care Friedrich ?

— Dar împăratul i-a dăruit lui Friedrich, în 1415, marka Brandenburgului. Toată lumea o știe !

Și fiindcă femeia rîdea, prințul a introdus-o, fără s-o mai invite, aproape brutal, în sala cavalerilor din castelul strămoșesc din Alpii Suabi, acolo unde Dunărea, lovind o stîncă, țîș- nește spre cer în ziduri colosale. I-a arătat cu un gest demonstrativ galeria portretelor, oprindu-se cu indexul la rama din care trona, în armura de fier, prințul Friedrich.

— Și ? s-a auzit glasul ei, de sus, din ramă.

— Cum și ?!

Din ramă zîmbea chipul ei, pictat în alb liliac de G. D. Mirea. Pictura avea culorile proaspete.

— Ce curioasă substituire ! a spus el dezamăgit, cu un glas amar.

— De ce substituire ? Nu vă place cum pictează Mirea ?

Și cu reproș :

— Ar trebui să vă obișnuiți cu chipul meu.

Din toate ramele din galeria
portretelor zîmbea același chip de
femeie în alb lilial cu privirea directă,
enigmatică, cu un zîmbet abia mijit,
nu pe buze, ci în colțurile ochilor, cu o
față prelungă, straniu de albă,
detașându-se din negrul nocturn al
fondului, transparentă ca

oiluzie, captivantă ca un gând obsesiv. Prințul s-a plimbat cu pași buimăciți sub aceste portrete colosale din care domina femeia, multiplicată halucinant, a refuzat după o vreme să le mai privească, dar, răsucindu-se, s-a trezit din nou în fața ei, reîntrupată acum la statura reală, în aceeași rochie de voal, cu volane ample, cu aceeași lumină enigmatică în ochi. Stătea sub prunul acela încărcat de arme.

— O să te rog să-mi rupi și mie o sabie, a cerut ea.

— Cu plăcere, dar mai avem timp.

— Pentru mine nu mai există timp.

— Dar ce spuneți mi se pare nefiresc.

— Pentru mine nu mai există nefiresc.

— Sînteți amabilă, stimată doamnă, să vă explicați ?

— Vă explic, după ce-mi dați sabia. O așteaptă cineva.

— Cine ?

— Soțul meu.

— Prințul a dat să rupă o sabie din pom, dar o tăietură adîncă l-a făcut să se simtă fulgerat în osul umărului, să geamă și să sară din pat...

Lampa era aprinsă. I-au căzut privirile pe lista morților. Străbătea șirurile încet, concentrat, cu grijă, fiindcă se vedea că lucrarea fusese făcută în grabă, fără o rînduire riguroasă a numelor, pe batalioane și

companii. Astfel, numele maiorului Ene era adăugat ulterior, lateral, în dreapta șirului, cu creionul, deși prințul știa bine că maiorul căzuse în prima zi, chiar în primul atac. A luat condeiul, rămas între filele jurnalului, ca să facă retușul necesar, dar s-a oprit. Chipul femeii care aștepta sabia i-a apărut în gând din nou. Aștepta ca un semn de întrebare, alb, lângă masa lui de campanie.

Prințul a luat o filă de hîrtie cu filigranul său și a scris :

Doamnă,

Soțul dumitale, bravul maior Ene, a murit moarte de erou în strălucita luptă dinaintea Rahovei. Patria a pierdut în- trinsul un nobil fiu, armata și Eu un ofițer viteaz și distins. Oricît de mare este durerea dumitale, ea va fi alinată de mîngîierea că suvenirea iubitului dumitale soț va rămîne neuitată și că țara, ca și Mine, își va aduce pururea aminte de acest devotat ostaș. Cei pe care i-a lăsat în urma lui vor deveni familia de adopțiune a națiunii române.

Primește, Doamnă, împreună cu via Mea condoleanță, asigurarea distinsei Mele considerațiuni.

Carol

După această scrisoare, Adela Balș-Ene nu l-a mai frecventat în vis pe prinț.¹ — Am primit o încintătoare telegramă de la prințesă și sînt cu adevărat mișcat de această grațioasă atenție din partea sa.

¹ — Va plăcut Gughi ?

— Cine e Gughi ?

— Gughi—'Trăznea—Greceanu ! Doamna aceea cu eșarfă mov, care v-a luat sub protecția evantaiului ei. Era cit p-aici să dezlănțuie o furtună cu evan'aiul ei, în timpul concertului. E văduvă !